

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1950-1980 ARASINDA İSTANBUL'A
YUGOSLAVYA'DAN GELEN GÖÇMENLERİN
İSTANBUL'A ENTEGRASYONU

Emirhan İLERİ

2501230215

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mehtap ÖZDEĞER

İSTANBUL – 2026

ÖZ

1950-1980 ARASINDA İSTANBUL'A YUGOSLAVYA'DAN GELEN GÖÇMENLERİN İSTANBUL'A ENTEGRASYONU

EMİRHAN İLERİ

Bu tez, 1950-1980 yılları arasında Yugoslavya'dan İstanbul'a gerçekleşen göçleri, yalnızca nüfus hareketi olarak değil, aynı zamanda bir kültürel aktarım ve mekânsal yeniden yapılanma süreci olarak ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, söz konusu göçlerin İstanbul'un toplumsal yapısına, mekânsal örgütlenmesine ve kent kimliğine nasıl yansıdığını göstermektir. Bu kapsamda araştırma, göçün Cumhuriyet dönemi içerisinde modernleşme hedefi kapsamında çok katmanlı olarak ele almaktadır. Çalışma nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülmüş, veri toplama yöntemi olarak arşiv incelemesi ve sözlü tarih görüşmeleri kullanılmıştır. Elde edilen bu veriler, göçün idari ve kurumsal çerçevesini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte tezde konuya ilişkin kitap, dergi, tez, gazete ve çevrimiçi kaynaklardan oluşan geniş bir literatür taraması da gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemle göç olgusu hem tarihsel hem de toplumsal bağlamı içinde değerlendirilmiştir. Saha çalışması kapsamında Yugoslavya kökenli altı katılımcı ile yapılan görüşmeler, göçmenlerin bireysel deneyimlerinin toplumsal hafıza ve kimlik inşası süreçleriyle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Bulgular, göçün yalnızca fiziksel bir yer değişikliği olmadığını, aynı zamanda aidiyetin, kimliğin ve toplumsal ilişkilerin yeniden tanımlandığı bir dönüşüm sürecini temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Yugoslavya kökenli göçmenlerin deneyimi, İstanbul'un çok kültürlü yapısının sürekliliğini gösterirken, Cumhuriyet dönemi kentleşmesinin sosyolojik katmanlarını da görünür kılmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma, kişisel tanıklıkları arşivsel ve belgesel dayalı verilerle birleştirilerek göç olgusunu hem yaşantısal bir deneyim hem

de kentsel dönüşümün belirleyici bir unsuru olarak ele almaktadır. Bu yönüyle çalışma, Türkiye'nin göç tarihine ve İstanbul'un kentsel hafıza literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:Göç, Yugoslavya, İstanbul, Entegrasyon, Sözlü Tarih, Kimlik İnşası, Mahalle Kültürü, Kentsel Hafıza.

ABSTRACT

INTEGRATION OF IMMIGRANTS COMING TO ISTANBUL FROM YUGOSLAVIA BETWEEN 1950-1980

EMİRHAN İLERİ

This dissertation investigates the migration from Yugoslavia to Istanbul between 1950 and 1980, conceptualizing it as a multidimensional process of cultural transmission and spatial reconfiguration rather than a mere demographic movement. By situating these population movements within the wider political and socio-economic transformations of the post-war period, the research seeks to understand how the influx of Yugoslav migrants reshaped Istanbul's social composition, spatial organization, and urban identity during a phase of rapid modernization and industrial development. The study argues that migration in this context cannot be reduced to population relocation; rather, it represents a dynamic redefinition of belonging and collective identity in the evolving fabric of the city. Adopting a qualitative research design, the dissertation combines archival inquiry, oral history, and an extensive literature review. Archival documents, comprising official reports, municipal records, and policy papers, illuminate the administrative framework through which migration and settlement were organized. Complementing these primary materials, a broad range of secondary sources, including academic books, journal articles, theses, newspapers, and digital media, provides a comprehensive historical and intellectual context for interpreting the Yugoslav migration experience. These narratives reveal how individual life stories intersect with collective memory, identity reconstruction, and processes of social integration in mid-twentieth-century Istanbul.

The findings demonstrate that the Yugoslav migration constituted far more than a physical displacement. It functioned as a mechanism of cultural continuity and adaptation, through which migrants negotiated social status,

reconstructed communal networks, and participated in the transformation of the urban environment. Integrating personal testimonies with archival and documentary evidence, this dissertation contributes to a more nuanced understanding of migration as both a lived experience and a formative force in the making of Istanbul's urban modernity. It expands the scholarship on post-war migration in Turkey and enriches current debates on collective memory, identity, and belonging in the context of metropolitan change. Ultimately, the research underscores that the Yugoslav migrants' experiences reveal the persistence of Istanbul's plural social character while simultaneously illuminating the ways in which cultural negotiation and adaptation have continued to shape the city's modern identity.

Keywords: Migration, Yugoslavia, Istanbul, Integration, Oral History, Identity Construction, Neighborhood Culture, Urban Memory

ÖNSÖZ

Göç, haritalar üzerinde çizilen basit bir yer değişikliği olmayıp insan ruhunda açılan derin bir yarık, bir kökünden sökölüş ve bilinmeyen topraklarda yeniden filizlenme mücadelesi, bir sabah doğduğunuz evin kapısını son kez kapatmak, yahut evinizi başkasına emanet ederek çıktığınız yolculukta çocukluğunuzun geçtiği sokaklara veda etmek ve tüm hayatınızı birkaç tahta bavula sığdırarak, kelimelerin tarif etmekte yetersiz kaldığı bir hüznün ve cesaret öyküsüdür. Bu tez 1950-1980 yılları arasında Yugoslavya'dan İstanbul'a gerçekleşen göç hareketlerini, bu göçlerin kentsel mekân üzerindeki etkilerini ve göçmenlerin entegrasyon süreçlerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma, arşiv belgelerinin sunduğu resmi çerçeve ile sözlü tarih görüşmelerinin sağladığı öznel deneyimleri birleştirerek, İstanbul'un yakın dönem göç tarihine ışık tutmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada umutlarını İstanbul'un topraklarına eken binlerce isimsiz kahramanın hikayesinin yanı sıra kendi ailemin, bize hep bir arada olmayı öğreten büyüklerimizin, öyküsüne ve bu çalışma hazırlanır iken kaybettiğim çocukluğumdan parçalar olarak gördüğüm değerli büyüklerimin aziz hatıralarına bir saygı duruşu niteliği taşımasını amaçladım.

Tez konusunun belirlenmesinden çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen tüm süreçte, akademik birikimi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, her aşamada değerli eleştiri ve katkılarını esirgemeyen bana bir ufuk kazandıran tez danışmanım Prof. Dr. Mehtap Özdeğer'e, kıymetli hocam Prof. Dr. Coşkun Çakır'a, bir hocadan ziyade bir ağabey gibi benimle ilgilenen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir Serdar Serdaroğlu'na, dönem içerisinde bizleri İstanbul'a tekrar aşık eden değerli hocamız Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa Çobanoğlu'na, sohbeti ve kattığı perspektif ile bizlere bakış kazandıran hocamız Dr. Öğr. Üyesi Şevket Kamil Akar'a, bize Osmanlıca'yı zevkle öğreten Dr. Öğr. Üyesi Ercüment Balcı'ya, Prof. Dr. Namık Sinan Turan'a, çalışmaları ve isteği ile bana ilham olan Arş. Gör. Muhammet Ali Yapıcı'ya, Arş. Gör. Dr. İlker Aykut'a ve bölüm başkanımız Prof. Dr. Ahmet Kala'ya saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Hikayenin en başından beri yaşayarak içerisinde olduğum bu düzende yanımdan bir an bile desteğini ayırmayan ve bana başarabilmeyi aşılayan değerli

anneciğim Melahat İleri'ye, babacığım Hakan İleri'ye, kardeşim Emre İleri'ye, hikayenin baş mimarı kendisini yazmaktan zevk ve gurur duyduğum Türk futbol tarihine adını yazdırmış Yugoslavya'dan gelip fabrika işçiliğinden başladığı bu yolda Bursa Merinosspor futbol kulübünün kaptanlığını yapmış biricik dedeciğim Vahit İleri, tek başına bir aileyi kurup 51 sene sarsılmaz bir zemin üzerinde hepimizi kanatlarına alan değerli dedem Lütfi Çalışkan'a, kendisinin hem yeğeni hem de çocuğuyum diyebildiğim biricik teyzeceğim dert ortağım Rabiye Şen'e, bu tez yazılırken yanımdan ayrılan Behzat Şen'e, kendilerinden ayrı dahi olsam desteklerini hep yanımda hissettiğim beni kendi öz evlatlarından, öz kardeşlerinden ayırmayan değerli ailem Remziye Çalışkan, Berkan Çalışkan, Burak Çalışkan, Berra Çalışkan, Sedat Çalışkan, Safiye Çalışkan, kader yoldaşım Melih Çalışkan, Efe Çalışkan, Ömer Çalışkan, Azbiye Çalışkan, Mesut Çalışkan, Lütfi Çalışkan, Kerem Çalışkan, Ecrin Çalışkan'a hayatımın ilk günlerinde dahi yanımda olan değerli ağabeylerim Kadri Baklacı, Selçuk Baklacı ve biricik eniştemiz Salih Baklacı'ya ve ikinci ailem Cengiz Selçuklu, Elif Selçuklu, Cem Selçuklu'ya, bu yolda kazandığım ailem Fatma Er, Yasin Er ve Taha Yasin Er'e ve adını unuttuğum herkese teşekkürlerimi sunuyorum. İyi ki varsınız. Bu çalışmanın her aşamasını görüp, başından sonuna kadar kahrımı çeken ve çileli yazım süreci boyunca beni devamlı motive eden değerli dostlarım Mert Selçuklu ve Fatih Er'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın ortaya çıkması konusunda bana katkı sağlayan kıymetli ağabeyim Cüneyt Tezcan'a teşekkürlerimi sunuyorum. Onların hikayesi olmasaydı bu merak doğmaz ve bu çalışma benim tarafımdan yapılamazdı. Bu vesile ile hayatını kaybetmiş olan değerli büyüklerim Selahattin Çalışkan, Sadiye Çalışkan, Hamit İleri, Rüştü İleri, Kamil Koliçan, Latife İleri, Hasan Basri Koliçan, Leman Baklacı ve Ethem Koliçan'ı da saygıyla anıyorum. Katkılarından dolayı Gülsaray ailesine, değerli kardeşim Ahmet Gülsaray'a da ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Deneyimlerini her defasında anlatarak göçmenlerin mahallelerinin nasıl olduğunu bana aktaran kıymetli büyüklerim Mustafa Genç, Özcan Eraslan'a ayrıca parantez açmak, şükranlarımı sunmak isterim. Süreç boyunca sınıf ortamında dersin keyfini arttıran değerli sınıf arkadaşlarım Özge, Naz, Ahmet, Alpaslan ve katkısından dolayı Mustafa Emircan'a teşekkürlerimi sunuyorum. Yazımdaki ilhamın ve şiirin sahibi İrem Çakırcı hanıma da teşekkürlerimi iletiyorum. Hepiniz bu hikayenin bir parçası oldunuz.

Araştırma sürecinde ihtiyaç duyduğum belgelere ulaşmamda kolaylık sağlayan T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na ve literatür taraması sırasındaki yardımları için ilgili kütüphane personeline teşekkürlerimi sunuyorum. Bu g deneyiminin yaşayan bir parçası olarak Rumelili olmak ve Rumeli nedir bilmek sorularını bana her seferinde sordurtan ve kendimden her seferinde çeşitli parçalar bulduğum bu çalışma benim gzbebeğim oldu, umarım gelecekte de birçok kişi için faydalı olabileceği bir kaynak olur.

Emirhan İLERİ

İSTANBUL, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUKTAN FEDERATİF CUMHURİYETLERE BALKANLAR

1.1. Osmanlı Devleti'nde Balkanların Kısa Tarihi	4
1.1.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Balkanlardan İstanbul'a Göç.....	5
1.2. Post-Osmanlı Dönemi Balkanların Durumu	11
1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yugoslavya'nın Siyasal ve Toplumsal Dönüşümü.....	17
1.2.2. Tito Sonrası Yugoslavya ve Balkanlar.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, İSTANBUL VE ENTEGRASYON

2.1. Türkiye'ye Göçün Arka Planı	31
2.1.1. Yugoslavya'da Türk ve Müslüman Toplulukların Konumu.....	34
2.1.2. Tito'nun Politikaları ve İstanbul'un Stratejik Rolü.....	38
2.1.3. İstanbul'da Göçmenlerin İlk Temas Noktası	41
2.2. Türkiye ve Göçmenlerin Göç Süreçleri.....	47
2.3. Uyum Süreçleri.....	58
2.3.1. İstanbul'da Göçmen Mahallelerinin Dönüşümü	59
2.3.2. Göçmen Yerleşimlerinin Bölgesel Karşılaştırması: İstanbul ve Bursa Örnekleri	64
2.3.3. Mahalle Kültürü ve Hemşehricilik.....	66

2.4.	İstanbul'un Kentsel Hafızasında Göçmenlerin İzleri: Parklar, Sokaklar ve Camiiler	68
2.5.	İstanbul'da Göçmenlerin Eğitimi, İş Hayatı ve Ekonomik Katılımı....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ HİKAYELERİ, UYUM VE KİMLİK İNŞASI

3.1.	Sözlü Tarih Metodolojisi, Araştırma Tasarımı ve Örneklem Seçimi.....	76
3.1.1.	Görüşmeler ve Veri Toplama Süreci	76
3.1.2.	Deşifre.....	78
3.2.	Sözlü Tarih	79
1.	Görüşme – NAZMİYE GÜLSARAY (d. 1946, ÜSKÜP).....	81
2.	Görüşme – FARUK GÜLSARAY (d. 1942, ÜSKÜP).....	84
3.	Görüşme – MÜNİP GÜLER (d. 1947, KIRÇOVA).....	87
4.	Görüşme – VAHİT İLERİ (d. 1946, KUMANOVO).....	91
5.	Görüşme – RABİYE ŞEN (d. 1959, ÜSKÜP).....	96
6.	Görüşme – LÜTFİ ÇALIŞKAN (d. 1938, ÜSKÜP)	99
3.3.	Bulgular ve Tartışma	102
SONUÇ.....		105
KAYNAKÇA		108

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1923-1938 Arası Dönemde Balkanlardan Türkiye'ye Gelen Göçmenler....	48
Tablo 2. 1952-1967 Arasında Türkiye'ye Yugoslavya'dan Gelen Göçmenlerin Nüfus ve Aile Dağılımı	53
Tablo 2.1. 1950-1957 Arasında İstanbul'a Gelen Yugoslavya-Makedonya Göçmenlerinin Sayısı	55

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e	: Adı Geçen Eser
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz	: Bakınız
Kominform	: Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu (Communist Information Bureau)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
S.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihinin en eski ve sürekli hareketlerinden biridir. İnsanlar, yaşam koşullarını iyileştirmek, güvenlik sağlamak veya ekonomik imkânlarını iyileştirmek amacıyla yüzyıllar boyunca yer değiştirmiştir. Bu hareketlilik, yalnızca bireysel bir karardan ibaret olmayıp, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında derin etkiler yaratmıştır. İstanbul da bu tarihsel süreç içinde birçok farklı coğrafyadan gelen göçmenlerin yerleştiği, etkileşimlerin yoğun yaşandığı bir şehir olmuştur. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti döneminde Balkanlar, hem demografik hareketlilik hem de siyasal-ekonomik ilişkiler açısından İstanbul'a yönelen göçün başlıca kaynak bölgelerinden biri hâline gelmiştir. Edirne'nin fethiyle başlayan Rumeli'ye yöneliş, İstanbul'un fethine kadar süren geniş bir yayılma sürecinin parçasıdır. Balkanlar, hem askeri hem de idari açıdan Osmanlı Devleti'nin merkezine insan kaynağı sağlayan bir bölge olarak öne çıkmıştır. Devletin klasik döneminde maliye, bürokrasi ve ordu kadrolarında görev yapan pek çok kişi bu bölge kökenlidir. Aynı zamanda bölge, İstanbul'un iâşesi ve ticari bağlantıları açısından da stratejik bir önem taşımıştır. 19. yüzyıl sonlarından itibaren Balkanlar'da yaşanan siyasal krizler, milliyetçi hareketler ve savaşlar, bölge halklarının yaşam koşullarını zorlaştırmıştır. Osmanlı hâkimiyetinin zayıflamasıyla birlikte Balkan topraklarında oluşan istikrarsızlık, Anadolu'ya yönelen göç dalgalarını hızlandırmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra da Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler göç olgusu üzerinden devam etmiştir. Bu dönemde imzalanan anlaşmalar, özellikle Yugoslavya kökenli Türk ve Müslüman toplulukların Türkiye'ye göç etmesine zemin hazırlamıştır.

1950-1980 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler, iki ülkenin iç politikalarının ve dönemin uluslararası dengelerinin belirlendiği bir süreçtir. Tito dönemi Yugoslavya'sında uygulanan ekonomik ve siyasi politikalar, Türk ve Müslüman nüfusun yaşam alanlarını daraltmış, göçü teşvik eden koşulları yaratmıştır. Türkiye ise bu göçleri, soydaşlık bilinci ve kültürel yakınlık ilkesi doğrultusunda kabul etmiştir. Göçmenler, Türkiye'ye noter onaylı taahhütnameler,

vesika adı verilen davet belgeleri ve resmi kayıt süreçleri ardından başvurmuştur. Türkiye’de yaşayan akrabalar, göçmen adaylarının geçim ve iş garantisini üstlenmek zorunda kalmıştır. Bu uygulamalar, göçün denetimli biçimde yürütülmesini sağlamıştır. İstanbul, bu dönemde göçmenlerin en çok tercih ettiği yerleşim alanlarından biri olmuştur. Kentin sanayileşme süreci, iş imkânlarının artması ve ulaşım ağlarının gelişmesi, göçmenler için cazip bir ortam oluşturmıştır. Göçmenlerin önemli bir bölümü Zeytinburnu, Bayrampaşa, Yenibosna, Fatih ve Gaziosmanpaşa gibi bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu semtler, hem sanayi işçiliği hem küçük esnafılık açısından göçmenlere olanak sağlamıştır. Göçmenler, kente geldiklerinde çoğunlukla akrabalık ve hemşerilik ilişkilerine dayanarak yerleşmiş; zamanla mahalle ölçeğinde dayanışma ağları oluşturmuşlardır. Bu ağlar, ekonomik geçim kadar sosyal uyumun da temelini oluşturmuştur. Boşnak, Arnavut, Makedon Türkü ve Pomak kökenli topluluklar, dil, yemek, müzik ve inanç gibi kültürel unsurları koruyarak İstanbul’un çok kültürlü yapısına katkı sağlamıştır. Mahallelerde kurulan dernekler, camiler ve sosyal alanlar, hem kimliğin korunmasını hem de yeni toplumsal ilişkilerin kurulmasını mümkün kılmıştır. Bu sayede göçmen topluluklar, bir yandan kültürlerini yaşatırken, diğer yandan kent yaşamına aktif biçimde katılmışlardır. Eğitim ve iş hayatında da göçmenlerin entegrasyonu belirgin bir ilerleme göstermiştir. İlk kuşak, ağırlıklı olarak sanayi ve zanaat sektörlerinde istihdam edilirken, ikinci kuşak eğitim yoluyla toplumsal hareketlilik sağlamıştır. Göçmen ailelerin çocukları Cumhuriyet’in eğitim politikaları doğrultusunda hızla sisteme dahil olmuş, bu da uyum sürecini kolaylaştırmıştır. Eğitim düzeyinin yükselmesi, göçmen toplulukların kentsel yaşamda daha etkin konumlara ulaşmasını desteklemiştir. Göçmenlerin İstanbul’un mekânsal yapısına katkısı, kentin sınırlarının genişlemesiyle de yakından ilişkilidir. Göçmen yerleşimleri, yeni mahallelerin ortaya çıkmasına ve çeper bölgelerin zamanla kentsel merkezlerle bütünleşmesine katkıda bulunmuştur. Zeytinburnu, Bayrampaşa ve Yenibosna gibi semtlerin bugünkü kentsel dokusu, bu göçmen toplulukların çabalarıyla şekillenmiştir. Deri, tekstil, gıda ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşan üretim biçimleri, hem ekonomik hem de sosyo-kültürel dönüşümün göstergesi olmuştur. Tüm bu nedenlerle, 1950–1980 yılları arasında Yugoslavya’dan İstanbul’a gerçekleşen bu kitlesel göç hareketinin tarihsel dinamikleri, kentsel alandaki sosyal

ve mekânsal izlerinin detaylı bir analizi önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu tez, 1950–1980 yılları arasında Yugoslavya’dan İstanbul’a gerçekleşen göçleri tarihsel, sosyal ve mekânsal boyutlarıyla incelemektedir. Çalışmanın temel amacı, bu göçlerin İstanbul’un toplumsal yapısına nasıl yansıdığını, göçmenlerin kente nasıl uyum sağladıklarını ve bu sürecin şehir kimliğine ne tür katkılar sağladığını ortaya koymaktır. Bu çalışma, arşiv belgeleri ve sözlü tarih görüşmelerine dayanmaktadır. Bu yöntemle göçmen deneyimlerinin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Osmanlı döneminden Cumhuriyet’e uzanan süreçte Balkanlardan İstanbul’a gerçekleşen göçlerin tarihsel arka planı ele alınmakta ve Yugoslavya kökenli toplulukların göç dinamikleri açıklanmaktadır. İkinci bölümde, 1950–1980 yılları arasında gerçekleşen Yugoslavya göçlerinin İstanbul’daki mekânsal ve toplumsal yansımaları incelenmekte; göçmenlerin yerleşim tercihleri, ekonomik faaliyetleri ve mahalle ölçeğinde kurdukları sosyal dayanışma ağları değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise, sözlü tarih yöntemiyle elde edilen anlatılar analiz edilmekte; bireysel deneyimler, kimlik ve aidiyet ilişkileri çerçevesinde göçmenlerin İstanbul’a uyum süreçleri tartışılmaktadır. Bu bağlamda, bu tez hem akademik literatüre hem de İstanbul göç tarihi çalışmalarına özgün katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUKTAN FEDERATİF CUMHURİYETLERE

BALKANLAR

1.1. Osmanlı Devleti’nde Balkanların Kısa Tarihi

Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan, İtalya Yarımadası’nın doğusunda, Anadolu’nun batısında ve Karadeniz ile Adriyatik Denizi arasında konumlanan günümüzde Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kosova, Karadağ, Kuzey Makedonya, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Yunanistan’ın bir kısmı ile Türkiye’nin kuzeybatı topraklarının oluşturduğu bölgeye verilen addır.¹ Balkan coğrafyası tarihin her döneminde çeşitli devletler için odak yeri olmuştur. Antik dönemde Makedonlar ve Romalılar, orta çağda Bulgarlar ve Doğu Romalılar (Bizans), erken modern dönemde Türkler, Yakın Çağ’da ise bağımsız devletler ile Balkan halkları bu bölgeyi kendi hakimiyetleri altına almak için çeşitli savaşlar vermiş, her devlet kendi düzenini bu bölgede oturtmaya çalışmıştır.²

Osmanlıların Balkan coğrafyasında söz sahibi olması ise 1361’de Edirne’nin fethiyle başlamaktadır.³ Edirne’nin ardından fütühatlar devam etmiş ve İstanbul’un 1453 yılındaki fethine dek Osmanlılar bu bölgedeki hakimiyeti sağlamak adına çeşitli fütühatlarda bulunmuştur. Osmanlıların Rumeli dediği Balkan coğrafyasının Halil İnalcık’ın Klasik Çağ⁴ olarak adlandırdığı dönemde önemli bir rolü olmuş, maliye, bürokrasi ve askeriyede liyakatlı insan kaynağının yetişmesi açısından devşirmelerin çoğunun Balkan kökenli olduğu görülmüştür. Aynı zamanda

---

¹ Loring Danforth, John Allcock, Richard Crampton, “Balkans,” *Encyclopædia Britannica*, (çevrimiçi), <https://www.britannica.com/place/Balkans> (Erişim: 05 Ocak 2025).

² Bkz: Kemal H. Karpat, “Balkanlar,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkanlar> (Erişim: 20 Ocak 2025).

³ Halil İnalcık, “Edirne’nin Fethi,” *Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, (Ankara, 1965), s. 137–159.

⁴ Halil İnalcık, *The Ottoman Empire: 1300–1600*, (London, Weidenfeld & Nicolson, 2000), s. 69.

Balkanlar İstanbul'un iâşesi için öncelikli bir konumda olmuştur.⁵ 18. yüzyıl, Osmanlı Devleti açısından Balkan coğrafyasında bir dönüm noktası olmuştur. 1783 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakıyla başlayan süreç sonrası Sırbistan'ın özerlik kazanmasıyla birlikte bölgede göç hareketliliği tetiklenmiş, Balkanlardan Anadolu ve diğer vilayetlere göç başlamıştır.⁶ Fransız İhtilali'nin ardından Avrupa'da yaygınlaşan milliyetçilik düşüncesi, devletin bünyesindeki çeşitli toplulukların bağımsızlık yönünde hareket etmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreçte merkezdeki siyasi istikrarsızlık ve iç çekişmeler de ayrılıkçı eğilimlerin güçlenmesine neden olmuş, neticede bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti zayıflamıştır. 1785 yılında başlayan güç kaybının sonucu olarak, 1806-1812 arasında 200.000 Müslüman göç etmiştir.⁷ Halim Çavuşoğlu'nun tespitine göre Balkanlardan Anadolu'ya ilk göç hareketi Osmanlı-Rus Savaşı⁸ (1877-1878) döneminde başlamış, bu sürecin ardından birçok Müslüman Anadolu'ya gelmiştir. Periyodik olarak bu süreç Balkan Savaşları ile devam etmiş, birçok yeni devlet özerkleşmiş ve Osmanlı yayılcı politika izlediği topraklardan geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durum birçok insanın göç etmesine de sebep olmuştur.⁹

1.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Balkanlardan İstanbul'a Göç

Bireylerin ya da toplulukların ekonomik, toplumsal veya siyasi nedenlerle yer değiştirmesine göç denir.¹⁰ Göç, tarih boyunca

⁵ Ahmet Uzun, "İstanbul'un İâşesi," **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, ed.: Coşkun Yılmaz, (İstanbul, İSAM Yayınları, 2015), s. 59.

⁶ Cemile Tekin, "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950–1958)," **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 39, 2018, s. 250.

⁷ Berna Çağan, "Osmanlı Gazeteleri ve Dergileri Işığında Balkan Göçleri," **Geçmişten Günümüze Göç: 7. Canik Uluslararası Sempozyumu (17–19 Şubat 2017, Canik)**, ed.: Osman Köse, (Samsun, Canik Belediyesi Yayınları, 2017), s. 113.

⁸ Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi," **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/doksanuc-harbi>, 20 Şubat 2025.

⁹ Halim Yıldırım Ağanoğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç**, (İstanbul, İz Yayıncılık, 2013), s. 20–50.

¹⁰ Türk Dil Kurumu, "Göç," **Türk Dil Kurumu Sözlük**, (çevrimiçi), <https://sozluk.gov.tr/?ara=Göç>, 05 Ocak 2025.

insanları ve şehirleri etkilemiş bir olgudur.¹¹ Tarihsel süreçte yaşanan göçler, kimi medeniyetlerin tamamen ortadan kalkmasına, kimilerinin ise toplumsal ve kültürel yapılarında köklü dönüşümlere yol açmıştır.¹² Bu bağlamda İstanbul, farklı dönemlerde yoğun göç hareketlerinin yöneldiği kentlerden biri olmuştur. Roma döneminden itibaren Balkanlar ile şehir arasındaki göç bağlantısının kurulmasında, Roma yollarının Balkan coğrafyası üzerinden İstanbul'a ulaşan güzergâhlar izlemesi belirleyici bir etken olarak ortaya çıkmıştır.¹³ Kozmopolit bir nüfusu olan İstanbul'un Doğu Karadeniz, Balkanlar, İtalya Yarımadası ve İskandinav ülkelerinden göç aldığına dair bulgular bulunmaktadır. Örnek olarak Roma döneminde Slavlar ve Avarların İstanbul'a geldiği bilinmektedir.¹⁴ İstanbul'da yaşanan Latin işgalinden (1204-1261) itibaren azalan iktisadi canlılık ve nüfus Türk kuşatmalarından sonra şehrin terk edilmesine sebep olmuştur. Bu süreç Türklerin şehirde hakimiyet kurduğu 1453 yılına dek devam etmiştir. II. Mehmed'in şehri fethetmesinden sonra ise şehre yönelik iskan politikası benimsenmiştir.¹⁵ Alınan kararlar doğrultusunda metruk köylere esirler yerleştirilmiş, Rumeli ve Anadolu'dan bir kısım varlıklı Müslüman, Hristiyan ve Yahudi aileler İstanbul'a göç ettirilmiştir. Bu tarz politikalar yalnızca II. Mehmed ile sınırlı kalmamış, II. Bayezid döneminde Yahudi nüfus, I. Selim döneminde İran ve Mısır'dan göç edenler, I. Süleyman döneminde ise Belgrat'tan gelen nüfus şehre entegre edilmiştir. Devlet planlamasının yanı sıra iç isyanlar da göçleri tetiklemiş Celali İsyanları (1516-1610) sırasında binlerce kişi İstanbul'a Anadolu'dan göç etmiştir.¹⁶ Aynı zamanda vilayetlerde yaşanan kuraklık gibi doğa olayları da İstanbul'a köylülerin gelmesine sebep olmuştur.

¹¹ "Human Migration," *Encyclopædia Britannica*, (çevrimiçi), <https://www.britannica.com>, 05 Ocak 2025.

¹² Kemal Karpat, *Etnik Yapılanma ve Göçler: Osmanlı'dan Günümüze*, (Ankara, Timaş Yayıncılık, 2011), s. 9.

¹³ Aylin Akçaboza Taşkiran, Can Şakir Binan, "Transnational Serial Architectural Heritage in Turkey: Traces of the Roman Empire via Egnatia," *Athens Journal of Architecture*, C. 7, 2021, s. 117–130.

¹⁴ John Haldon, *Byzantium at War AD 600–1453*, (Oxford, Osprey Publishing, 2002), s. 9.

¹⁵ Halil İnalcık, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300–1600*, (London, Phoenix, 1995).

¹⁶ Nedim İpek, "Fetihten Cumhuriyet'e İstanbul'a Yönelik Göçler," *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, ed.: Coşkun Yılmaz, (İstanbul, İSAM Yayınları, 2015), s. 520–531.

Yaşanan bu göçler doğrultusunda İstanbul (Suriçi) genişlemiş ve Eyüp, Kasımpaşa gibi şehrin civar semtlerinde köylüler evlerini inşa ederken bekar odalarında kalmıştır.¹⁷ 18. yüzyılda İstanbul'a yönelen göçlerin yoğunluğu artmış, özellikle doğu kökenli nüfusun kente girişleri dikkat çekmiştir. Bu dönemde Arnavutların bir kısmı Galata, Eyüp ve Üsküdar gibi merkezlere yerleşmiştir. 19. yüzyılda ise Osmanlı coğrafyasında yaşanan siyasal istikrarsızlıklar ve savaşlar, Balkanlardan hem bireysel hem de kitlesel göç hareketlerini hızlandırmıştır. Bu çerçevede İstanbul, imparatorluk içi nüfus akımlarının başlıca odak noktalarından biri haline gelmiştir.¹⁸ Yunanistan'ın kurulmasının ardından bölgedeki Türk nüfus, çoğunlukla tüccar gemileriyle Varna üzerinden hareket ederek İstanbul'a gelmiş ve Galata, Kasımpaşa ile Eyüp gibi merkezlere yerleşmiştir. Buna ek olarak, 1828–1829 yıllarında Rum ve Bulgar nüfusun da göç ettiği görülmektedir. 1877–1879 Osmanlı–Rus Savaşı sırasında ise yaklaşık 1.200.000 kişi Varna, Selanik, Üsküp ve İstanbul'a yönelmiştir. Göçmenlerin büyük çoğunluğunu kadınlar, çocuklar ve yaşlılar oluşturmuş, önemli bir kesimi ise ağır koşullar nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Devlet, göçmenlerin barınma, giyim, yiyecek, ısıtma ve nakliye gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli önlemler almıştır ve verilen emre göre İstanbul'a göç edenlerin uygun mahallelere gönderilmeleri kararlaştırılmıştır.¹⁹ Bu kararın neticesinde ise Boşnakların bir kısmı Bayrampaşa, Yeni Bosna ve Hamidiye köyüne yerleştirilmiştir.²⁰ Aynı dönemde II. Abdülhamid hükümete emretmiş ve

¹⁷ Cengiz Şeker, “İstanbul Ahkâm ve Atık Şikâyet Defterlerine Göre 18. Yüzyılda İstanbul'a Yönelik Göçlerin Tasvir ve Tahlili,” Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 91. (Bekar odaları günümüzde halen bu işlevini yitirmemiş ve İstanbul'a göç edenlerin kullandığı bir barınma biçimi olarak varlığını sürdürmektedir. Bkz: Büşra Şerbetçi, “Bir İstanbul Masalı: Bekar Odaları,” *GZT*, 24 Kasım 2016, (çevrimiçi), <https://www.gzt.com/jurnalist/bir-istanbul-masali-bekar-odaları-2569079>, Erişim: 03 Ocak 2025.)

¹⁸ Kemal H. Karpat, *Ottoman Population, 1830–1914: Demographic and Social Characteristics*, Madison: University of Wisconsin Press, 1985, s. 88.

¹⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, İrade, Dahiliye, 896-71261 (9 Zilkade 1300).

²⁰ Fahriye Emgili, *Yeniden Kurulan Hayatlar: Boşnakların Türkiye'ye Göçleri (1878–1934)*, İstanbul, 2012, s. 301; akt.: Nedim İpek, “Fetihten Cumhuriyet'e İstanbul'a Yönelik Göçler,” *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, ed.: Coşkun Yılmaz, İstanbul, İSAM Yayınları, 2015, s. 520–531.

göçmenlere yardımcı olması adına Şirket-i Hayriye gibi kurumların uyarılması istenmiştir.²¹

Balkanlardan İstanbul'a yönelen göç hareketleri 20. yüzyılın başında da devam etmiştir. 5 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhak etmesi üzerine, Rusya'nın 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından politikalarını yeniden Balkanlara yöneltmesi dikkat çekmiştir. Bu gelişmelerin gölgesinde İngiltere ile Rusya, Haziran 1908'de Reval Buluşması'nı gerçekleştirmiştir.²² Bu buluşmada Osmanlı'nın Balkanlardaki nüfuz alanları ve Osmanlı Devleti'nin geleceği üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.²³ Bu sürecin devamında 1910'lu yıllar Osmanlı'nın Balkanlardaki varlığı açısından kritik bir döneme işaret etmektedir. 1912'de Arnavutların Üsküp'ü işgal etmesi ile başlayan süreç Balkanlardaki savaşları tetiklemiştir,²⁴ Balkan Savaşları ile Osmanlı'nın Balkanlardaki varlığı tehlikeye girmiştir. 8 Ekim 1912 yılında başlayan savaş süreci sonrasında Sırbistan Krallığı Balkan coğrafyasında yayılımını hızlandırmış, Osmanlı'nın bölgedeki hakimiyeti Meriç Nehri'ne kadar sınırlı kalarak Adalar üzerindeki hakimiyetini ise kaybetmiştir.²⁵ Osmanlı'nın batı topraklarında yaşanan bu krizin ve savaşın sonucunda yaşanan göç dalgası ile göç eden mülteciler Tekirdağ üzerinden İstanbul'a gelmiş, deniz yolu ile gelen göçmenler ise aşılınıp şehre alınmıştır. İstanbul'a gelen göçmenler, hususi komisyonlar aracılığıyla Zincirlikuyu, Atikalipaşa, Fetvaemini, Edirnekapı ve Hekimoğlu Ali Paşa gibi mahallelerde mevcut olan han, otel, medrese, mektep, tekke, cami, dergâh, tuğla harmanı, hamam, karakol, muhacir kulübü ve kiralık meskenlere ya da atıl durumdaki mahzenlere

²¹Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, İrade, Dahiliye, 896-71267 (23 Zilkade 1300).

²²Necmettin Alkan, "1908 Jön Türk İhtilalinin Başlamasında Reval Buluşmasının Önemi,"

Toplumsal Tarih, S. 175, Temmuz 2008, s. 49-50.

²³İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. 4, İstanbul, 1972, s. 385.

²⁴Halim Yıldırım Ağanoğlu, a.g.e., s. 46-47.

²⁵İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 40-44.

yerleştirilmeye çalışılmıştır. Açıkta kalan göçmenler ise Sultanahmet ve Yedikule civarında inşa edilen barakalarda barındırılmış, İstanbul'daki kimsesiz göçmen kızları, imkânlar ölçüsünde Darüşşafaka'ya yerleştirilmiştir. İlk etapta söz konusu yerlerde 3.709 hanede toplam 14.856 kişi iskân edilmiştir. Bu göçmenler, daimi iskân edecekleri bölgelere gönderildikten sonra yerlerine yenileri yerleştirilmiştir. Başta Hilal-i Ahmer Cemiyeti olmak üzere yardım kuruluşları, Muhacirîn İdaresi ve yerli halk, göçmenlerin iâşe ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır.²⁶ Savaş sonrasında da göçmen akını devam etmiş, görevli memur ve asker ailelerine mensup kişiler ve siviller İstanbul'a göç etmiştir.²⁷ I. Dünya Savaşı sonrasında resmi varlığının sona ermesi ile batı topraklarının işgali sonucu ortaya çıkan Yunan hakimiyeti (1918-1923) ile Türklerin ilk durağı İstanbul olmuş, Türklerin boşalttığı köylere ise Rum nüfus yerleştirilmiştir. 1921 yılında tespit edilen rakama göre 200.000 mültecinin İstanbul'da olduğu belirtilmiştir.²⁸

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde ise bir mübadele antlaşması imzalanmış²⁹ mübadele sonucu Çatalca, Silivri, Sarıyer, Kartal, Pendik, Tuzla, Bağcılar, Esenler ve Mahmutbey köylerine mübadil ve göçmen iskan edilmiştir. Süreç içerisinde tespit edilen rakamlara göre 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin, 1925 yılındaki Türk - Bulgar ikamet sözleşmesi ile 1949 yılına kadar ise 218.998 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.³⁰ Bireysel göç olarak kabul edilen³¹ bu dönemde Balkanlardan İstanbul'a yaşanan göç 1950 yılından sonra ivme kazanmış imzalanan antlaşma sonrası binlerce göçmen İstanbul

²⁶ Halim Yıldırım Ağanoğlu, a.g.e., s. 142.

²⁷ Justin McCarthy, **Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821–1922**, Princeton: The Darwin Press, 1995, s. 77.

²⁸ Nedim İpek, **Göçler: İmparatorluktan Ulus Devlete**, Trabzon: Serander Yayınları, 2006.

²⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü, 123-872-9 (30 Ocak 1923).

³⁰ “Göç Tarihi,” **T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı**, (Çevrimiçi)

<https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> (Erişim: 25 Ağustos 2024).

³¹ Halim Çavuşoğlu, “Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri: ‘Dindaşlar’dan ‘Soydaşlar’a ‘İslam Ümmeti’nden ‘Türk Milleti’ne,” **Bilig**, S. 41, Bahar 2007, s. 123–154.

topraklarına göç etmiştir. Yaşanan göç sonucu İstanbul'un mimari ve demografik yapısı değişime uğramıştır.³²

19. yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul, mevcut sınırlarının ötesine doğru genişlemiş ve göç hareketlerinin etkisiyle düzensiz kentleşme süreci hız kazanmıştır. Bu dönemde kentin çeperlerinde yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Balkanlardan gelen göçmenlerin bir bölümü devletin farklı şehirlerine yönelirken, bir bölümü İstanbul'da kalarak çeşitli semtlerde yerleşmiş ve kendi kültürel unsurlarını kentin sosyal hayatına taşımıştır. Bu bağlamda tarih boyunca Balkanlar ile İstanbul arasındaki ilişki, yalnızca göç hareketleriyle sınırlı kalmamıştır. Bölgedeki siyasal krizler, savaşlar ve jeopolitik gelişmeler bu etkileşimi farklı boyutlara taşımış; özellikle büyük güçlerin Balkanlar üzerindeki politikaları, İstanbul'un demografik ve stratejik yapısını doğrudan etkilemiştir.

---

³² Ferhunde Özbay, "Göç ve İstanbul'un Kentsel Dönüşümü," **İstanbul Araştırmaları Dergisi**, C. 7, S. 2, 2013, s. 12–25.

1.2. Post-Osmanlı Dönemi Balkanların Durumu

1912 yılının Ekim ayında başlayan Balkan Savaşı³³ ile Osmanlı Balkan vilayetlerinde güç kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde Trablusgarp Savaşı'nın yol açtığı askeri ve siyasi yıpranma, Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasındaki savunma kapasitesini önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu dönemde iç siyasi çekişmeler ve stratejik planlamadaki yetersizlikler de mevcut durumu daha kırılgan hale getirmiştir. Osmanlı'nın bu koşullar altında bulunduğu ortamı fırsata çeviren Balkan Birliği, 1912'de harekete geçerek Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'ın katılımıyla geniş çaplı bir taarruz başlatmış; Osmanlı ordusu ise söz konusu ittifaka karşı etkili bir savunma sergileyememiştir.³⁴ Bu sürecin sonucunda Londra Antlaşması'nın 30 Mayıs 1913'te Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında bir antlaşmanın imzalanması ile Arnavutluk bağımsızlığını kazanarak, Girit Yunanistan'a verilmiş, Osmanlı Devleti Makedonya'nın tamamını kaybetmiştir.³⁵ I. Balkan Savaşı'na katılmamış olan Romanya, Bulgaristan'ın kazandığı topraklara nazaran Silistre'nin kendisine verilmesini yeterli bulmamıştır. Bunun yanı sıra, Makedonya'nın büyük bir bölümünün Bulgaristan'a bırakılmasına diğer devletler de karşı çıkınca Bulgaristan, 23 Haziran 1913'te Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'a savaş açmıştır. Bu gelişmelerin ardından, 10 Temmuz'da Romanya da Bulgaristan'a karşı savaş ilan etmiştir.³⁶ Böylece, Osmanlı topraklarının paylaşımı konusundaki anlaşmazlık nedeniyle eski müttefikler arasında II. Balkan Savaşı ortaya çıkmış, bu dönemde İttihat ve Terakki yönetimi bu durumu fırsata çevirerek Edirne'yi geri almak için harekete geçmiştir. Osmanlı hükümeti, Londra Antlaşması'nda belirlenen Midye-Enez hattının tespit edilmemesi konusunda Bulgaristan'ın tutumunu eleştirerek, 19 Temmuz 1913'te büyük devletlere bir nota sunmuş ve Meriç sınırına müdahale edilmeyeceğini bildirmiştir. Dört cephede birden savaşılan Bulgaristan'ın güçsüz kalmasıyla, Osmanlı kuvvetleri 21 Temmuz'da Edirne'yi geri almıştır. II.

³³ Salim Aydın, **Balkanların Acı Yüzü**, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 75.

³⁴ Aram Andonyan, **Balkan Harbi Tarihi**, İstanbul: Sander Yayınları, 1975, s. 177.

³⁵ Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı," **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkan-savasi> (Erişim: 03 Haziran 2024).

³⁶ Ömer Metin, "Balkan Savaşlarında Romanya'nın Askerî ve Siyasî Stratejisi," **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C. 6, S. 3, Eylül 2020, s. 965–968.

Balkan Savaşı, 10 Ağustos 1913'te³⁷ Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ ile Bulgaristan arasında imzalanan Bükreş Antlaşması ile sona ermiştir. Osmanlı ile Bulgaristan arasındaki anlaşma ise 29 Eylül 1913'te İstanbul'da imzalanmış, yirmi maddeden oluşan İstanbul Antlaşması'na göre, Edirne ve çevresinde çapı yaklaşık 30 km olan bir bölge Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Ancak Batı Trakya tekrar Bulgaristan'a teslim edilmiş, Meriç Nehri iki devlet arasındaki sınır olarak kabul edilmiştir.³⁸ Osmanlı ile Yunanistan arasındaki anlaşma ise 14 Kasım 1913'te Atina'da imzalanmıştır. Bu antlaşma kapsamında Yunanistan'da kalan Müslümanlar, Rumlarla eşit haklara sahip olacak Müftüler, Osmanlı şeyhülislâmlığına bağlı olacak ve Müslüman toplulukları vakıf ve eğitim işlerini bağımsız olarak yürütebilecekti. Adalar meselesi, Londra Antlaşması'nın 5. maddesi gereğince büyük devletlerin kararına bırakılmıştır. 16 Aralık 1913'te açıklanan karara göre, İmroz, Bozcaada ve Meis Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır, ancak geri kalan adalar I. Balkan Savaşı'ndan beri elinde tutan Yunanistan'a verilmiştir.³⁹ Osmanlı Devleti, Rumeli'deki topraklarını büyük ölçüde kaybettiğinden, Sırbistan ile artık doğrudan bir bağlantısı kalmamasına rağmen 14 Mart 1914'te Sırbistan ile genel nitelikte bir anlaşma imzalanmıştır.⁴⁰

---

³⁷Erhan Malkoç, "Balkan Savaşları'nın Ardından Osmanlı ile Romanya'nın Politik Temasları ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in Romanya Ziyaretleri," **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 16, S. 1, 2017, s. 163.

³⁸ Anlaşmaya eklenen "müftülerle ilgili protokol" çerçevesinde, Bulgaristan'da kalan Müslümanlar kendi müftülerini seçebilecek, bu müftüler ise başmüftüyü aralarından belirleyecek, Bulgar Mezâhip Nezâreti, seçilen başmüftüyü Sofya'daki Osmanlı büyükelçiliği aracılığıyla İstanbul'daki şeyhülislâma bildirecek ve şeyhülislâmın onayıyla müftüler görevlerine başlayabilecekti. Başmüftü, Bulgaristan'daki Müslüman topluluğunun dini ve hukuki meselelerinde yetkili olacak, müftüler tarafından verilen hükümleri onaylayabilecek veya gerektiğinde şeyhülislâma yönlendirebilecekti. Müftüler, ülkedeki İslami okulların denetiminden sorumlu olacak, yeni eğitim kurumları açabileceklerdi. Müslümanların eğitim alacağı okullarda dersler Türkçe yapılacak, ancak Bulgarca öğrenmek zorunlu olacak, çoğunluğun Müslüman olduğu bölgelerde İslami cemaat meclisleri kurulacak ve eğitim ile vakıf işleri bu meclisler tarafından yönetilecekti. Tüm Müslüman mezarlıkları vakıf statüsüne alınacak ve cemaat tarafından kullanılacak duruma getirilecek, Müslüman vakıf malları, cemaate bedeli ödenmeden kamulaştırılmayacak, zorunlu durumlarda eşdeğer bir arsa tahsis edilecek ve bina bedeli cemaate ödenecekti.

"Antlaşmalar (Tam Metin)," **Türk Tarih Kurumu Resmî Web Sitesi**, (Çevrimiçi)

<https://ttk.gov.tr/antlasmalar-tam-metin/> (Erişim: 4 Ocak 2025). Akt. Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, Cilt I: **Andlaşmalar**, Ankara, 1953, s. 457–497.

³⁹ Nihat Erim, a.g.e. s. 477–488

⁴⁰ Gürsoy Şahin, "I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti ile Sırbistan Arasındaki Siyasî Sorunlara Dair Bazı Tespitler (1914–1918)," **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2 (Aralık 2016), s. 272.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmesi, bölgenin siyasi, sosyal ve kültürel yapısında da değişimlere yol açmıştır. Bölgede beş asırdan fazla bir süre boyunca Osmanlı yönetimi altında, Osmanlı'nın millet sistemi içinde dini kolektif kimlikler çerçevesinde bir arada tutulan Balkan halkları Osmanlı Devleti'nden ayrılmış, birçok devlet ortaya çıkmıştır.⁴¹ I. Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan barış antlaşmalarıyla tatmin olmayan taraflar, yeni ittifaklar arayışına girmiştir. Arnavutluk 1913'te bağımsızlığını ilan etmesine rağmen İtalya ve Yugoslavya'nın baskılarıyla siyasi istikrarsızlık içinde kalmış ve 1925'te Ahmet Zogu'nun krallığını ilan etmesiyle İtalyan nüfuzuna açık bir hale gelmiştir.⁴² Bulgaristan, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış ve 1919'da Neuilly Antlaşması⁴³ ile önemli topraklarını kaybetmiş, ekonomik kriz ve sosyal huzursuzluk içinde siyasi çalkantılar yaşamıştır. Bu dönem yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması ve imparatorluktan ayrılan Slavların Sırbistan ile birleşmesiyle Yugoslavya'nın kurulma süreci başladığı gözlemlenebilmektedir. Bu birleşme neticesinde 1 Aralık 1918'de anayasa ile yönetilen Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı olarak görülen devlet kurulmuştur.⁴⁴ Yaklaşık 250.000 km² alan ve 12 milyon nüfusa sahip bu devlet, etnik çeşitlilik ve farklı dinî inançların bulunduğu, ancak sadece Sırp, Hırvat ve Sloven unsurlarının resmi olarak tanındığı bir ulusal yapıya sahip olmuştur.

28 Haziran 1921'de kralın iç ve dış dünya ile ilgili yetkilerini belirleyen ilk anayasa kabul edilmiş, iktidardaki Sırp radikallerle muhalefetteki Hırvat asıllı milletvekilleri arasındaki anlaşmazlıklar ve özellikle 1928'de Sırp radikal Puniša Račić'in Hırvat asıllı üç milletvekilini öldürmesi ülkeyi kaosa sürüklemiş, ardından Hırvat siyasetinin başına Vlatko Maček gelince Hırvat topluluğu Belgrad ile

---

⁴¹Zülküf Oruç, "Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği)," Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011, s. 188–200.

⁴²Asllan Shehu, "Arnavutluk'ta Kral Ahmed Zogu Dönemi ve Din–Devlet İlişkileri (1920–1939)," **Balkan Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1 (Haziran 2010), s. 133–146.

⁴³Stefan Marinov Minkov, "Neuilly-sur-Seine Antlaşması," **1914–1918 Online: International Encyclopedia of the First World War**, ed.: Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer ve Bill Nasson, Berlin, Freie Universität Berlin, 2017, (çevrimiçi), <https://encyclopedia.1914-1918-online.net>, 9 Ocak 2025.

⁴⁴Caner Sancaktar, "Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması," Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009, s. 14.

ilişkilerini yumuşatmaya yönelmiştir. Devletin egemenliğini oluşturan Sırp, Hırvat ve Slovenlerin anlaşmazlıkları ve birbirlerini yadırgamaları sebep gösterilerek bunları birleştirmek ümidiyle Kral I. Aleksandar Karacorcević (Краљ Александар I Карађорђевић) tarafından 6 Ocak 1929'da anayasa kaldırılmış ve krallık kurulmuştur. 3 Ekim 1929'da devletin adı Krallık Yugoslavyası şeklinde değiştirilmiştir.⁴⁵ Devlet on bölgeye ayrılmış ve 1931'de Yugoslavya kralı tarafından yeni anayasa uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde, Kral I. Aleksandar yeni devlet yapısında yalnızca Sırp, Hırvat ve Sloven ulusları resmi olarak tanırken, Sırbistan'ın yönetimindeki Vardar Makedonyası (bugünkü Kuzey Makedonya) Güney Sırbistan adı altında üç idarî birime (Skoplje, Bitola ve Štip⁴⁶) ayrılmıştır. Kosova'daki Arnavutlar ve Makedonlar bağımsız birer etnik kimlik olarak tanınmazken, Bosna-Hersek'te yaşayan Müslüman Boşnaklar Sırp veya Hırvat kimliği altında sınıflandırılmıştır. Karadağ ise Sırbistan ile yakın ilişkileri nedeniyle siyasal özerkliğini yitirmiştir. Bu sınıflandırma ve baskı politikalarının sonucunda, sistematik ayrımcılığa maruz kaldığı anlaşılan binlerce Arnavut aynı dönemde Kosova'dan Türkiye'ye göç etmiştir.⁴⁷

1930'ların başlarından itibaren İtalya, Almanya ve Macaristan'ın desteğiyle Hırvat Ustaşa⁴⁸ gruplarının ve Makedon radikallerin faaliyetleri giderek artmıştır. Bu süreçte, 9 Ekim 1934'te Marsilya'da Kral Aleksandar suikasta uğrayarak hayatını kaybetmiş, suikastın ardından henüz küçük yaşta olan veliaht II. Petar yerine Knez Pavle önderliğinde geçici bir yönetim kurulmuştur. Mayıs 1935'teki seçimlerde Sırp Radikal Partisi'nin zafer kazanması, devletin dış politikada da faşist ülkelerle yakınlaşma eğilimine girmesine yol açmış, Vatikan ile antlaşmalar imzalanarak, İtalya ve Almanya'nın etkisi altındaki bir dış politika izlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu durum uluslararası baskılar ve iç muhalefet nedeniyle kısa sürede değişikliklere uğramıştır. Dragiša Cvetković'in başa geçtiği yeni hükümet ve

---

⁴⁵Caner Sancaktar, "Sosyalist Yugoslavya'nın Yıkılışında Hırvat Milliyetçiliğinin Rolü," **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1 (Nisan 2019), s. 52.

⁴⁶ Osmanlı dönemi Üsküp, Manastır ve İştip olarak bilinen şehirler.

⁴⁷Tanıl Bora, **Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul: Birikim Yayıncılık, 1995, s. 43.

⁴⁸ 1929-1945 yılları arasında faaliyet gösteren milliyetçi örgüt Ustaşa, Hırvat Devrimci Hareketi olarak bilinmektedir. Bkz. Viktor Meier, **Yugoslavia: A History of Its Demise**, London: Routledge, 1999, s. 18–20.

Vlatko Maček'in yardımcılığıyla yapılan Cvetković-Maček anlaşması çerçevesinde 26 Ağustos 1939'da Hırvatistan Banlığı ilan edilerek bu durum Bosna-Hersek bölgesinin Sırlar ve Hırvatlar arasında bölünmesine ve Müslüman toplulukların statüsünün belirsizleşmesine yol açmıştır. Aynı dönemde, 1936'da kabul edilen yeni anayasa ve kanunlarla, Bosna-Hersek ve diğer bölgelerdeki İslâm teşkilatı yeniden yapılandırılarak Müslüman toplumun kimliğini koruma çabaları sürmüştür. 1919 St. Germain Antlaşması'na dayanarak⁴⁹ Kosova'daki Arnavut unsurların temel hakları reddedilmiş bunun sonucunda hem Kosova'da hem de Batı Makedonya'da etnik ve sosyal karışıklıklar yaşanmıştır. Arnavutlara yönelik silahsızlandırma, toplama kampları ve zorla göç politikaları uygulanırken, silahlı direniş ve siyasi partiler ortaya çıkmıştır. 1938'de Yugoslavya ile Türkiye arasında imzalanan anlaşma bölgede büyük bir göç hareketine neden olabileceği düşünülerek yürürlüğe konulmamıştır.⁵⁰

1938 yılı itibarıyla Yugoslavya, tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olmasına rağmen üretim teknikleri bakımından yeterli gelişmeyi sağlayamamıştır. Tarımda modernleşmenin gecikmesi ve uygulanan yetersiz politikalar, halkın ekonomik koşullarını olumsuz etkilemiştir. Yoksulluğun ve nüfus artışının etkisiyle toplumsal sorunlar derinleşmiştir. Halk siyasi açıdan hükümete bağlılığını sürdürmekle birlikte, dış politika tercihleri toplumda huzursuzluk yaratmıştır.⁵¹ 1930'ların sonlarına doğru, Yugoslavya'nın içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık neticesinde Cvetković-Maček hükümeti, Viyana'daki Belvedere Kalesi'nde 25 Mart 1941 tarihinde Üçlü Pakta Katılma Protokolü'nü imzalayarak dış politika alanında önemli bir adım atmış ancak bu adım ülke içinde büyük tepki toplamıştır. Bu adımın

---

⁴⁹“Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, Volume XIII: Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Czechoslovakia, signed at Saint-Germain-en-Laye, September 10, 1919,” (Çevrimiçi), <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1919Parisv13/ch30>, Erişim:: 29 Eylül 2024.

⁵⁰Murat Müfit Aliu, “Zorunlu Göç Perspektifinden ‘1938’de Türkiye–Yugoslavya Nüfus Mübadelesi’ Üzerine Bir İnceleme,” *Balkan Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.2 (Aralık 2015), s. 29–44.

⁵¹Ahmet Özgiray, “Türkiye–Yugoslavya İlişkileri (1920–1938),” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 14, S.1 (Haziran 1999), s. 22–23.

ertesini günü bir hükümet darbesi gerçekleşmiş ve General Dušan Simović başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur.⁵²

II. Dünya Savaşı sırasında, Balkan coğrafyası Almanya, İtalya ve Bulgaristan gibi Mihver Devletleri'nin işgali altına girmiştir.⁵³ Bu zor dönemde, Josip Broz Tito önderliğinde şekillenen Yugoslavya Komünist Partisi, işgale karşı organize olarak direnişe geçmiştir. Partizan kuvvetleri, yerel halkın desteğiyle uzun süren bir mücadele vererek, savaşın genel seyrinde Mihver Devletleri'nin yenilgiye uğramasına zemin hazırlamıştır. Savaş sırasında, Hırvatistan'ın bazı bölgeleri İtalya ve Macaristan'ın kontrolüne geçerken, kalan alanda Ante Pavelić önderliğinde Müttefik Devletleri'ne karşı hareket eden Hırvatistan Bağımsız Devleti kurulmuştur.⁵⁴ Slovenya, Karadağ, Makedonya ve Kosova gibi bölgeler ise farklı işgal güçleri arasında paylaştırılmıştır. İşgal ve bölgesel parçalanmanın yarattığı bu siyasi kaos ortamında, savaşın etkileri bölgede Yahudilere, Sırlara ve Müslüman topluluklara yönelik sistematik saldırılar olarak görülmüştür. Bu ağır koşullar altında savaş süresince, ülke içerisinde iki önemli direniş hareketi öne çıkmıştır: General Draža Mihailović önderliğindeki Sırp Çetnikler ve yasadışı Yugoslav Komünist Partisi'nin liderliğini yapan Josip Broz Tito'nun Partizanları.⁵⁵ Bu iki grup arasında zaman zaman çatışmalar yaşanırken, 1944 yılında, Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'ı işgale geçmesiyle, Vardar ve Ege Makedonyası'nda Bulgar güçlerinin kontrolü sona ermiştir. Aynı yıl Kızılordu ile birlikte Belgrad'ın kurtarılmasıyla Komünist Partizanlar 1944'te Müttefik Devletleri'nin müttefik kuvvetlerine katılarak direnişi güçlendirmiştir.⁵⁶ Savaş sırasında elde edilen zafer, aynı zamanda eski krallığın sona

---

⁵²David Stafford, "SOE and British Involvement in the Belgrade Coup d'État of March 1941," *Slavic Review*, 36/3 (1977), s. 399–419.

⁵³ 6 Nisan 1941'de Belgrad'ın bombalanmasıyla Yugoslavya, Almanya, İtalya, Macaristan ve Bulgaristan'ın işgali altına girmiştir. Bkz. Walter Roberts, "Wartime, by Milovan Djilas, çev.: Michael B. Petrovich," *Slavic Review*, C. 37, S. 3, 1977, s. 491–494.

⁵⁴ II. Dünya Savaşı sırasında oluşan koalisyonlardan birinin içerisinde Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Büyük Britanya ve Çin yer almış, bu koalisyonun adına Müttefikler (Allies) adı verilmiştir. Bkz: Feyzullah Ezer, "Müttefik Devletlerin Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'na Dâhil Etme Girişimleri ve İnönü–Churchill Görüşmesi," *Belgi Dergisi*, C.2, S.20 (Temmuz 2020), s. 2595–2611.

⁵⁵Yves Tomic, "Massacres in Dismembered Yugoslavia, 1941–1945," *Mass Violence & Résistance*, 7 Haziran 2010, (çevrimiçi) <http://bo-k2s.sciences-po.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/massacres-dismembered-yugoslavia-1941-1945>, Erişim: 30 Ocak 2025.

⁵⁶Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914–1995*, 29. baskı, İstanbul: Kronik Kitap, 2021, s. 301.

ermesi için de bir fırsat yaratmıştır. 29 Kasım 1943'te krallığa son verilerek, savaşın bitimine yakın Federatif Yugoslavya Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Balkan coğrafyasında 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan sınır değişiklikleri, devletlerin nüfus ve kimlik üzerindeki denetim biçimlerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu bağlamda 1900 yılında Üsküp'te doğan ve yaşamı boyunca bu şehirden hiç ayrılmayan bir birey, yaklaşık kırk üç yıl içinde beş farklı devletin vatandaşlığına tabi olmuştur. Bu örnek, uluslararası siyasetin ve iktidar ilişkilerinin, bireylerin aidiyetini ve hukuki statüsünü sürekli olarak yeniden tanımladığını göstermektedir.⁵⁷ Balkan coğrafyasının yaşanan süreç düşünüldüğünde Osmanlı sonrası karşılaştıkları durum göz önünde bulundurulduğunda birçok siyasi kriz yaşadığı tespit edilmektedir.

Bölgede yaşanan iki büyük dünya savaşlarının ardından oluşan düzende ortaya çıkan tablo dahilinde coğrafyada sosyalist güçler hakim olmaya başlamış Yugoslavya, Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan, Macaristan, Çekoslovakya gibi ülkeler sosyalist rejimler ile yönetilmiştir.⁵⁸

1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yugoslavya'nın Siyasal ve Toplumsal Dönüşümü

II. Dünya Savaşı'nın ardından, Yugoslavya yönetiminin temelleri yeniden atılırken 29 Kasım 1945'te Yugoslav Partizan hareketinin zaferiyle kurulan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, savaş sonrası ülkede yeniden yapılanma ve sosyalist dönüşüm sürecine girmiştir. Oluşan yeni Yugoslavya, altı federal cumhuriyetten oluşan bir devlet yapısına sahip olmuş, bu federatif yapıyı oluşturan devletler ise Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya olmuştur. Ayrıca Kosova ve Metohiya ile Voyvodina adında Sırbistan içinde iki özerk bölge de bu yapının içerisinde yer almaktadır. Anayasal olarak

---

⁵⁷ 1900 yılından itibaren sırasıyla Osmanlı Devleti, Sırbistan Krallığı, Krallık Yugoslavyası, Bulgaristan Krallığı, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti.

⁵⁸ Dennis Paul Hupchick, **The Balkans: From Constantinople to Communism**, New York: Palgrave Macmillan, 2002. s. 367-387.

federalizm ilkesi benimsenmiş olmasına rağmen Yugoslavya’da bu dönemde, komünist lider Josip Broz Tito önderliğinde uygulamaya konulan merkezîyetçi politika, hem ekonomik hem de siyasi alanda köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Hızlı bir kamulaştırma süreci ve devletin merkezi otoritesinin güçlendirilmesi, Yugoslavya’nın Sovyet⁵⁹ modelini örnek alarak, toplumsal dönüşümün ana itici gücü olmuştur. Kamulaştırma kapsamında bankalar, fabrikalar, ticaret merkezleri ve sanayi tesisleri devlet kontrolüne geçirilirken, tarımda da kolektivizasyon⁶⁰ hızla uygulanmıştır. Bu politikalar, ekonomik planlamanın merkezileşmesini sağlarken, devletin modernleşme ve kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler esnasında Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ilk anayasasını 30 Ocak 1946’da ilan etmiştir. 1946 Anayasası, Sovyetler Birliği’nin 1936 Anayasası’ndan ilham alınarak hazırlanmış ve ülkenin resmi olarak federal bir sistemle yönetileceği belirtilmiştir.⁶¹ Ancak ilerleyen yıllarda Tito’nun Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Avusturya ve İtalya’ya yönelik toprak talepleri, Sovyetler Birliği’nin bölgede oluşturduğu dengeyi bozma riskini ortaya çıkarmış ve Stalin’in bu durumdan rahatsız olmasına neden olmuştur.⁶² Bu genişleme politikaları, yalnızca Yugoslavya’nın iç politikasıyla sınırlı kalmayıp, Batı güçlerinin, özellikle ABD ve Britanya, dikkatini çekmiş ve onları bu süreçte müdahaleye sevk etmiştir. Tito’nun, savaş sonrasında komşu ülkelerde yaşayan Yugoslav etnik grupları kendi devletine katma arzusuyla hareket etmesi, hem Sovyetler Birliği hem de Batı tarafından eş

⁵⁹ 30 Aralık 1922 tarihinde Moskova’da kurulan ve 25 Aralık 1991 tarihine kadar aktif varlığını sürdüren tarihin ilk komünist devleti.

⁶⁰ Naum Jasny, **The Socialized Agriculture of the USSR**, Stanford: Stanford University Press, 1949, s. 23–43.

⁶¹ Hakan Demir, “Yugoslavya’da Komünist Rejimin Politik, Ekonomik ve Toplumsal Hayattaki Uygulamaları (1945-1948),” **Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi** 5, no. 2 (2023) s. 151-163.

⁶² Hakan Demir, "Yugoslavya-Sovyetler Birliği ya da Tito-Stalin Çatışması (1948)", **Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi** 8, sy. 2 (2023) s. 1365-1370.

zamanlı olarak eleştirilmiş, bu durum iki kutup arasında dolaylı bir gerilimin fitilini ateşlemiştir.⁶³

Tito yönetimindeki Yugoslavya, belirli bir dönem boyunca Sovyetler Birliği'nden bağımsız bir sosyalist model geliştirmiş, ancak içerideki politik ve ekonomik gerilimler, ilerleyen yıllarda federal sistemin zayıflamasına ve etnik ayrışmaların derinleşmesine yol açmıştır.⁶⁴ Tito rejimi, toplumsal alanda köklü değişimlere gitmiş, özellikle dinî ve geleneksel değerler üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Din karşıtı politikalar doğrultusunda, Katolik ve Ortodoks kiliseleri devletin sıkı denetimi altına alınmış, dini eğitime kısıtlamalar getirilmiş ve dini figürler rejim karşıtı unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Kültürel alanda, sosyalist ideolojinin propagandası yaygınlaştırılmış, eğitim sisteminde Marksist-Leninist öğretiler merkeze alınmış ve edebiyat, sanat ve sinema gibi alanlar sıkı devlet kontrolüne tabi tutulmuştur. Ayrıca, Yugoslavya, 1948 yılında Sovyetler Birliği ile ideolojik ayrılığa düşmesinin ardından, kendine özgü bir sosyo-ekonomik model olan özyönetim sosyalizmini benimsemiştir. Söz konusu model, Yugoslavya'nın Doğu Bloku ülkelerinden farklılaşmasını sağlamış ve ülkenin Batı ile ekonomik ilişkiler kurmasına olanak tanımıştır. Bu sayede dış yatırımlar ülkeye çekilmiş, 1950'lerin sonlarına doğru dikkate değer bir ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Aynı dönemde sanayi ve altyapı yatırımları artmış, işsizlik oranları ise düşük seviyelerde seyretmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucunda Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, Balkan coğrafyasında yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bernard Baruch'un "Soğuk Savaş"⁶⁵ olarak adlandırdığı döneme ise bu özgün şartlar altında giriş yapmış ve kendine özgü bir konum edinmiştir. Aynı dönem dış göç vermeye de devam etmekle birlikte birçok Müslüman Türk, Arnavut, Boşnak Türkiye'ye göç etmiştir.⁶⁶

---

⁶³ Hakan Demir a.g.e. s. 1370-79.

⁶⁴ Armaoğlu, a.g.e. s. 343.

⁶⁵ Bernard Baruch, 16 Nisan 1947 tarihli konuşmasında "Cold War" terimini kullanarak dönemin ABD-SSCB eksenli rekabetini nitelendirmiştir. Bkz: "Bernard Baruch Popularizes the Term 'Cold War'," **History.com**, (çevrimiçi), <https://www.history.com/this-day-in-history/april-16/bernard-baruch-coins-the-term-cold-war>, Erişim: 24 Mayıs 2025.

⁶⁶ Brigitte Le Normand, **Citizens Without Borders: Yugoslavia and Its Migrant Workers in Western Europe**, University of Toronto Press, 2021, s.32-35.

Yugoslavya kurulduğu süreçten sonra Balkanlar'da istikrarı sağlamaya yönelik bağımsız bir dış politika izlemiştir. Bu süreçte, Arnavutluk'u kendi etkisi altına almak istemiş, ancak Arnavutluk Emek Partisi Genel Sekreteri Enver Hoca'nın Sovyetler Birliği ile daha yakın ilişkiler geliştirmesi nedeniyle iki ülke arasında gerilim yaşanmıştır.⁶⁷ Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler ise Soğuk Savaş boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlemiş, ancak kontrollü bir şekilde sürdürülmüştür. Bu dönem Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında, Sovyetler Birliği'nin Balkanlar'daki etkisini sınırlandırmak amacıyla 1953 yılında bir askeri iş birliği anlaşması imzalanmış, 1954 yılında ise "Balkan Paktı" adıyla genişletilmiştir. Yaşanan bu süreçte Balkan topraklarından Anadolu'ya göç akını başlamıştır. Aynı zamanda bu dönemde Tito Türkiye'ye ziyaret de gerçekleştirmiştir.⁶⁸ Bu atılımların 1950'li yıllar boyunca yaşanan göç ve karşılıklı anlaşmalara da etkisi olduğu gözlemlenebilmektedir. Tüm bu diplomatik ve askeri düzenlemeler, 1956'da Sovyetler ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerin düzelmesiyle birlikte Balkan Paktı'nın işlevsiz hale gelmesine engel olamamıştır.⁶⁹ Bu dönemden sonra Tito, Batı ve Doğu blokları arasında tarafsız bir konum almaya çalışmış, bu bağlamda Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucularından biri olmuştur.⁷⁰ Bu atılımların ardından Yugoslavya bölgedeki en güçlü devletlerden biri haline gelmiş olsa da bir süre sonra sistemde aksaklıkların yaşanmaya başladığı görülmüştür. 1960'lar, Yugoslavya'nın genelinde kırsal-geleneksel bir toplumdaki kentsel-endüstriyel bir topluma geçiş sürecinin yaşandığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde, kırsal nüfus azalmaya başlamış, sanayi sektörü büyümüş ve kentleşme hız kazanmıştır.⁷¹ Ancak bu kentleşmenin hızlanmasının bir sonucu olarak kırsal kesimde ekonomik sıkıntılar ve işsizlik yaşanmaya başlanmıştır.⁷² Bu dönemde ekonomik büyüme, entelektüel

⁶⁷ Samet Yerköy, "Kült Liderliği ve Görsel Medya: Komünist Batı Balkanlarda Josip Broz Tito ve Enver Hoca'nın Mirası," **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi** 15, no. 29 (2025) s. 111-133.

⁶⁸ **Akşam**, 16 Nisan 1954, **Vatan**, 18 Nisan 1954.

⁶⁹ Ceyda Tuna Kocaoglu, "Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri Kurma Çabaları: Balkan Paktı ve İttifakı", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 17/37 (2021), s. 7-34.

⁷⁰ Segah Tekin, "Güney – Güney İşbirliğinin İdeolojik Temelleri: Bağlantısızlar Hareketi ve Küresel Güney", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 24 (2020), s. 67.

⁷¹ Marie-Janine Calic, **History of Yugoslavia**, çev. Dona Geyer, West Lafayette: Purdue University Press, 2019, s. 192-209.

⁷² Calic, a.g.e. s. 215.

özgürlüklerin genişlemesi ve uluslararası etkileşimlerin artması, toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında dikkate değer bir canlanmaya yol açmıştır. Bu bağlamda 1960'lı yıllar, literatürde Yugoslavya'nın "altın çağı" olarak nitelendirilmektedir.⁷³ 1970'lerin ortalarına gelindiğinde işçi konseylerinin üretim verimliliğini artırmada yetersiz kaldığı tespit edilirken, ekonomik açıdan, 1973 petrol krizi, küresel ekonomik duraklama ve düşük ücretli ülkelerle olan rekabet, Yugoslavya'nın sanayi sektörünü ciddi şekilde etkilemiş ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum, ülkede işsizlik, ticaret açığı ve sosyal harcamaların artmasına yol açmış, tüketim kültürü, sürekli bir ekonomik büyüme beklentisi yaratmışken, bu beklentilerin karşılanmaması, sistemin meşruiyetini sarsmıştır. 1976'da yürürlüğe giren İlişkili Emek Yasası bu sistemi daha karmaşık hale getirmiş, yerel yönetimler ve işletmeler arasındaki koordinasyon eksikliği ekonomik büyümeyi yavaşlatmış Yugoslavya Balkan topraklarındaki ekonomik gücünü kaybetmeye başlamıştır. Öte yandan 1974 Anayasası ile birlikte cumhuriyetlere ve özerk bölgelere daha fazla yetki verilmiştir. Bu anayasa ile Kosova ve Voyvodina'nın özerklik hakları genişletilmiş, cumhuriyetlere ekonomik ve kültürel konularda daha fazla bağımsızlık tanınmış, merkeziyetçi yönetim anlayışından uzaklaşarak yerel yönetimlerin gücünü arttırılmıştır. Ancak, federalizmin güçlendirilmesi, uzun vadede cumhuriyetler arasındaki siyasi ve ekonomik farklılıkları artırmış, Tito'nun ölümünden sonra ise verilen bu haklar Sırp milliyetçileri tarafından merkezi hükümetin zayıflaması olarak algılanmış ve uzun vadede bölgesel gerilimleri artırmıştır.⁷⁴ 1970'ler, Yugoslavya'nın ekonomik ve siyasi yapısının çöküşü için kritik bir dönemdir. Sistem, sanayi modernitesinin sona ermesiyle sarsılmış ve dış baskıların azalmasıyla birlikte içsel çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tito'nun liderliği altında bile, bu süreçlerin önüne geçilememiş ve sistemin geleceği belirsiz hale gelmiştir.

---

⁷³ Calic, a.g.e. s. 192.

⁷⁴ Merve Yılmaz, "Yugoslavya'nın Dağılması ve Sırp Milliyetçiliği," Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 116–139.

1.2.2. Tito Sonrası Yugoslavya ve Balkanlar

4 Mayıs 1980 tarihinde hayatını kaybeden Yugoslavya'nın ikinci kurucusu olarak tanımlayabileceğimiz Josip Broz Tito sonrası Yugoslavya 1970'li yıllarda yaşadığı krizlerin devamı olacak nitelikte birçok krizle karşı karşıya gelmiş Balkan coğrafyasındaki meşruiyetinin azalmış olduğu tespit edilebilmektedir. Ekonomik olarak 1980'ler boyunca Yugoslavya'da üretim ve verimlilik düşmeye başlamış, küreselleşme karşısında sanayisi yetersiz kalmış, Yugoslav ürünlerine olan talep azalmış, enflasyon %100'e kadar yükselmiş, borçlar artmış ve bütçe açıkları büyümüştür. Bunların sonucu olarak ise 1984'te işsiz sayısı bir milyonu aşmıştır.⁷⁵ Siyasi açıdan cumhuriyetler arasında reform konularında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına ve zengin cumhuriyetlerin federal düzenlemelere karşı durmasına yol açmıştır.

Toplumsal değişimler, ekonomik krizle birlikte Titoizm'in temelini oluşturan sosyalist öz yönetimin güçsüzleşmeye başladığı bu dönemde bilim insanları, girişimciler ve gazeteciler, Titoizm'in temel mitlerini sorgulamaya yönelmiş; liyakat, kayırmacılık ve yolsuzluk gibi sorunlar ön plana çıkmıştır. 1986 yılında yapılan anketler, gençlerin Komünist Partisi'ne üye olma isteğinin azaldığını göstermiştir. 1980'ler boyunca cumhuriyetler arasındaki ilişkiler giderek zayıflamış ve kimlik, egemenlik ve ulusal çıkarlar gibi konular kamuoyunun tartışmalarına hakim olmuştur. Sonuç olarak, ekonomik kriz ve siyasi eylemsizlik, devlet elitleri arasında uzlaşma iradesini zayıflatmış, meşruiyetin hızla erozyona uğramasına, toplumsal anlam kaybının derinleşmesine ve merkezi yönetime duyulan güvenin sarsılmasına yol açmıştır. Bu süreç, yönetimin sorun çözme kapasitesini giderek daha fazla aşındırmış ve reform girişimlerini çıkmaza sürüklemiştir. Tito'nun ölümünden sonraki dönem, Yugoslavya'nın yaşadığı ekonomik zorluklar, siyasi çalkantılar ve toplumsal değişimler, sistemin içindeki çatlakların derinleşmesine

---

⁷⁵ Calic, a.g.e. s. 270.

neden olmuş ve etno-politik çatışmalara zemin hazırlamıştır. Tüm bu faktörler, 1989-1990 yıllarında yaşanacak olan büyük dönüşümün temel dinamiklerini oluşturmuştur.⁷⁶

1990'lı yıllar, Tito sonrasında ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık ve toplumsal çözülmenin derinleştiği bir dönem olarak nitelendirilebilir. Balkan coğrafyasının tamamını etkileyen bu süreç, federatif yapının dağılmasının ardından daha görülür hâle gelmiştir. Oysa bölge, 1950'li yıllarda başlayan ve yaklaşık yirmi yıl süren görece ekonomik büyüme ve modernizasyon döneminden geçmişti. Bu refah dönemine rağmen, 1970'lerin sonlarından itibaren ortaya çıkan ekonomik daralma, siyasal kutuplaşma ve merkezî otoritenin zayıflaması, 1990'lara gelindiğinde milliyetçi hareketlerin güçlenmesine ve çatışma dinamiklerinin belirginleşmesine zemin hazırlamıştır. Belirtilen bu gelişmelerin ışığında Yugoslavya kendi içerisinde bir çözülme yaşamış, birçok devlet bağımsızlığını ilan etmeye başlamıştır. Ocak 1990'da Yugoslavya Komünistler Birliği'nin, Сојуз на комунистите на Југославија, çökmesiyle birlikte Yugoslav Halk Ordusu, varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Buna müteakip 1991'de bazı Sloven subaylar orduda görev yapmaya devam etmişse de, 1992 itibarıyla Yugoslav Halk Ordusu fiilen bir Sırp ordusuna dönüşmüştür.

25 Haziran 1991 tarihinde Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile Slovenler, Hırvatistan'a karşı uluslararası sınırın tesisine yönelik ilk adımı atmıştır ve bunun karşısında Yugoslav Halk Ordusu, sınır kontrol noktalarını işgal etmiştir. İlk silahlı çatışmanın ardından On Gün Savaşı, Desetdnevna Vojna, gelişmiş ve bu çatışmaların sonucunda Slovenya, 18 asker kaybederken, Yugoslav Halk Ordusu'nun 44 askeri kayba uğradığı görülmektedir. Devamında Avrupa Birliği'nden üç bakan, 7 Temmuz 1991'de Hırvatistan'ın Brijuni Adası'nda Yugoslavya cumhuriyetlerinin liderleri ve ordu temsilcileriyle bir araya gelmiştir.

---

⁷⁶ Calic, a.g.e. s. 267-275.

Yapılan müzakereler sonucunda üç aylık bir ateşkes üzerinde anlaşılmıştır. Bu çerçevede Slovenya, Yugoslav ordusuna ait askeri tesislere yönelik kuşatmayı kaldırmayı, elektrik, su ve gıda tedarikini yeniden sağlamayı kabul etmiştir. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığı, Avusturya ve yakın zamanda birleşen Almanya'nın diplomatik baskıları sonucunda Avrupa Birliği tarafından Ocak 1992'de resmen tanınmıştır.⁷⁷ Kısa süre içerisinde ordu Slovenya'dan beklenmedik bir şekilde çekilmeye başlamış ve büyük ölçüde Bosna-Hersek ve Sırbistan'daki garnizonlara kaydırılmıştır. 14 Ekim 1991'de Bosna parlamentosundaki Müslüman Demokratik Eylem Partisi ve Hırvat Demokrat Birliği bağımsızlık yanlısı bir karar taslağı sunarken karşı çıkan Sırp Demokrat Partisi temsilcileri hükümetten ayrılmıştır. Bu gelişmeler boykotu ortaya çıkarmış, Yugoslavya'nın federal yapısındaki bölünmelerin Bosna'da da tekrarlanmasına neden olmuştur. Parlamento, belediye meclisleri, medya ve güvenlik güçleri dâhil olmak üzere tüm devlet kurumları etnik çizgilere göre ayrılmıştır. 1991 nüfus sayımına göre Bosna-Hersek'in 4.37 milyonluk nüfusunun %43.5'i Müslüman, %31.2'si Sırp, %17.4'ü Hırvat ve %5.5'i Yugoslav olarak kaydedilmiştir. Geriye kalan %2.4'lük kesim ise diğer etnik gruplardan oluşmuştur. Bosna'daki koalisyon hükümeti başlangıçta Yugoslavya'nın yeniden yapılandırılmasını desteklemiş tamamen dağılmasına karşı çıkmıştır. Bu durum Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımasıyla geçerliliğini yitirmiştir. Bosnalı Sırp lider Radovan Karadžić, kamuya açık bir konuşmasında, etnik ayrışmanın Osmanlı dönemindeki gibi olması gerektiğini savunmuştur. Balkan coğrafyasındaki dönüşüm sürecinde, Bosna-Hersek hükümeti 24 Aralık 1991'de Avrupa Birliği'ne resmî tanınma başvurusunda bulunmuştur. Aynı yılın Kasım ayında ise Bosnalı Sırlar, Yugoslavya içinde kalma yönünde yasa dışı bir referandum düzenlemiştir. 1992'de Sırbistan ve Karadağ eski Yugoslavya'dan

⁷⁷ Dejan Djokić, "Ten Days that Ended Yugoslavia: The Forgotten War in Slovenia, 30 Years Later," **ZOiS Spotlight**, S. 35, 2021, (çevrimiçi), <https://www.zois-berlin.de/en/publications/ten-days-that-ended-yugoslavia-the-forgotten-war-in-slovenia-30-years-later>, Erişim: 29 Eylül 2024.

ayrılan diğer cumhuriyetlere karşılık Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ni kurarken, Bosnalı Sırlar da bağımsızlık hazırlıklarını hızlandırmıştır. 9 Ocak 1992'de Bosna-Hersek Sırp Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.⁷⁸ Avrupa Birliği'nin yeni devletleri tanıma kriterlerine uygun olarak Bosna hükümeti, 29 Şubat-1 Mart 1992 tarihlerinde bağımsızlık referandumu düzenlemiş, Sırların boykot ettiği referanduma %64 oranında katılım sağlanmış ve katılanların %99'u bağımsızlığa "evet" demiştir. 6 Nisan 1992'de Avrupa Birliği, Bosna-Hersek'i bağımsız bir devlet olarak tanımış, ertesi gün, Bosnalı Sırlar da kendi bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bu dönem, Bosna'da çatışmaların çıkması ile önemli binaları ve askerî noktaları ele geçirmek için barikatlar kurulmuştur. 5 Nisan'da ilk silahlı çatışmalar yaşanmıştır ve kısa sürede savaş tüm ülkeye yayılmıştır. Bosnalı Sırlar, Yugoslav Halk Ordusu'nun desteğiyle saldırıya geçmiştir ve hızla Posavina koridorunu, Doğu Hersek'i ve Bosanska Krajina bölgesini ele geçirerek Sırbistan ve Hırvatistan arasında bir kara bağlantısı kurmuştur. Savaşın ilk aylarında yüz binlerce insan yerinden edilirken, on binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Bosna'nın orta kesimleri ve Hersek'te ağır çatışmalar yaşanmıştır. Mostar'daki tarihi eserler, özellikle 16. yüzyıldan kalma Mostar Köprüsü, Hırvat birliklerince yıkılmıştır. 1994'te uluslararası arabulucular devreye girerek, Bosnalı Müslümanlar ve Hırvatlar arasında bir barış anlaşması imzalatmış ve Bosna-Hersek Federasyonu kurulmuştur.⁷⁹ Balkan coğrafyasında Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşanan savaşlar, etnik temizlik politikaları, kitlesel göçler ve savaş suçları uluslararası kamuoyunun gündemine oturmuştur.⁸⁰ 11 Temmuz 1995 sabahında, Bosna-Hersek'in doğusunda yer alan ve Birleşmiş Milletler tarafından güvenli bölge ilan edilen Srebrenica, Sırp komutan Ratko Mladić liderliğindeki saldırı sonucu ele geçirilmiştir ve büyük bir katliam

⁷⁸ Daha sonra Republika Srpska adını aldı.

⁷⁹ Jürgen Buxbaum, "The War in Yugoslavia and Its Consequences for Bosnia and Herzegovina and the Balkans," **SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe** 2, no. 2 (June 1999): 9-14.

⁸⁰ Bkz: **The Guardian** 27 Aralık 1990, 23 Temmuz 1992, 12 Ağustos 1995.

gerçekleştirmiştir. Katliam sonrası, binlerce insan Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün Potoçari'deki kampına sığınmış, ancak burada da koruma sağlanamamıştır. Yaşanan bu katliamların gerekçesi olarak, Sırpların doğu Bosna'yı "kadim Sırp toprağı" olarak görmesi ve Drina Nehri'ni bir sınır değil, iç nehir olarak kabul etmesi gösterilmiştir.⁸¹ Srebrenica'da yaşananlar Batı dünyasında tepkiye yol açmış ve NATO'nun Bosnalı Sırp hedeflerine yönelik hava saldırılarıyla sonuçlanmıştır. Aynı dönemde, Hırvatistan ve Bosna orduları güçlenerek Sırp kuvvetlerine karşı daha etkin bir mücadele yürütmüştür. 1995 yazında, Hırvatistan ordusunun gerçekleştirdiği Fırtına Operasyonu sonucunda, yaklaşık 200.000 Sırp, Hırvatistan'dan göç etmek zorunda kalmıştır. 1995 yılının Aralık ayında, ABD öncülüğünde yürütülen müzakereler sonucunda Dayton Anlaşması imzalanmış ve Bosna-Hersek'in siyasi yapısı yeniden şekillendirilmiştir.⁸² Bu anlaşmayla ülke iki kimliğe ayrılmış, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti oluşturulmuştur.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ortaya çıkan çatışmalar incelendiğinde, bazı bölgelerde doğrudan çatışma yaşanmadan geri çekilmelerin gerçekleştiği görülmektedir. Bu çerçevede Makedonya, 8 Eylül 1991'de yapılan referandum sonucunda bağımsızlık yönünde karar almıştır.⁸³ Ardından 17 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiş, Yugoslavya Halk Ordusu'nun çatışmasız biçimde bölgeden çekilmesiyle süreç tamamlanmıştır. Bağımsızlık sonrasında karşılaşılan temel sorun ise Yunanistan'ın isim konusundaki hak iddiaları olmuştur. Avrupa Birliği tarafından tanınma süreci, bu itirazların giderilmesine bağlanmış

⁸¹ "Kadim Sırp toprağı" söylemi, 19. yüzyıldan itibaren şekillenen Sırp ulusal tarih yazımında Doğu Bosna'nın Ortaçağ Sırp krallıklarıyla ilişkilendirilmesine ve bölgedeki Ortodoks Slav nüfusunun "Sırp kimliğinin tarihi sürekliliği"nin kanıtı olarak sunulmasına dayanmaktadır. Bu ifade, 1990'lar Sırp milliyetçi siyasal söyleminde Bosna'daki toprak taleplerini meşrulaştırmak amacıyla yeniden üretilmiştir. Bkz: Malcolm, N. (1994). **Bosnia: A Short History**. London: Macmillan. s. 4-15.

⁸² **Dayton Peace Agreement**, Organization for Security and Co-operation in Europe, 14 Aralık 1995, (Çevrimiçi) <https://www.osce.org/bih/126173>, Erişim: 15 Aralık 2024.

⁸³ Tahir Kodallı. "Makedonya'nın Bağımsızlığı'nı Kazanması Ve Türkiye". **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi** 14, sy. 29 (Aralık 2014) s. 377-96.

ve ülke, “Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya” adıyla Birleşmiş Milletler’e üye olmuştur.⁸⁴ Kosova’da ise, 1989’da özerkliğin kaldırılmasıyla başlayan istikrarsızlık, 1991’deki bağımsızlık referandumu ve ardından silahlı çatışmalarla devam etmiştir. 1999’da NATO müdahalesi ve Kumanova Anlaşması ile Kosova’nın yönetimi uluslararası güçlere devredilmiştir.⁸⁵ 2008’de bağımsızlığını ilan eden Kosova, uluslararası toplumun bir bölümü tarafından tanınmıştır.⁸⁶ Türkiye de Kosova’yı resmen tanıyan ülkelerden biridir.⁸⁷ Voyvodina, 1989 yılındaki rakamlara göre Slovenya ve Hırvatistan’dan sonra Yugoslavya’nın ekonomik refahı en yüksek bölgesi olarak bilinmektedir.⁸⁸ Yugoslavya’nın kuruluşundan itibaren özerk bir statüye sahip olmasına rağmen, bağımsızlık mücadelesi başarıya ulaşmamıştır. Sırbistan’ın bir parçası olarak kalan Voyvodina’nın statüsü, 2003’te Sırbistan ve Karadağ Devlet Birliği’nin kurulmasıyla değişmiştir. Karadağ’ın bağımsızlığıyla birlikte, Voyvodina Sırbistan’ın içinde kalmaya devam etmiştir.

20. yüzyıl boyunca Balkanlar, büyük güçlerin zayıflaması ve parçalanmasıyla birlikte köklü siyasal dönüşümlerin yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Bu süreçte farklı etnik gruplar kendi bağımsızlık mücadelelerini yürütmüş, Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi devletler ise ulusal kimliklerini güçlendirmek amacıyla genişleme politikaları izlemiştir. Bu durum, bölgedeki dengeleri sarsmış ve gerilimlerin kalıcı hale gelmesine yol açmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nın etkileri ile Yugoslavya’nın parçalanması, bölgeyi daha da

⁸⁴ 30 Eylül 2018’de Makedonya’da isim konusunda bir referandum düzenlenmiştir. Devletin adı resmen Kuzey Makedonya olarak tanınmıştır. Yapılan Prespa Anlaşması ile her iki tarafça da onaylandıktan sonra, 12 Şubat 2019’da yürürlüğe girmiştir. 27 Mart 2020’de Kuzey Makedonya, NATO’nun 30. üyesi olmuştur.

⁸⁵ **Kumanovo Military Technical Agreement**, (Çevrimiçi) <https://unmik.unmissions.org/kumanovo-military-technical-agreement>, Erişim: 13 Ekim 2024.

⁸⁶ Halis Ayhan. “Kosova’nın Bağımsızlığı Sürecinde Uluslararası Güçlerin Ve Türkiye’nin Tutumu”. *Avrasya Etüdları* 33, sy. 1 (Haziran 2008): 113-34.

⁸⁷ **Kosovo Thanks You**, (Çevrimiçi) <https://www.kosovothanksyou.com>, Erişim: 21 Ekim 2024.

⁸⁸ Mills Kelly, “GDP in Yugoslavia: 1980–1989,” **Making the History of 1989**, (çevrimiçi), <https://chnm.gmu.edu/1989/items/show/671>, Erişim: 4 Eylül 2024.

kırılgan hale getirmiştir. Etnik temizlikler, katliamlar ve kitlesel göçler, Balkanların demografik yapısını kalıcı olarak değiştirmiştir. Savaş sonrası dönemde şekillenen siyasi ve ekonomik dinamikler, Türkiye'nin Balkanlarla ilişkilerini güçlendirmesine zemin hazırlamıştır. Günümüzde Türkiye, bölge ülkeleriyle ekonomik yatırımlar, kültürel değişim programları ve siyasi diyaloglar üzerinden iş birlikleri geliştirmektedir. 2024 yılının üçüncü çeyreğinde Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ticaret hacmi, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 23 artış göstererek 27,2 milyar dolara ulaşmıştır. Ayrıca Türkiye'den özel sektör tarafından 11 Balkan ülkesine bugüne kadar toplam 3 milyar 131 milyon dolar yatırım yapılmış ve bu yatırımlar üretim ile istihdam olanaklarını desteklemiştir.⁸⁹ Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasına genişlemeye başladığı dönemden itibaren bölge, önemli siyasi, kültürel ve ekonomik dönüşümlere sahne olmuştur. Jeopolitik konumu ve Avrupa ile Türkiye arasında köprü niteliği taşıması, Balkanların stratejik önemini her dönemde korumasına yol açmıştır. Bu çerçevede, 20. yüzyıl boyunca yaşanan siyasi krizler, savaşlar ve toplumsal çatışmalar, bölgedeki kaos ortamını adeta kaçınılmaz hale getirmiştir.

---

⁸⁹“Ticaret Bakanı Bolat, Edirne’de Balkan İş ve Yatırım Forumu’nda Konuştu,”*T.C. Ticaret Bakanlığı*, (Çevrimiçi) <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakani-bolat-edirne-balkan-is-ve-yatirim-forumunda-konustu#:~:text=T%C3%BCrkiye'den%20%C3%B6zel%20sekt%C3%B6r%20taraf%C4%B1ndan,ise%20182%20milyon%20dolar%20olmu%C5%9Ftur>, Erişim: 11 Ocak 2025.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, İSTANBUL VE ENTEGRASYON

Göç, insanlık tarihinin en köklü ve dinamik olgularından biridir. Bireylerin veya toplulukların, yaşam koşullarını iyileştirmek, yeni fırsatlar aramak veya zorunlu sebeplerle yer değiştirmesi zamanla toplumsal yapıları ve kültürel dinamikleri derinden etkilemiştir. Tarih boyunca yaşanan göçlerin birçok nedeni mevcuttur. Ekonomik, sosyal ve politik faktörler insanların yer değiştirme eylemini gerçekleştirdiği sırada hareket etme konusundaki temel motivasyonlarını oluşturmaktadır. Ekonomik nedenler, bireylerin daha yüksek yaşam standardı, daha uygun iş imkânları ya da verimli tarım arazileri arayışıyla bağlantılıdır. Nüfus artışının getirdiği baskı ile besin üretimindeki dengesizlikler, pek çok kişiyi daha elverişli bölgelere göç etmeye yönlendirmektedir. Bu bağlamda işgücü hareketliliği, ekonomik açıdan kaçınılmaz bir süreç haline gelmiştir. Dolayısıyla ekonomik nedenler çok katmanlı bir yapıda incelenebilmektedir. Din, etnik kimlik ve siyasi baskılar, insanların yeni topluluklar oluşturmalarına ya da mevcut toplumlarla kaynaşmasına neden olan bir diğer faktördür. Dini inancı dolayısıyla baskı gören insanlar kendilerini refaha kavuşturabilecek bir alan yaratmak, özgürce inançlarını yaşamak gibi amaçlar doğrultusunda göç etmek durumunda kalmıştır.⁹⁰ Bu durum hem sosyal anlamda hem de politik anlamda dönüşümlere ve devinimlere sebep olmuş, insanlık tarihi boyunca kitleler halinde yapılan göçler medeniyeti inşa etmiştir. Klasik Türk tarihindeki Kavimler Göçü anlatısı dikkate alındığında, Orta Asya'dan Avrupa'ya doğru yönelen göçebe toplulukların yarattığı sirkülasyon, tarihin akışında önemli kırılmalara yol açmıştır.⁹¹ Bu sirkülasyonun sonucunda özellikle Roma İmparatorluğu gibi klasik imparatorlukların zayıflamasına ve yerlerine yeni siyasal oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, kavimlerin göçü yalnızca bir demografik hareketlilik değil, aynı zamanda sosyal yapıları ve politik dengeleri köklü biçimde dönüştüren bir tarihsel dönemeç olarak

---

⁹⁰ İslam peygamberi Hazreti Muhammed'in Medine'ye göçü en büyük tarihî örneklerden biridir.

⁹¹ Ahmet Taşağıl, "Türk," **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/turk#1-turk-soyu-ve-tarihi-ortaya-cikisi-yayilisi-kollari-kurduklari-devletler>, Erişim: 16 Eylül 2025.

değerlendirilmelidir.⁹² Zayıflayan imparatorluklar yerini yeni medeniyetlere ve rejimlere bırakmış, kendilerine yeni yerleri yurt edinen göçmenler ise bu medeniyetlerin inşasında rol oynamıştır. Bu inşa sürecindeki rolleri ile göçmenler, geleneklerini ve kültürel pratiklerini yeni toplumlarına taşıyarak, orada çeşitliliğe sebep olmaktadır. Bu durum, yeni sosyal yapıların ve kimliklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Afrika kökenli yurttaşların post-modern dönemde İngiltere’de İngiliz Edebiyatı’na yaptığı katkıyla ortaya çıkan black poetry literatürü buna örnektir. Buradan anlaşılmaktadır ki göç olgusu, sosyal, politik ve ekonomik olmak üzere üç ana boyutta ele alınmaktadır. Ancak bu sınıflandırmanın ötesinde, göç çok katmanlı yapıları da etkileyerek geniş çaplı dönüşümlere yol açmaktadır. Bu süreç kimi zaman bir “kelebek etkisi” biçiminde ortaya çıkmaktadır.⁹³

Göç, yalnızca göç eden bireyleri değil, gidilen ülke veya bölgedeki yerleşik toplulukları da etkilemektedir. Bu etkiler, yerel düzeyden başlayarak daha geniş mekânsal ölçeklere, nihayetinde ülke bütününe kadar yayılmıştır. Türkiye örneğinde de benzer bir süreç yaşanmıştır. Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren yaşanan göçler, toplumsal dönüşümlerin yalnızca demografik boyutunu değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel boyutlarını da şekillendirmiştir. Kırsal nüfusun kentlere yönelmesi, sanayi işgücünün artması ve farklı kimliklerin bir arada yaşamasına bağlı kültürel çeşitlilik bu değişimlerin en görünür örnekleri olmuştur. Göç eden toplulukların yerleşik halkla kaynaşması, yeni kültürel sentezlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu süreç, bir mekânizmadaki dışlıların birbirini harekete geçirmesine benzetilebilir. Dolayısıyla göç, toplumsal değişimin işleyişini hızlandıran temel bir dinamik olarak değerlendirilebilir. Örneğin 1923 Lozan Mübadelesi, Yunanistan’dan Anadolu’ya zorunlu göç eden nüfusla birlikte yalnızca demografik yapıyı değil, şehirleşme süreçlerini ve ekonomik ilişkileri de dönüştürmüştür. İstanbul’a yerleşen mübadillerin uyum ve entegrasyon süreçleri

⁹² Bkz: Roma İmparatorluğu’nun çözülüşü yaşanan bu göç dalgası ile başlamıştır.

⁹³ Edward Lorenz’in havayı yöneten doğrusal olmayan denklemlerin üst düzey bir duyarlılığa sahip olduğunu betimlemek adına Brezilya’da kanatlarını çırpan bir kelebeğin Teksas’ta bir kasırgayı tetiklemesi mümkün olabileceğini dile getirerek sunduğu Kaos Teorisi içerisinde yer alan bir örnektir. Kelebek etkisi için Bkz: Peter Dizikes, “When the Butterfly Effect Took Flight,” **MIT Technology Review**, (Çevrimiçi), February 22, 2011, <https://www.technologyreview.com/2011/02/22/196987/when-the-butterfly-effect-took-flight/>. Erişim: 5 Ekim 2024

incelendiğinde, bu göç dalgasının yerli halkla kültürel karşılaşmalar, ekonomik entegrasyon baskıları ve mahalle-kentsel yapı üzerindeki etkileri ortaya çıkmaktadır.⁹⁴ Yine 1950 sonrası kırsaldan kente göç dalgaları, Türkiye’de sanayileşmenin hızlanmasına, gecekondü bölgelerinin oluşmasına ve yeni kent kimliklerinin gelişmesine yol açmıştır. Bu örneklemelerden hareketle şu sonuca ulaşılmaktadır: Göç, tarih boyunca bireylerin ve toplumların evriminde rol oynamış, ekonomik, sosyal ve politik nedenlerle toplumsal yapıyı değiştirmiş ve bireylerin kimliklerini yeniden şekillendirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi incelendiğinde kuruluşundan günümüze kadar yaşanan süreçte göç olgusu yalnızca nüfus hareketliliği olarak değil aynı zamanda toplumsal yapıyı fiilen dönüştüren, kültürel çeşitliliğin oluşmasını sağlayan ve sosyal uyum süreçlerini etkileyen bir olgu olmuştur.

2.1. Türkiye’ye Göçün Arka Planı

Osmanlı Devleti’nin üç kıtaya yayılan topraklarında, özellikle Anadolu’ya yönelen Müslüman göç hareketleri, Osmanlı’nın son yüzyıllarında artmıştır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren imparatorluğun zayıflamasıyla birlikte yaşanan savaşlar ve ayaklanmalar, Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman-Türk unsurlar üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmuş, bu da geniş çaplı göç dalgalarını beraberinde getirmiştir. Bu süreç incelendiğinde, Anadolu topraklarına gerçekleşen ilk Müslüman göçü tespit edilen bilgilere göre 1783 yılında Kırım’ın Rusya tarafından ilhakı ile başlamıştır.⁹⁵ Kırım’ın Rusya tarafından ilhakıyla başlayan göç, yalnızca bir siyasal egemenlik değişimini değil, Müslüman halklar açısından bir kimlik ve yaşam biçimi meselesini de beraberinde getirmiştir. Rus idaresi altına giren Müslüman toplulukların, dini ve kültürel aidiyetlerini koruyabilmek adına Osmanlı coğrafyasına yöneldiği tespit edilmiştir. Bu durum, sosyo-ekonomik baskıları da beraberinde getirmiş, bundan dolayı Müslümanların toplumsal statülerini ve güvenliklerini koruyabilmek adına yaşanan bu kitlesel göç hareketlerinin Balkanlar

⁹⁴ Burçin Hafize Tarcan, “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde İstanbul’a Gelen Türk Göçmenlerin Uyum ve Entegrasyon Süreci,” *İktimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, Mayıs 2021, s. 94-99.

⁹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/1, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1978, s. 490-493; İsmail Hami Danişmend, a.g.e., s. 62-63.

ve Kafkaslardan Anadolu'ya doğru olduğu gözlemlenmiştir.⁹⁶ 19. yüzyılın ortalarında Kafkasya'da Şeyh Şamil'in liderliğinde gelişen direniş hareketi sonrasında yaşanan çözülme, dönem içersinde Anadolu'ya doğru yaşanan ikinci büyük göç dalgasını tetiklemiştir. 1859 yılında başlayan bu yeni dalga, yalnızca Çerkezleri değil, etnik ve dilsel bakımdan farklı Müslüman toplulukları da kapsamış, böylece göç hareketleri çok katmanlı ve heterojen bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde yaşanan gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarına paralel olarak Anadolu'ya yönelen Müslüman nüfus hareketlerinin çoğaldığını ortaya koymaktadır.⁹⁷ Bu bilgiden hareketle Anadolu'ya doğru gerçekleşen Müslüman nüfus hareketlerinin kökeni, Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarıyla birlikte şekillenmeye başladığı gözlemlenebilmektedir. 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı savaşlar, batı sınırlarının yeniden belirlenmesine neden olmuştur.⁹⁸ Buna bağlı olarak hem toprak kayıpları yaşanmış hem de nüfus hareketliliği artmıştır.⁹⁹ 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından göç hareketleri yoğunluk kazanmış, göçler periyodik olarak Balkan Savaşları'na dek devam etmiştir. 1912–1913 Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti'nin batı sınırı yeniden oluşmuş ve demografik değişimlere sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarının büyük bölümünü yitirmesiyle birlikte, Türk ve Müslüman nüfus Anadolu'ya doğru göç etmiştir. Eski dönemde yapılan göçlerde Balkanlardaki bazı yerleşim bölgeleri göçmenler için geçici durak işlevi görürken, bu son yenilgilerle birlikte göç rotaları doğrudan Anadolu'ya yönelmiş, İstanbul şehri de bu göç hareketinden etkilenererek bu doğrultuda genişlemeye başlamıştır. Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte de göçler durmamış önce mübadele, sonrasında serbest göç hareketleri ile Osmanlı Devleti'nin eski topraklarından Türkiye Cumhuriyeti'ne göç yaşanmıştır. Fakat Cumhuriyet döneminde izlenen göçmen kabul politikası, Osmanlı

---

⁹⁶ Sinan Yüksel, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakı (1783)," *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 3, no. 2 (2019) s. 217-226.

⁹⁷ Sevinç Qasımova, "XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler: Tarihçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları," *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4, no. 13 (2017) s. 597-610.

⁹⁸ Yusuf Sarınoy, "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi XXVII*, no. (2011) s. 351-362.

⁹⁹ Yapılan 1878 Ayastefanos ve 1878 Berlin Antlaşmaları ile başlayan süreci Osmanlı Devleti'nin batı sınırlarının yeniden düzenlendiği bir sürecin başı olarak kabul edildiğinde, 1918 Mondros Antlaşması'nın imzalandığı güne dek Osmanlı Devleti'nin batı sınırları Kıta Avrupası'nın doğusundan Trakya bölgesine doğru gerilediği görülmektedir.

dönemindekinden belirgin biçimde farklılık göstermiştir. Osmanlı’da göçmen kabulü daha çok dinî aidiyete, yani Müslüman olma esasına dayalıyken; Cumhuriyet döneminde bu anlayış yerini etnik ve kültürel aidiyete, yani “soydaşlık” ilkesine bırakmıştır. 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu’nun 3. maddesi ile “Türk soyundan olan veya Türk kültürüne bağlı bulunan” kişilerin göçmen olarak kabul edilmesine karar verilmiş, diğer bir ifadeyle, göçmen kabulünde esas olan “etnik köken” değil, “etnik bilinç” olarak tanımlanmıştır. Balkanlardan göç eden Arnavut, Boşnak, Pomak, Torbeş, Çitak, Goran ve Rom kökenli gruplar, Osmanlı’da öncelikle Müslümanlık üzerinden tanımlanırken, Cumhuriyet döneminde bu gruplar Türk kimliğine ve kültürel uyuma dayalı bir çerçevede ele alınmaya başlanmıştır. Ayrıca Cumhuriyet döneminde yaşanan bu göçlerde Yugoslavya yönetiminin Müslüman halk üzerindeki uygulamalarının Balkan coğrafyasında yaşayan diaspora Türklerin ve diğer müslümanların bir göç sürecine girmesine neden olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁰ Yugoslavya’nın sosyalist yönetimi altında, Müslüman toplulukların yaşadığı baskı Türkiye’ye göç etme kararını etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni rejim, Müslümanları “istenmeyen” ve “vefasız” azınlıklar olarak algılamış, Boşnakların kimliklerini kaybetmesine yol açacak uygulamalarla onları Sırp veya Hırvat olarak kaydettirmek zorunda bırakmıştır. Bu dönemde, özellikle Sancak bölgesinde yaşayan Müslümanlar, milliyetçilik politikaları çerçevesinde dışlanmış ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşlerdir. Ayrıca, Müslümanların dini ve kültürel hayatlarını kısıtlayan yasaklar ve eğitimdeki zayıf durum, bu toplulukların kimliklerini ve varlıklarını tehdit eder hale gelmiştir. Verilen bilgiler doğrultusunda yaşanan savaşlar, ekonomik sıkıntılar, ideolojik yaklaşımlar ve rejim değişiklikleri Balkanlardan Türkiye’ye doğru izlenen rotada göçün arka planını oluşturmaktadır.

---

¹⁰⁰ Cemile Tekin, a.g.e. s. 251-254.

2.1.1. Yugoslavya’da Türk ve Müslüman Toplulukların Konumu

Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’daki egemenliğinin sona ermesi ile birlikte bölgede yeni siyasal oluşumlar ortaya çıkmıştır. Yugoslavya da bu oluşumlardan biri olmuştur. Osmanlı sonrası dönemde gelişen ulus-devlet anlayışı, Yugoslavya’daki Türk varlığını yalnızca etnik bir unsur olarak değil; aynı zamanda tarihsel bir mirasın ve dini kimliğin taşıyıcısı olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, Türk ve Müslüman nüfusa yönelik uygulamalar yalnızca kültürel politikalarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda siyasal ve ideolojik yaklaşımlar da içermiştir. Yugoslavya’nın kuruluşundan itibaren Türkler, Boşnaklar ve Arnavutlar gibi Müslüman topluluklar, ülkenin çokkültürlü yapısının bir parçası olarak azınlık konumunda yaşamlarını sürdürmek durumunda kalmıştır. Bu topluluklar, sahip oldukları tarihsel ve dini kimlikleri muhafaza etmekte çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır.¹⁰¹ 1945 sonrası dönemde kurulan Sosyalist Yugoslavya, federatif bir yapı sunmakla birlikte, uygulamada etnik eşitlikten uzaklaşan politikalar geliştirmiştir. Anayasal düzlemde azınlık haklarını güvence altına alan bazı düzenlemeler yapılmış olsa da, bu hakların hayata geçirilmesinde çeşitli sınırlamalar ve tutarsızlıklar görülmüştür. Yugoslavya’daki Türk ve Müslüman toplulukların hukuksal statüsü, dönemsel anayasal düzenlemelerle belirlenmiş olsa da, bu hakların fiilen uygulanmasında ciddi sınırlamalar olmuştur. 1921 ve 1931 anayasalarında azınlık haklarına dair bazı hükümler yer almakla birlikte, bu hükümler çoğu

¹⁰¹ Fahrettin Tepealtı ve Süleyman Aşık, “Balkanlardan Dönüş: Eski Yugoslavya Bölgesinden Anadolu’ya Müslüman Göçleri,” *İktimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, “Göç ve Mültecilik” Özel Sayısı, 2022, s. 66-75.

zaman siyasal atmosferin gerilimleri nedeniyle hayata geçirilememiştir.¹⁰²

Türk toplumunu da ilgilendiren kısıtlamalar, eğitim dili, dini yaşam biçimleri ve kültürel etkinlik alanlarında yaşanmıştır. Türkiye ile Yugoslavya arasındaki diplomatik ilişkilerin seyrine paralel olarak, ülkedeki Türk nüfusun haklarında da belirgin iniş-çıkışlar gözlenmiştir. Soğuk Savaş döneminde yaşanan siyasi ortamın buna etkisi göz önünde bulundurulduğunda siyasi ilişkilerdeki dalgalanmalar halkı zor durumda bırakmıştır. Eğitim alanında Türkçe okulların sayısı giderek azalmış; birçok okul, Arnavutça veya Sırpça eğitim veren kurumlara dönüştürülmüştür. Bu durum, Türk kimliğinin sonraki kuşaklara aktarılmasını zorlaştırmıştır. Dinî özgürlükler de benzer bir biçimde daralmış; camiler ve medreseler zamanla kapatılmış, müftülük kurumları ise sıkı devlet denetimine alınmıştır. Bu uygulamalar, Müslüman toplulukların dinî yaşamını zayıflatmış ve cemaat yapısının çözülmesine yol açmıştır. Demografik veriler incelendiğinde, Yugoslavya'daki Türk topluluklarının ağırlıklı olarak Kosova'da (Prizren, Priştine, Gilan) ve Makedonya'da (Üsküp, Gostivar, Kalkandelen, Manastır) kısmen Sancak bölgesinde yaşadığı görülmektedir. Bu bölgelerdeki nüfus, 1921, 1931 ve 1948 sayımlarında genellikle “Türk”, “Müslüman” ya da “diğer” kategorileri altında sınıflandırılmıştır. Ancak nüfus sayımlarındaki yöntemlerin etnik kimliği net yansıtmaktan uzak oluşu, Türklerin sayısal varlığının resmi verilere olduğundan daha düşük yansımaya neden olmuştur. Etnik kimliğin dil üzerinden tanımlandığı dönemlerde, ana dili Türkçe olan ancak farklı gerekçelerle Arnavut ya da Müslüman kimliğini beyan eden bireylerin sayısı artmıştır. Bu kimlikler birçok durumda, Müslüman kimlik, Arnavutluk ya da Boşnaklık ile karıştırılmış; Türkçe konuşan bireyler bile ekonomik, sosyal ya da siyasal nedenlerle başka kimlikleri beyan etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bazı dönemlerde

¹⁰²The Constitution of the Kingdom of Yugoslavia, Belgrad, 3 Eylül 1931, (Çevrimiçi). <https://royalfamily.org/the-constitution-of-the-kingdom-of-yugoslavia/> Erişim 19.02.2025

“Müslümanlık” bir etnik kategori olarak tanımlanmış ve bu da verilerin tutarlılığını tartışmalı hâle getirmiştir. Topluluklar, bütün bu baskı koşullarına rağmen kültürel ve dinî kimliklerini çeşitli yollarla korumaya çalışmıştır. Bununla birlikte, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında sosyalist ideolojinin etkisiyle, bireylerin dini ve etnik aidiyetlerini kamusal alanda ifade etmeleri sistematik biçimde sınırlandırılmıştır. Din adamlarına yönelik baskılar, dinî yapılar üzerindeki denetim ve propaganda çalışmaları, Türk ve Müslüman toplumunun kolektif bilincini zayıflatmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda, ekonomik anlamda geri bırakılan bölgelerde yaşayan bu topluluklar, eğitim ve istihdam olanaklarına sınırlı erişim nedeniyle daha kırılgan bir toplumsal yapıya mahkûm edilmiştir. Boşnaklar ve Arnavutlarla birlikte Müslüman topluluğun genel nüfus içindeki payı, coğrafi bölgelere göre büyük farklılıklar göstermiş, özellikle Makedonya’da 1953 yılına kadar Türkler önemli bir sayısal varlığa sahip olmuşlardır. Fakat 1950’li yıllarda başlayan göç hareketleri, bu dengenin zamanla bozulmasına yol açmıştır. Yugoslavya’daki Türk topluluğu Türkçe eğitim veren okullarda da eğitim görebilmiştir. Fakat bu okullar zamanla kapatılmış veya başka dillerde eğitim veren kurumlara dönüştürülmüştür. Makedonya’da 1940’lı yıllarda altmışın üzerinde Türklere ait ilkokulu varken, bu sayı 1950’lerde ciddi biçimde azalmıştır. Öğretmen yetersizliği, ders kitaplarının basılmaması, Türkiye’den gelen öğretmenlerin çalışma izni alamaması gibi nedenlerle Türkçe eğitim zayıflatılmıştır. Bu durumun bilinçli bir asimilasyon projesi olduğunu düşünenler de mevcuttur.¹⁰³

¹⁰³Edvin Pezo, *Emigration and Policy in Yugoslavia: An Analysis of the Yugoslav State Policy of Emigration and Its Effects*, Regensburg, **Leibniz Institute for East and Southeast European Studies**, 2018, s. 45-52. Pezo, özellikle Makedonya, Kosova ve Sancak bölgelerinde Türk ve Müslüman topluluklara karşı göçü teşvik eden ve nüfus yapısını dönüştürmeyi hedefleyen bir “denationalizing policy”den söz etmektedir. Bu çerçevede Yücel Teşkilatı örneği de dikkat çekicidir. Bkz. Cihan Mimarlar “Yücel Teşkilatı Hukuki Sürecinin Makedonya Türkleri Üzerindeki Travmatik Etkileri ve Göç”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, Cilt 24, Sayı 38. s. 66-81. Teşkilatın Türk kimliğini ve kültürel varlığı korumak amacıyla örgütlendiğini, fakat üyelerinin ağır baskılara maruz kaldığını, hatta bir kısmının idam edildiğini belirtmektedir. Benzer bir yorumu Enis Mehmeti ile Bekim Nuhija da yapar.

Sosyalist rejim, tüm dinlere karşı mesafeli bir tutum sergilese de özellikle Müslüman topluluklar, tarihsel bağları ve sembolik anlamları dolayısıyla daha fazla denetlenmiştir. Camiler, medreseler ve vakıflar sıkı bir gözetim altına alınmış; bazı camiler ibadete kapatılmış ya da kamu binasına dönüştürülmüştür. Müftülükler devlet denetiminde yeniden yapılandırılmış; hutbeler, vaazlar ve dinî eğitim, parti çizgisine uygun biçimde sınırlandırılmıştır. Bu durum, özellikle kırsal bölgelerde dinî hayatın büyük ölçüde sönmesine neden olmuştur. Yaşanan tüm bu süreçte Türk ve Müslüman topluluklar, kimliklerini koruma mücadelesini sürdürmüşlerdir. Bu mücadelenin önemli araçlarından biri basın-yayın faaliyetleri olmuştur. Makedonya'da yayınlanan Birlik gazetesi, kültürel üretimin sürekliliğini sağlamıştır. Aynı şekilde Tan, Sevda, Yeni Yol gibi dergiler, özellikle edebiyat ve düşünce alanında kimlik bilincinin canlı kalmasına katkı sağlamıştır. Bu yayınlar, Türkiye ile kültürel bağları da güçlü tutmuş, Türkiye'deki gelişmeleri aktaran birer köprü işlevi görmüştür. Sivil toplum düzeyinde ise, Türk dernekleri, cami cemaatleri, geleneksel vakıflar ve kadın dernekleri, etnik-kültürel aidiyetin korunmasında önemli rol üstlenmiştir. Özellikle aile içinde Türkçe konuşulması, dini bayramların topluca kutlanması, sünnet ve düğün törenleri gibi geleneklerin sürdürülmesi, kolektif hafızayı diri tutmuştur.

1953 yılında imzalanan Türkiye–Yugoslavya Göç Antlaşması, Yugoslavya'daki Türkler açısından yeni bir dönem olarak görülmüştür. Bu döneme kadar bireysel düzeyde devam eden göçler bu dönem ile birlikte kitleler halinde yapılmıştır. Yapılan antlaşmayla birlikte on binlerce kişi Türkiye'ye göç etmiş, başta İstanbul olmak üzere birçok şehirde yeni yaşam alanları oluşturulmuştur. Göç süreci yalnızca

---

Bkz. Enis Mehmeti ve Bekim Nuhija “The Emigration of Muslims from Former Yugoslavia to Turkey after the Fall of the Ottoman Empire,” **Journal of Balkan Studies**, C. 4, S. 1, 2022, s. 77-96. Yazarlar bu göçleri, dönemin Yugoslav yönetiminin etnik mühendislik çabalarının bir uzantısı olarak yorumlamaktadır. İnsan hakları raporları da aynı noktaya işaret etmekte, eğitim ve temsil hakları kısıtlanan Türk ve Müslümanların asimilasyon tehdidi altında olduğu dile getirilmiştir.

Bkz. Human Rights Watch (HRW), **Human Rights Watch World Report 1994 – Former Republic of Macedonia**, 1 Ocak 1994, (çevrimiçi), <https://www.refworld.org/reference/annualreport/hrw/1994/en/41273> (Erişim: 16 Eylül 2025).

demografik bir dönüşüm değil; aynı zamanda Soğuk Savaş bağlamında uluslararası ilişkilerin yönlendirdiği stratejik bir nüfus hareketi hâline gelmiştir. Tito'nun izlediği dış politika, ülke içindeki azınlıkların statüsünü yeniden belirlemiş; Türkiye'nin göçmenlere yönelik tutumu ise, ABD ile olan ilişkileri bağlamında şekillenmiştir. Yugoslavya'daki Türk ve Müslüman toplulukların tarihsel konumu, yalnızca kültürel ve sosyolojik bir kimlik mücadelesi olarak kalmamış; aynı zamanda bölgesel ve uluslararası gelişmelerle doğrudan ilişki kuran dinamik bir sürecin de parçası olmuştur. Bu süreçte özellikle Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte göç, sadece bireysel veya kitlesel bir nüfus hareketi değil, aynı zamanda siyasi kararlar ve uluslararası ilişkilerle şekillenen stratejik bir araç haline gelmiştir.

2.1.2. Tito'nun Politikaları ve İstanbul'un Stratejik Rolü

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan uluslararası siyaset, iki kutuplu bir dünya düzenine evrilmiş ve bu yapı, yalnızca küresel siyasetin yönünü değil, aynı zamanda bölgesel ve ulusal düzeydeki politikaları da etkilemiştir. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu yeni dönem, yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında ideolojik ve askerî bir rekabetin tezahürü olmakla kalmamış; aynı zamanda bu iki gücün etkisi altında çok sayıdaki küçük ve orta ölçekli devleti de doğrudan yönlendirmiştir. Uluslararası sistemin yapısı, dış politika tercihlerinden ekonomik gelişim modellerine, iç güvenlik doktrinlerinden toplumsal mühendislik çabalarına kadar geniş bir yelpazede belirleyici rol oynamıştır. Bu bağlamda özellikle Avrupa kıtası, Soğuk Savaş'ın ana eksenlerinden biri hâline gelmiş, siyasi sınırlar ve ittifaklar bu kutuplaşmanın doğrudan bir sonucu olarak yeniden biçimlenmiştir. Tarihsel süreç incelendiğinde Yugoslavya'nın konumu hem özgün hem de oldukça stratejik bir nitelik arz etmiştir. 1948 yılında Josip Broz Tito'nun Sovyet lideri Stalin ile ideolojik ve siyasal

ayrışmaya gitmesi, yalnızca iki ülke arasındaki ilişkilerde değil, aynı zamanda Doğu Bloku'nun iç dengelerinde de sarsıcı bir kırılma yaratmıştır. Bu ayrışma, Kominform'dan dışlanma ile kurumsallaşmış ve Yugoslavya'nın sosyalist fakat Sovyet etkisinden bağımsız bir dış politika çizgisine yönelmesini beraberinde getirmiştir. Tito'nun bu tercihi, merkeziyetçi ve dogmatik Sovyet modeline karşı “özyönetimci sosyalizm” olarak tanımlanan, daha esnek, ulusalcı ve adem-i merkeziyetçi bir yaklaşımı temel almıştır. Böylece Yugoslavya, kendi iç siyasi bütünlüğünü korurken, uluslararası alanda da özgün bir aktör konumuna yükselmiştir. Yugoslavya'nın Batı ile kurduğu ilişkiler, bu dış politika özerkliğinin somut sonuçlarını ortaya koymuştur. Tito rejimi, Sovyet tehdidine karşı Batılı devletlerle yakın ilişkiler kurarak hem güvenliğini tahkim etmeyi hem de ekonomik kalkınma için yeni kaynaklara erişim sağlamayı hedeflemiştir. Marshall Planı'na resmen dahil olmasa da Batılı ülkelere sağlanan mali yardımlar, bu dönemde Yugoslavya ekonomisinin yeniden inşa sürecine önemli katkı sunmuştur. Ayrıca, Yugoslavya'nın 1953 yılında Türkiye ve Yunanistan ile imzaladığı Balkan Paketi, yalnızca bölgesel bir güvenlik iş birliği girişimi değil, aynı zamanda Tito'nun Batı ile ilişkilerini kurumsallaştırma iradesinin de bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Bu pakt, Yugoslavya'nın tarafsızlık politikasına rağmen, Batı'ya yönelişinin açık bir göstergesi olmuştur. Bu yeni yönelim, göç politikalarını da etkilemiştir. Tito yönetimi, özellikle ülkedeki Osmanlı mirası Müslüman ve Türk kökenli nüfusun Türkiye'ye göçünü yalnızca demografik veya ekonomik gerekçelerle değil, aynı zamanda dış politika aracı olarak da değerlendirmiştir. Göç, bu dönemde yalnızca bireysel ya da toplumsal bir hareketlilik biçimi değil; aynı zamanda Soğuk Savaş koşullarında şekillenen güvenlik ve diplomasi politikalarının da bir parçası hâline gelmiştir. Türkiye'ye yönlendirilen göç hareketleri, bir yandan iç politikada homojenleştirme çabalarına hizmet ederken, diğer yandan Batı ile kurulan ilişkilerde olumlu bir imaj üretmenin aracı olarak kullanılmıştır. Bu göç dalgalarının en önemli duraklarından biri ise

İstanbul olmuştur. Tarihsel olarak Balkanlar ile Anadolu arasında bir geçiş kapısı olan İstanbul, bu dönemde hem sembolik hem de pratik açıdan göç eden toplulukların ilk sığınağı hâline gelmiştir. İstanbul'un çok katmanlı sosyo-kültürel yapısı, Balkan kökenli göçmenlerin adaptasyon sürecinde merkezi bir rol oynamış; aynı zamanda bu kent, Soğuk Savaş'ın periferisinde stratejik bir göç noduna dönüşmüştür. Balkanlardan gelen göçmenler, yalnızca sayısal varlıklarıyla değil, beraberlerinde taşıdıkları sosyal sermaye, etnik kimlik ve ideolojik bagajla da Türkiye'nin Balkan politikalarının şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Bu yönüyle İstanbul, Soğuk Savaş döneminde yalnızca coğrafi bir hedef değil, aynı zamanda Yugoslavya'dan Türkiye'ye yönelen göçün siyasal ve sosyolojik olarak kavranabileceği çok katmanlı bir mekânsal sembol olmuştur. Tito'nun Moskova'ya karşı takındığı bağımsız tutum, onu hem Batı'nın gözünde “farklı bir sosyalist” figür olarak öne çıkarmış hem de Balkanlardaki dengelerin yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede, göç yalnızca nüfus hareketi değil, aynı zamanda bir Soğuk Savaş aracı ve dış politika yansıması olarak da incelenebilmektedir.

Türkiye, Batı bloğuna bağlılığını pekiştirmek ve Müslüman azınlıkların göçünü kendi çıkarlarına uygun şekilde yönetmek amacıyla bu sürece sıcak yaklaşmıştır. ABD'nin bölgedeki etkinliğini artırma çabalarıyla da uyumlu olan bu yaklaşım, Türkiye'yi yalnızca bir hedef ülke değil, aynı zamanda Batı'nın Balkanlar'daki çıkarlarını koruyan bir “geçit noktası” hâline getirmiştir. Bu bağlamda İstanbul, göç eden Balkan kökenli Türklerin çoğu için tarihsel belleğin merkezi olarak anlam kazanırken, devlet nezdinde de göç politikalarının koordine edildiği idari bir merkez olarak kullanılmıştır. Özellikle 1927'den itibaren Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gruplar hâlinde gelen göçmenler,¹⁰⁴ İstanbul'un demografik yapısında kalıcı izler bırakmış; bu süreç 1950'li yıllarda hız

¹⁰⁴Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (1928–), 30-18-1-2. (23 Mart 1930)

kazanarak devam etmiştir.¹⁰⁵ 1955 yılında Vatan ve Millet caddelerinin açılması sırasında evleri kamulaştırılan birçok ailenin Sağmalcılar Köyü'ne taşınması, bölgedeki Balkan kökenli nüfusun yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1950'li yıllarda bölgede kurulan sanayi tesisleri, Bayrampaşa'nın hem bir iş gücü havzası hem de bir yerleşim merkezi olarak gelişmesini sağlamış, bu durum Balkan göçmenlerinin kent içi mekânsal dağılımını da doğrudan etkilemiştir. Göçmenlerin yerleşiminde, dağıtımında ve uyum süreçlerinde İstanbul Valiliği ve İçişleri Bakanlığı'nın ortaklaşa yürüttüğü çalışmalar mevcuttur. Ayrıca İstanbul, Balkan göçmen derneklerinin kurulmasına, kültürel sürekliliğin sağlanmasına ve politik örgütlenmeye elverişli bir zemin sunmuştur. Balkan göçmenleri dayanışma ve birlik sağlamak amacıyla İstanbul'da birçok dernek kurmuştur.

2.1.3. İstanbul'da Göçmenlerin İlk Temas

Noktası

İstanbul, tarih boyunca olduğu gibi 19. yüzyıl Osmanlısı'nda da göç hareketlerinin hem varış noktası hem de geçiş merkezi olmuştur. 1453'te fethinden sonra II. Mehmed'in yoğun iskân ve imar politikalarıyla kısa sürede canlandırılmış ve yaklaşık 20–25 yıl içinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemde şehir nüfusu hızla artmış, nüfusun üçte ikisini Müslümanlar, kalanını ise Hristiyan ve Yahudiler oluşturmuştur. Takip eden yüzyıllarda İstanbul, hem Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden hem de Osmanlı hâkimiyeti altındaki eyaletlerden iç göçlerin yöneldiği bir merkez hâline gelmiştir. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar süren bu hareketlilik, güvenlik, iş bulma ve sosyal yükselme umutlarıyla beslenmiştir. 19. yüzyıldan itibaren ise göç hareketleri yeni

¹⁰⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) 30-18-1-2, 3-29-10, (8 Mayıs 1928)

bir nitelik kazanarak, imparatorluğun sınırları dışında kalan ya da Osmanlı nüfuzundan çıkan bölgelerden gelen zorunlu göçleri kapsar hâle gelmiştir. Bu dönemde özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Kırım gibi coğrafyalardan gelen göçmenler, savaş, etnik çatışmalar ve siyasi baskılar nedeniyle İstanbul'a sığınmışlardır. Bâbîâli, uzun süre şehir merkezini göçmen iskânına kapalı tutsa da, göç hareketlerinin kitlesel bir boyut kazanması üzerine meslek sahibi göçmenlerin şehirlerin mücavir alanlarına yerleştirilmesini zorunlu görmüştür. Nitekim özellikle esnaf, zanaatkar ve tüccar olan göçmenler bu alanlara yönlendirilmiş; Kafkas kabilelerinin liderleri ve Balkan göçmenlerinin ileri gelenleri ise doğrudan İstanbul'a yerleştirilmiş, kendilerine maaş bağlanmış ve nişanlarla taltif edilmişlerdir. Bununla birlikte göçmenlerin büyük çoğunluğu taşraya yönlendirilmiş, ancak sevk edilenlerin yerine yenileri geldiği için şehirde sürekli bir göçmen varlığı söz konusu olmuştur. Nitekim 1820–1920 aralığında, İstanbul'da binlerle ifade edilen bir göçmen nüfusu daima mevcuttu. Şehir nüfusu, 1844'te 391.000 civarı iken, Balkan Savaşları sonrası 900.000'i aşarak %230 oranında artmıştır. 1885 verilerine göre ise şehir nüfusunun %60'ı İstanbul dışında doğmuş bireylerden oluşmuştur.¹⁰⁶ Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye'de merkezîyetçi bir nüfus politikası benimsenmiş, şehirleşme uzun bir süre sınırlı kalmıştır. 1927 ile 1950 yılları arası dönemde iç göç hareketleri oldukça sınırlı kalmış, bu süreç boyunca İstanbul'un aldığı ya da verdiği iç göçlerin niceliksel boyutunun düşük seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir. Eldeki veriler ile dönemin göç hareketlerinin analizini zorlaştırsa da genel kanaat İstanbul'un bu dönemde net göç aldığı ancak göçün yapısının durağan olduğu yönündedir. Buradan hareketle ve elimizdeki verilerle 1950 yılını bir dönüm noktası saymak mümkündür. Çünkü bu dönem Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve toplumsal yapısında yaşanan kırılmaların doğal bir sonucu olarak göçün hem hacmi hem de

¹⁰⁶ Kemal H. Karpat, "İstanbul Nüfusu XVIII. Yüzyılın Sonundan XX. Yüzyılın Başına," **İstanbul Tarihi**, (çevrimiçi), <https://istanbultarihi.ist/95-istanbul-nufusu-xviii-yuzyilin-sonundan-xx-yuzyilin-basina?q=n%C3%BCfus>, Erişim: 2 Eylül 2025.

yapısı değişmiştir. İstanbul, bu yeni dönemde köyden kente göç dalgasının en büyük varış noktalarından biri hâline gelmiş; 1950–1955 arasında 250.329 kişilik göçle birlikte %181,14 gibi çok yüksek bir göç hızına ulaşmıştır. 1955–1960 arasında ise göç hızı %98,03’e düşse de, 1960–1965 arasında yeniden yükselerek 276.443 kişiye ve %128,24 göç hızına ulaşmıştır.¹⁰⁷ Bu rakamlar, İstanbul’un kısa süre içerisinde kırsal kökenli göçmen kitleleri tarafından seçildiği ve sosyo-mekânsal yapısının bu kitlesel hareketle yeniden şekillendiğini göstermektedir. Bu süreçte İstanbul’un gecekondu alanları, hem yerleşim hem de iş gücü arzı açısından göçmenlerin yoğunlaştığı mekânlara dönüşmüştür. Böylece, Osmanlı’nın çok kültürlü başkentinden modern Türkiye’nin kitlesel göç merkezi olan İstanbul’a evrilen şehir kimliği, 1950 sonrası dönemde yeni bir boyut kazanmıştır.

Göçmenlerin İstanbul’daki ilk temas noktaları, şehre giriş yaptıkları Galata ve Sirkeci limanları ile Haydarpaşa Garı gibi ulaşım merkezleri olmuştur. Sirkeci ve Haydarpaşa garları kara ve demiryoluyla gelenlerin, Kumkapı ise deniz yoluyla ulaşanların kente ilk adım attıkları yer olarak işlev görmüştür. Bu merkezler, yalnızca fiziksel varış noktaları değil; aynı zamanda göçmenlerin İstanbul’la tanıştığı, kentle ilk temas kurduğu ve ilk toplumsal deneyimlerini yaşadığı alanlar olarak öne çıkmıştır. Bu anlamda, göçmenler için birer eşik mekânı hâline gelen bu bölgeler, sosyo-ekonomik uyumun başlangıç noktaları olmuştur. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan süreçte, İstanbul’un belli başlı semt ve ilçeleri Balkan göçmenleri için önemli yerleşim alanları hâline gelmiştir. Özellikle Zeytinburnu, Gaziosmanpaşa, Fatih, Bayrampaşa, Bağcılar, Esenler ve Bahçelievler ilçelerine bağlı Yenibosna Mahallesi, Balkan kökenli göçmenlerin hem demografik açıdan yoğunlaştığı hem de kültürel izlerini belirgin biçimde yansıttığı bölgeler arasında yer almıştır. Bu ilçelerin gelişim çizgileri, Balkanlardan gelen farklı göç dalgalarının

¹⁰⁷ İbrahim Gökburun, “1950–2015 Yılları Arasında İstanbul’da Nüfus Hareketleri,” Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2017, s. 185–186.

İstanbul'un mekânsal, toplumsal ve ekonomik yapısına olan etkilerini karşılaştırmalı bir biçimde anlamayı mümkün kılmaktadır. Zeytinburnu ve Fatih ilçeleri, Osmanlı döneminden itibaren göçmen yerleşimine açık bölgeler olmuş, özellikle 19. yüzyıl sonlarından itibaren sanayileşme ile birlikte göçmen emeğine dayalı üretim biçimlerinin geliştiği alanlara dönüşmüştür. Zeytinburnu, İstanbul'un çeperinde konumlanarak deri ve tekstil sektörlerinin merkezi haline gelirken, düşük maliyetli ve yoğun emek gerektiren işlerde Balkan göçmenleri önemli rol üstlenmiştir. Göçmenler, Osmanlı'nın cami-mektedir çizgisinde şekillenmiş mahalle kültürüne katılarak, hemşerilik dayanışmaları ve dernek faaliyetleri aracılığıyla bu kültürün sürekliliğini pekiştiren toplumsal aktörler hâline gelmişlerdir. Göçmenler burada, özellikle dini cemaatler ve vakıflar üzerinden dayanışma ağlarını sürdürmüş, geleneksel Balkan mutfağı, düğün adetleri, müzik ve giyim gibi kültürel unsurları da yaşatmıştır. Örneğin Bayrampaşa, 20. yüzyıl boyunca ardışık göç dalgalarıyla Balkan göçmenlerinin yoğunlaştığı bir yerleşim merkezi hâline gelmiştir. 1927'de Bulgaristan'dan, 1950'de Makedonya'dan ve 1960'ta Bosna-Hersek'ten gelen göçmenler ilçenin demografik yapısını kalıcı biçimde dönüştürmüştür. Bugün yaklaşık 272 bin kişilik nüfusun yaklaşık 140 bini Balkan kökenlidir. Bu durum, ilçede kurulan Balkan dernekleri, vakıflar, hemşehri birlikleri ve kültür merkezleri aracılığıyla somut bir kültürel örgütlenmeye dönüşmüştür. Geleneksel Balkan yemekleri, halk oyunları, dilsel öğeler ve dini yaşam biçimleri burada yerel yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bayrampaşa bu yönüyle yalnızca bir yerleşim alanı değil; aynı zamanda Balkan kimliğinin kent mekânında kurumsal olarak temsil edildiği bir merkezdir. Bağcılar ilçesi, 1950'li yıllardan itibaren Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yerleşimiyle kurulmuştur. İlçenin gelişimi, Balkan göçmenlerinin tarım kökenli küçük aile gruplarının gecekondur biçiminde yerleşerek mahalleler oluşturmasıyla başlamıştır. Zamanla Trakya'dan gelen göçmenlerin de katılımıyla hem demografik büyüme hem de kültürel çeşitlenme yaşanmıştır. Bugün, gazeteci Mithat Sayar'ın da belirttiği gibi, ilçede en

baskın nüfus Balkan Türkleri ve Trakyalılardır.¹⁰⁸ Bu durum, yerel mutfaktan sosyal dayanışma biçimlerine kadar pek çok alanda kendini göstermektedir. Esenler ilçesi ise 1923 Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi sırasında Makedonya'dan gelen Türklerin yerleştirildiği bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Mübadeleyle gelen nüfus, kentle sınırlı kaynaklar üzerinden uyum sürecine girmiş ve zamanla yarı vasıflı işgücüne dönüşmüştür. Esenler'deki mahalle yapısı, göçmenlerin hem dayanışma hem de kentsel dönüşümle başa çıkma biçimlerini gözlemlemek açısından önemlidir. İlçe, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün aldığı karar ile 1969 yılında belediyeye dönüştürülmüş, 1980 sonrası iç göçle de büyümüş, bu da Balkan kökenli nüfusun kültürel kimliğini daha görünür hâle getirme çabalarını artırmıştır.¹⁰⁹ Bahçelievler ilçesine bağlı Yenibosna Mahallesi, adını Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'dan almaktadır. Bu sembolik adlandırma, Bosna kökenli göçmenlerin mahallenin kuruluşundaki belirleyici rolünü yansıtmaktadır. Mahallede bugün hâlâ Boşnakça konuşulan evler, geleneksel Boşnak börekçileri ve camiler etrafında örgütlenen sosyal ağlar mevcuttur. Bu durum, göçmenlerin mekânsal yerleşimle birlikte kültürel sürekliliği nasıl sağladığını ortaya koymaktadır. Balkan göçmenlerinin İstanbul'daki entegrasyon süreçleri sınıfsal farklılıklar üzerinden de şekillenmiştir. Savaş dönemlerinde gelen bazı gruplar, mülklerini geride bırakmak zorunda kalmış ve İstanbul'da mali olarak zor koşullarda yaşam mücadelesi vermiştir. Bu gruplar daha çok devlet yardımı ve akrabalık dayanışmasıyla ayakta kalmış, kamu kurumlarında düşük ücretli işlere yönelmiştir. Buna karşın, barış döneminde göç eden ve mal varlıklarını nakde çevirerek gelen gruplar, ticaret ve sanayi yatırımları yoluyla kent ekonomisine sermaye akışı sağlamıştır. Bu gruplar daha çok Eminönü,

¹⁰⁸ “Bağcılar bir Balkan şehridir” başlıklı makalede, ilçenin nüfus dinamiği ve Balkan Türkleri-Trakyalılar açısından önemi vurgulanmıştır. “Gazeteci Sayar: ‘Bağcılar Bir Balkan Şehridir’,” **Güneşli Haber Gazetesi**, (çevrimiçi), <https://guneslihaber.com.tr/gazeteci-sayar-bagcilar-bir-balkan-sehridir/>, Erişim: 24 Kasım 2025.

¹⁰⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. 30-11-1-0/350-49-4 (28 Kasım 1969).

Karaköy ve Galata gibi ticaret merkezlerinde varlık göstermiştir. Orta ve alt sınıf göçmenler ise seyyar satıcılık, hamallık, zanaatkârlık ve hizmet sektöründe istihdam edilmiştir. Kunduracılık, marangozluk ve demircilik gibi geleneksel üretim alanlarında Balkan göçmenlerinin ustalıkları, İstanbul'un işgücü piyasasında önemli bir boşluğu doldurmuştur. Kadın göçmenler de genellikle ev içi hizmetlerde, temizlik işlerinde ve atölye tipi üretim alanlarında yer almıştır. Böylelikle Balkan göçmenleri, İstanbul'un iktisadi hayatına hem emek hem de sermaye düzeyinde katkıda bulunmuşlardır. Günümüzde de Balkan göçmenlerinin İstanbul'un iktisadi hayatına etkisinin devam ettiği gözlemlenmektedir. Sonuç olarak; İstanbul'un Zeytinburnu, Fatih, Bayrampaşa, Bağcılar, Esenler ve Yenibosna gibi ilçeleri, yalnızca Balkan göçmenlerinin yoğunlaştığı yerleşim alanları değil; aynı zamanda Balkan kültürünün, toplumsal dayanışma biçimlerinin ve ekonomik varoluş mücadelelerinin gözlemlenebildiği canlı mekânlardır. Bu ilçelerin her biri, göçmenlerin kentle kurduğu ilişkinin farklı bir yüzünü temsil etmektedir. Bazıları sanayiye dayalı emek yapısıyla, bazıları kurumsallaşmış kültürel yapılarıyla, bazıları da sembolik anlamlarıyla öne çıkmaktadır. Balkan göçü, İstanbul'un sosyo-kültürel dokusunu yalnızca değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda onu yeniden inşa eden ana dinamiklerden biri olmuştur.

2.2. Türkiye ve Göçmenlerin Göç Sürçeleri

Türkiye ile Yugoslavya arasında 1938 yılında imzalanan göç antlaşması, Yugoslavya'daki Müslüman nüfusun Türkiye'ye göç ettirilmesini amaçlamıştır. Yeni antlaşmaların yürürlüğe girmesi ve göç şartlarının değişmesiyle birlikte, bu dönemde Türkiye'ye gelenler serbest göçmen statüsünde kabul edilmiştir. Uzun süren diplomatik görüşmelerin ardından 11 Temmuz 1938 tarihinde imzalanan antlaşma kapsamında, göçlerin 1 Temmuz 1939 tarihinde başlatılması planlanmıştır. Altı yıl içinde sırasıyla 4.000, 6.000, 7.000'er gruplar halinde, sekiz bin aile olmak üzere toplam 40.000 ailenin Türkiye'ye göç ettirilmesi hedeflenmiştir. Yugoslavya Hükümeti'nin, göç eden her aileye 500 TL ödemesi ve toplamda 20.000.000 TL tazminat sağlaması öngörülmüştür. Ulaşım düzenlemelerine göre, göçmenlerin Selanik'e kadar demiryolu ile taşınması Yugoslavya tarafından üstlenilmiştir. Selanik'ten itibaren ulaşım ise Türkiye tarafından sağlanmıştır. Antlaşmanın gizlilik içerisinde yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. 1938 tarihli antlaşmada, göçün gerçekleştirileceği bölgeler Yugoslavya Hükümeti tarafından açıkça belirtilmemekle birlikte, Vardar, Züt ve Morava vilayetlerinden göç gerçekleştirileceği kararlaştırılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Türkiye'nin göç politikalarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle, antlaşma öngörüldüğü şekilde uygulamaya geçirilememiştir.¹¹⁰ Söz konusu dönemin göç hareketleri, yalnızca Yunanistan ile sınırlı kalmamış, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan da önemli sayıda göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Bu veriler Tablo 1'de ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

---

¹¹⁰ Efsan Yılmaz, "1952–1958 Yılları Arasında İstip'ten Türkiye'ye Göçler ve Tanıkların Dilinden Göç Serüveni," Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019, s. 106–109.

Tablo 1. 1923-1938 Arası Dönemde Balkanlardan Türkiye'ye Gelen Göçmenler

Yıl Aralığı	Ülke	Gelen Göçmen Sayısı
1922-1938	Yunanistan	384.000 (Lozan mübadelesi dâhil)
1923-1938	Bulgaristan	204.686 (88.501 iskânlı, 116.185 serbest)
1923-1938	Yugoslavya	111.273 (neredeyse tamamı serbest)
1923-1938	Romanya	113.720 (75.711 iskânlı, 38.009 serbest)
1923-1945	Balkanlar (genel)	800.000

Kaynak: İlyas Kahraman, **Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Balkanlar ve Rumeli'den Aldığı Göçlerin Uluslaşmadaki Rolü**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Amme İdaresi Anabilim Dalı, Göç Yönetimi Bilim Dalı, Aralık 2019. s.37.

1950'li yıllarda ise Türkiye ile Yugoslavya arasındaki diplomatik ilişkilerin geliştiği görülmektedir. Bu dönemde Kominform'dan çıkarılan Yugoslavya'nın, Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin bozulması üzerine Batı Bloğu ile temaslarını aynı dönemde, daha sonra, NATO (North Atlantic Treaty Organization) üyesi olan Türkiye üzerinden yürüttüğü anlaşılmaktadır. 1950 yılında imzalanan Ticaret Antlaşması kapsamında yalnızca ticaret ilişkileri değil, aynı zamanda Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç eden bireylerin mallarına ilişkin meseleler de konuşulmuştur. Antlaşma, Türkiye adına Dışişleri Bakanlığı Genel Kâtibi Büyükelçi Faik Zihni Akdur ve Yugoslavya adına Heyet Başkanı Mikro Mermolje tarafından imzalanmıştır. Antlaşma doğrultusunda, Yugoslavya'da malvarlığı bulunan Türklere tazminat ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda Türk ve Yugoslav temsilcilerden oluşan bir komisyonun kurulması ve ayrıca mağdur vatandaşlardan iki

temsilcinin komisyonda yer alması öngörülmüştür.¹¹¹ 1952 yılında imzalanan yeni ticaret antlaşmaları, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinde yakınlaşmayı beraberinde getirmiştir. 26 Şubat 1953 tarihinde Ticaret ve Ödeme Antlaşması çerçevesinde, buğday satışına ilişkin bir protokol de yürürlüğe girmiştir. Bu ticaretin temeli, her iki ülkenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlemelerle güçlendirilmiştir. Ayrıca, gümrük anlaşmaları, ödeme yöntemleri ve ticaret düzenlemeleri gibi konular da bu antlaşmalarla birlikte netlik kazanmış, ülkeler arası ticaretin gelişmesine zemin hazırlanmıştır.¹¹² Oluşan siyasi ortam, ekonomik ilişkilerin gelişmesine imkân tanımıştır. Bu durum siyasi müzakerelere de yansımıştır ve antlaşmaların sonuçları dönemin koşullarına bağlı olarak farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Dönem incelendiğinde Yugoslavya'dan çeşitli heyetlerin Türkiye'ye resmi ziyaretlerde bulunduğu, İstanbul Belediye Meclisi'nin de bu ziyaretler kapsamında yer aldığı görülmektedir. 28 Şubat 1953 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan Paktı çerçevesinde Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın dördüncü maddesi, taraf ülkeler arasında ekonomik, teknik ve kültürel alanlarda iş birliğini öngörmektedir.¹¹³ 16 Mart 1953 tarihinde Split'te, Fuat Köprülü ile Tito arasında Centilmenlik Antlaşması imzalanmıştır.¹¹⁴ Antlaşma metninde doğrudan göç konusuna yer verilmemiş olsa da, tarafların zımni olarak Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç etmek isteyen kişilere "Serbest Göçmen" statüsünün verilmesi konusunda mutabık kaldıkları kabul edilmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen göçler, özellikle 1934 yılında yürürlüğe giren 2510 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde düzenlenmiş ve Türkiye'nin demografik yapısının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹¹⁵ Bu kanun, Türkiye'ye gelen göçmenlerin yerleşimlerini ve entegrasyonlarını düzenlemeyi hedeflemiş, yerleşim yerlerinin belirlenmesi ve göçmenlerin kültürel uyum süreçlerini denetlemeyi amaçlamıştır. İskân Kanunu, göçmen kabulü ile ilgili prosedürlerin yanı sıra, göçmenlerin yerleşim koşulları, destek ve hizmetlerin sağlanması gibi pek çok

---

¹¹¹Resmî Gazete, 25 Mart 1950.

¹¹²Resmî Gazete, 21 Temmuz 1953.

¹¹³Şakire Çimenli, "Balkan Paktı ve Balkan İttifakı Evresinde Balkanlarda Zirve Diplomasisi (1952-1954)," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XL, No:110, 2024, s. 650-682.

¹¹⁴M. Münir Aktepe, "Kosova," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova#1> (Erişim: 25 Nisan 2025).

¹¹⁵Resmî Gazete, 21 Haziran 1934.

önemli hükmü içermektedir. Kanunun üçüncü maddesine göre, Türkiye'ye yerleşmek isteyen Türk soyundan gelen bireyler, Türk kültürüne bağlı kabul edilmiştir. Bu kişiler, İçişleri Bakanlığı'nın onayıyla muhacir statüsünde yerleşim izni almışlardır. Türk soyundan gelen bu kişilerin, Türk kültürüne bağlı olduklarının belirlenmesi, Bakanlar Kurulu'nun kararları doğrultusunda yapılmıştır. Bu durum, ülkeye gelen göçmenlerin Türk toplumu ile kültürel bağlarını sürdürmesi ve uyum sağlaması adına önemli bir adımdır. Bakanlar Kurulu, Türk kültürüne bağlı sayılacak kişilerin tanımını yaparken, sadece etnik köken değil, kültürel bağlar, dil ve yaşam tarzı gibi unsurları da göz önünde bulundurmıştır. Bu durum, 1930'lar Türkiye'sinde bir yandan Türk kimliğini pekiştirme, diğer yandan yeni gelen göçmenleri sosyo-kültürel olarak entegre etme amacı gütmüştür. Altıncı maddeye göre ise muhacirlerin Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra, en kısa sürede ilgili mülki idare amirine başvurmaları ve muhacir kağıdı almaları gerekmektedir. Bu kağıt, geçici bir doğum kağıdı olarak işlev görmekte olup, kişinin Türkiye'de ikamet etme hakkını geçici olarak teyit etmiştir. Bir yıl süreyle geçerliliği bulunan bu belge, göçmenlerin yasal olarak Türkiye'de ikamet etmeleri ve devletle resmi ilişki kurabilmeleri için gereklidir. Bu bilgilerin ışığında yaşanan ortamda ise Türkiye'deki aileler, Yugoslavya'dan getirmek istedikleri akrabalarının tüm sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmıştır. Sadece bir sözle değil, noter onaylı taahhütname ile resmîyete dökülmüştür. Türkiye'ye gelecek kişilerin iş bulmaları, geçimlerini sağlamaları ve kamu kurumlarından herhangi bir sosyal yardım talep etmeyecekleri, göçü talep eden kişi tarafından garanti altına alınması Türkiye Cumhuriyeti açısından önem arz etmiş aksi takdirde bu kişilerin göçmen olarak kabul edilmesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bu göç sürecinin en temel adımlarından biri, Türkiye'de yaşayan akrabalarından temin edilen “vesika” adı verilen belge olmuştur.¹¹⁶ Vesika, göç etmek isteyen kişilere gönderilen ve onların Türkiye'ye kabulünü sağlayan resmi ve gayriresmî belgelerdir. Bu belgelerde davet mektubu, taahhütnameler ve çeşitli kimlik bilgileri yer almaktadır. Bu düzenleme, göçmenlerin Türkiye'ye geldikten sonra sistemli bir şekilde kayıt altına alınmalarını ve denetim altında tutulmasını sağlamak amacıyla getirilmiştir. Böylece,

---

¹¹⁶Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, 272-0-0-12, 63-192-4. (29 Nisan 1955)

göçmenlerin yerleşim süreçleri takip edilebilmiş ve düzenli bir yerleşim politikası uygulanabilmiştir. Bu düzenleme aynı zamanda Türkiye'nin nüfus yapısının kontrolünü sağlayan bir mekânizma olarak da işlev görmüştür. Ayrıca, göçmenlerin yerleştirileceği bölgeler ve yerleşim alanları da belirli kurallara ve planlamalara dayanarak yapılmıştır. Bu da göçmenlerin kültürel uyum süreçlerinin daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamıştır. 1950 yılına kadar gelen bireylerin iskânlı göçmen olarak kabul edildiği, bu tarihten sonra gelenlerin ise serbest göçmen statüsünde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Serbest göçmenler, devlet tarafından yerleştirilme talebinde bulunmadan Türkiye'ye yerleşen bireylerdir. Serbest göçmenlerin Türkiye'de edindikleri olumlu izlenimleri çevreleriyle paylaşmaları, kitlesel göçleri beraberinde getirmiştir. Böylece göç hareketi kolektif bir nitelik kazanmıştır. Serbest göçmenler iskânlı göçmen statüsüne sahip olmadıkları için devlet desteğinden faydalanmamış, geçimlerini kendi olanaklarıyla sağlamışlardır. Buna rağmen, iş gücüne ve toplumsal yaşama başarıyla entegre olmuşlardır. Serbest göçmen statüsünün verilmesinde Türkiye ve Yugoslavya açısından farklı saiklerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin amacı, bölünmüş ailelerin bir araya getirilmesi iken; Yugoslavya açısından bu süreç, Makedonya'nın Türk nüfustan arındırılması olarak değerlendirilmiştir. Müslümanlar ve Türkler üzerinde uygulanan baskıların artması, göç sürecini hızlandırmıştır. Serbest Göç Antlaşması, bazı araştırmacılar tarafından Türkiye'nin Yugoslavya'nın stratejik planlamaları doğrultusunda hareket ettiği bir süreç olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁷ Belirtildiği gibi antlaşma sonrası oluşan siyasi ortamda nüfus üzerindeki baskıların artması, göçlerin teşvik edilmesine ve bölgedeki demografik yapının değişmesine neden olmuştur.

1950'lerden itibaren Türkiye'de hız kazanan sanayileşme süreci, özellikle İstanbul'da iş gücü talebini artırmış ve kenti göçmenler için cazip bir merkez haline getirmiştir. Tekstil, deri ve metal gibi sektörlerde ortaya çıkan ucuz iş gücü ihtiyacı, göçmenlerin yerleşim tercihlerinde belirleyici rol oynamış; bu iş kollarında istihdam

---

¹¹⁷Bkz: Edvin Pezo, "Emigration and Policy in Yugoslavia: Dynamics and Constraints within the Process of Muslim Emigration to Turkey during the 1950s," **European History Quarterly**, C. 48, S. 2, 2018, s. 283–313; Ulf Brunnbauer, "Emigration, Policies and Nation-Building in Interwar Yugoslavia," **European History Quarterly**, C. 42, S. 4, 2012, s. 602–627; Thomas Schad, "From Muslims into Turks? Consensual Demographic Engineering between Interwar Yugoslavia and Turkey," **Journal of Genocide Research**, C. 18, S. 4, 2016, s. 427–446.

edilen birçok göçmen, şehrin sanayi bölgelerine yakın konumda gelişen gecekondu mahallelerine yerleşmiştir. Bu dönemde Zeytinburnu, Bayrampaşa ve Esenler gibi semtler, Yugoslavya kökenli göçmenlerin yoğunlaştığı bölgeler haline gelmiştir. Yerleşim sürecinde hemşehri ve akrabalık ağlarının etkisi büyüktür, yapılan mülakatlarda da tespit edilebilen bu sosyal bağlar, yeni gelen göçmenlerin İstanbul'a uyumunu kolaylaştırmıştır.¹¹⁸Göçmenlerin İstanbul'daki yaşamı yalnızca ekonomik faaliyetlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kültürel bir aktarım sürecine dönüşmüştür. Geleneksel Balkan kültürü, göçmen mahallelerinde canlı tutulmuş; müzik, yemek, giyim ve dil gibi kültürel öğeler gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Göçmenler zamanla yerel ekonomiye entegre olmuş, bazıları kendi iş yerlerini kurarak tekstil atölyeleri, fırınlar, bakkallar gibi küçük ölçekli işletmeler aracılığıyla ekonomik yaşama katkı sağlamıştır. Bu süreçte kurulan hemşehri dernekleri, kültür evleri ve dayanışma grupları, kimlik koruma çabalarının kurumsal zeminini oluşturmuş, Boşnak, Arnavut, Torbeş ve Türk kökenli göçmenler arasında bu tür örgütlenmeler de mevcuttur.

---

¹¹⁸ Örneğin aynı dönem akrabaları olan kişiler Büyükelçiliğe bir yazı iletip istekte bulunmuşlardır. Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü, 21 Kasım 1955, 272-0-0-12/63-192-6. Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü, 15 Haziran 1955, 272-0-0-12/63-192-5.

Tablo 2. 1952–1967 Arasında Türkiye’ye Yugoslavya’dan Gelen Göçmenlerin Nüfus ve Aile Dağılımı¹¹⁹

Yıl	Nüfus (Kişi)	Nüfus (%)	Aile (Sayı)	Aile (%)
1952	73	0.04	32	0.07
1953	1.113	0.68	303	0.66
1954	9.728	5.94	2.437	5.37
1955	17.000	10.38	4.047	8.92
1956	31.969	19.53	8.083	17.82
1957	30.162	18.42	8.250	18.19
1958	30.137	17.18	8.741	19.27
1959	18.403	11.24	4.795	8.37
1960	13.304	8.12	3.417	7.53
1961	7.091	4.33	1.801	3.97
1962	3.399	2.07	1.286	2.83
1963	2.603	1.59	996	2.19
1964	1.288	0.78	318	0.70
1965	1.998	1.22	833	0.73
1966	3.672	2.24	783	1.72
1967	3.452	2.10	716	1.57
Toplam	175.392	100.00	45.338	100.00

¹¹⁹ Bu tabloda “Nüfus (%)” sütunu, her yıl Türkiye’ye gelen göçmen sayısının 1952–1967 toplam göçmen nüfusuna oranını; “Aile (%)” sütunu ise, yıllık aile sayısının 1952–1967 toplam aile sayısına oranını göstermektedir.

Kaynak: Halim Çavuşoğlu, “Yugoslavya-Makedonya’dan Türkiye’ye 1952–67 ‘Kitlese’ Göçü ve Bursa’daki Göçmen Kesimi,” Mülkiye Dergisi, C.30, No:251, Mart 2014, s. 166. (Derlenmiştir)

1952-1967 yılları arasında Yugoslavya’dan Türkiye’ye yönelen göç dalgası, sayısal büyüklüğü ve dönemsel yoğunluğu bakımından önemli bir demografik dönüşüm yaratmıştır. 1952–1967 yılları arasında Yugoslavya’dan Türkiye’ye gerçekleşen göç hareketi, dönemin demografik yapısında dikkate değer bir değişime yol açmıştır. Tablo II’de yer alan verilere göre, bu dönemde Türkiye’ye gelen göçmenlerin toplam sayısı 175.392, aile sayısı ise 45.338’dir. Göçmen başına düşen ortalama aile büyüklüğü yaklaşık 3,87 kişi olarak hesaplanmaktadır. Bu veri göçün yalnızca bireysel değil, kitlese ve aile temelli olarak yaşandığının kanıtıdır. Yıllık dağılımlar incelendiğinde 1955-1957 dönemi açık biçimde göç yoğunluğunun zirve yaptığı yıllar olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 1956 yılında 31.696 kişi ve 1957 yılında 31.367 kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Bu iki yılda yaşanan göç toplam göçün yaklaşık %36’sını temsil etmektedir. Aynı yıllarda aile bazlı veriler de benzer bir artışı göstermektedir. 1956 yılında 8.083, 1957 yılında ise 8.205 aile Türkiye’ye yerleşmiştir. Bu yıllar, Yugoslavya ile Türkiye arasında imzalanan ve göçmen transferini düzenleyen antlaşmaların somut etkilerinin görüldüğü dönem olarak tespit edilebilir. Göçler çoğunlukla devletin yönlendirmesi ile iskânlı olarak gerçekleşmiştir. Erken dönem olan 1952–1954 yılları ise görece düşük göç oranlarına sahiptir. Bu yıllarda göçler daha çok bireysel çabalarla, serbest statüde gerçekleşmiştir. Örneğin, 1952 yılında yalnızca 73 kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Bu, toplam göç içerisinde %0.04 gibi oldukça düşük bir paya sahiptir. 1954 yılı ise göçün ivme kazandığı ilk yıl olarak değerlendirilebilir; bu yıl 9.728 kişilik nüfusun Türkiye’ye giriş yaptığı görülmektedir. Göçmenlerin Türkiye’nin nüfus yapısına etkisi yalnızca niceliksel artışla sınırlı kalmamış, aynı zamanda yeni mahallelerin oluşumu, hemşerilik derneklerinin kurulması ve kültürel çeşitliliğin artması gibi sosyo-kültürel yeniden yapılanma süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, İstanbul’da Bayrampaşa ve Zeytinburnu gibi ilçelerin göçmen yerleşimleri üzerinden ortaya çıkan dönüşümler dikkat çekicidir. Söz konusu yerleşim örnekleri tezin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Gelen nüfusun büyük çoğunluğu Türk ve Müslüman kimliğiyle tanımlanmaktadır. Bu durum, Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin homojenleştirme ve milli kimlik inşası süreçleriyle de doğrudan ilişkilidir. Göçmenler, özellikle Marmara Bölgesi başta olmak üzere çeşitli bölgelere iskân edilerek tarım alanlarının canlandırılması, çalışma gücünün artırılması ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesi hedeflenmiştir.

Tablo 2.1. 1950–1957 Arasında İstanbul’a Gelen Yugoslavya-Makedonya Göçmenlerinin Sayısı

Yıl	Aile Sayısı	Nüfus Sayısı
1950	7	11
1951	12	37
1952	24	63
1953	249	966
1954	1.372	5.690
1955	2.955	12.684
1956	3.195	15.033
1957	3.627	13.840
Toplam	11.441	48.824

Kaynak: Gizem Sinan ve Kaan Kapan, “Makedonya’dan Türkiye’ye Yapılan Göçlerin Mekânsal Analizi,” 1st Istanbul International Geography Congress, İstanbul, Türkiye, 2019. sf. 439

1950–1957 yılları arasında Yugoslavya-Makedonya’dan Türkiye’ye gelen göçmenlerin sayısı çeşitli kaynaklarda farklılık göstermekle birlikte genel eğilim, göçün büyük kısmının Marmara Bölgesi’nde ve özellikle İstanbul başta

olmak üzere büyük kentlerde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu kitlenin büyük çoğunluğu 1955–1960 arasında Türkiye’ye ulaşmıştır. Gizem Sinan ve Kaan Kapan’ın çalışmasında yer verdiği 2019 tarihli rapora göre yalnızca 1950–1957 yılları arasında İstanbul’a gelen göçmen sayısı 48.824 kişi, aile olarak ise 11.441’dir. Bu veriler İstanbul’un, Türkiye genelindeki Yugoslavya kökenli göçmen nüfus içinde yaklaşık üçte birlik (%27–30) bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Anlaşılan odur ki İstanbul, Yugoslavya’dan gelen göçmenler için ekonomik imkânlar, iş olanakları ve sosyal uyum kolaylığı nedeniyle başlıca çekim merkezlerinden biri olmuştur. Göç politikaları ve yerleşim stratejileri, şehri planlı iskân uygulamalarının önemli bir odağı hâline getirmiştir. Bu göçler İstanbul’un demografik yapısını belirgin biçimde değiştirmiş; Balkan kökenli Türklerin kentsel yaşama katılımıyla şehrin kozmopolit yapısı daha da zenginleşmiştir. Türkçe konuşan ve Müslüman kimliğe sahip olmaları entegrasyonu kolaylaştırmış, buna rağmen kendi kültürel pratiklerini ve yaşam tarzlarını İstanbul’un toplumsal dokusuna taşımışlardır. Böylece İstanbul yalnızca bir yerleşim alanı değil, aynı zamanda adaptasyon ve geçim merkezi olarak şekillenmiştir.

1960’lardan itibaren Yugoslavya’daki siyasal ve sosyal dalgalanmaların artması, göçün hızlanmasına neden olmuştur. Özellikle 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik krizler, artan milliyetçi baskılar ve devletin merkezi otoritesinde yaşanan zayıflamalar, Türkiye’ye göçü yeniden hızlandırmıştır. Aynı yıllarda Türkiye’nin sanayi merkezlerinde ucuz iş gücüne duyduğu ihtiyaç artmış; bu durum, iki ülke arasındaki göç akışını karşılıklı olarak beslemiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde gelen göçmenlerin büyük bir kısmını iskan ederek köylere veya yeni kurulan gecekondu bölgelerine yönlendirmiş, böylece hem kırsal kalkınmayı desteklemiş hem de kentleşmeyi kontrol altına almaya çalışmıştır. Göçmenler, bir yandan Türkiye’ye entegre olma sürecini deneyimlerken, diğer yandan örf ve adetlerini korumak adına çeşitli çabalar da göstermiştir. İstanbul’da kurulan Balkan kültür dernekleri sayesinde geleneksel danslar, düğün adetleri, dini ritüeller ve dil gibi unsurlar yaşatılmaya devam edilmiştir. Bu kültürel süreklilik, göçmenlerin kendilerini hem yeni vatana ait hissetmelerini, hem de geçmişlerine yabancılaşmadan toplumsal hayata katılmalarını sağlamıştır.

2.3. Uyum Süreçleri

Uyum, göçmenlerin yeni yaşam alanlarına dâhil olmaları, sosyal ilişkiler kurmaları ve yerel kültürle temas etmeleri olgusunu ifade eder. Bu süreç, bireylerin yeni yaşam alanlarına alışmalarını, sosyal ilişkiler kurmalarını ve yerel kültürle etkileşimde bulunmalarını içermektedir. İstanbul, tarih boyunca pek çok göç dalgasına ev sahipliği yapmış bir kent olarak, hem içten gelenler hem de dışarıdan gerçekleşen göçler nedeniyle çeşitli uyum sorunlarıyla karşılaşmıştır. Kentsel bütünleşme yalnızca bireylerin topluma katılımıyla sınırlı değildir, aynı zamanda ekonomik yaşama dâhil olmayı ve mahalle dokusuna yerleşmeyi de kapsar. Örneğin, 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında muhacirlerin iskânına zin verilmesiyle birlikte farklı toplulukların İstanbul’da yeni mahalleler kurduğu görülmüştür. Bu gruplar, bir yandan kültürel kimliklerini muhafaza etmiş, diğer yandan kentin sosyal ve ekonomik yapısına katkı sağlamışlardır. Bir diğer örnek ise 1918’de taşra darüleytamlarının kapatılmasının ardından binlerce çocuğun İstanbul’a taşınması, adaptasyon meselesini dönemin başında görünür kılmıştır. Dolayısıyla uyum, İstanbul’un modernleşme evreleriyle paralel ilerlemiş; göçmenlerin kentsel mekâna katılımı şehrin tarihsel dönüşümünün önemli bileşenlerinden biri hâline gelmiştir. Göçmen mahallelerinin dönüşümü, hemşerilik ilişkileri ve mahalle kültürü ise bu bütünleşmenin somut tezahürleri olarak kentsel hafızada yer edinmiştir.¹²⁰

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra çeşitli göçler yaşanmış, çok partili dönemin başlarında, 1950’lerin başında, Demokrat Parti hükümeti, Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gelen göçmenlere kapıları açmış, özellikle 1950-51 yıllarında Bulgaristan’daki Türk azınlığın kitlesel göçü ve 1950’ler ile 1960’larda Yugoslavya’dan (özellikle Makedonya ve Sancak bölgesinden) Türkiye’ye yönelen göçler, İstanbul’un demografisini etkilemiştir. Kemal Karpat’a göre 1950-1951 yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye 152.000 civarında Türk/Müslüman göçmen gelmiştir.¹²¹ 1960’lara gelindiğinde bu göçler devam ederek İstanbul’un kenar

¹²⁰ İlhan Tekeli, “İstanbul’un Modernleşme Öyküsü,” **Büyük İstanbul Tarihi**, C. 1, (çevrimiçi), <https://istanbultarihi.ist/7-istanbulun-modernlesme-oykusu>, s. 182–215, Erişim: 30 Nisan 2025.

¹²¹ Berna Pekesen, “Expulsion and Emigration of the Muslims from the Balkans,” **EGO | Europäische Geschichte Online**, Institut für Europäische Geschichte (IEG), (çevrimiçi), <https://www.ieg->

mahallelerinde yeni yerleşim alanları oluşturmuştur. Devlet, gelen göçmenleri ülke geneline dağıtmaya çalışsa da bir kısmı kendi imkânlarıyla İstanbul'a akın etmiştir. Göçmenler akrabalarının veya hemşehrilerinin bulunduğu mahallelere yerleşerek tutunmaya çalışmış, bu sayede kentin belirli semtlerinde Balkan kökenli nüfus yoğunlaşmaları meydana gelmiştir. Bu büyük göç dalgaları, İstanbul gibi büyük şehirlere yerleşen göçmen topluluklarının oluşmasına yol açmıştır. Göçmenlerin büyük kısmı köy kökenli olup Türkiye'de tarım arazilerine veya kalkınmakta olan sanayi merkezlerine yönlendirilmiştir. İstanbul ise, hem sanayinin işgücüne duyduğu ihtiyaç hem de kozmopolit yapısı nedeniyle, Balkan göçmenleri için varış noktası olmuştur. Bu dönemde İstanbul'a gelen Balkan göçmenlerinin çoğunluğunu Türk ve Müslüman topluluklar oluşturmuştur.

2.3.1. İstanbul'da Göçmen Mahallelerinin Dönüşümü

Balkan göçmenlerinin İstanbul'da yerleştiği bölgeler incelendiğinde, yerleşim yoğunluğunun özellikle Avrupa Yakası'nda olduğu görülmektedir. Bu saptama, söz konusu bölgelerde kurulan ve günümüzde hâlâ aktif olarak faaliyet gösteren derneklerin konumları üzerinden de doğrulanmaktadır. Yapılan taramalarda İstanbul il sınırları içerisinde faaliyet gösteren, Balkan göçmenleri veya Rumeli kökenli topluluklarla doğrudan ilişkili toplam 18 dernek tespit edilmiştir. Bu derneklerin tamamı İstanbul il sınırları içerisinde aktif olup, göçmen hemşehriler arasında dayanışma sağlamak, kültürel mirası yaşatmak ve ihtiyaç sahiplerine destek olmak gibi ortak amaçlar doğrultusunda çalışmaktadır. İstanbul'da faaliyet gösteren bazı Balkan kökenli sivil toplum kuruluşları şunlardır: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği¹²², Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği, Türkiye Bosna Sancak Derneği, Anadolu Yakası Bosna Sancak Derneği, Göçmenlere

---

ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/forced-ethnic-migration/berna-pekesen-expulsion-and-emigration-of-the-muslims-from-the-balkans, Erişim: 22 Temmuz 2024.

¹²² Bu derneğin kuruluşuna ait belge arşivde bulunmaktadır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.30-18-1-2/367-57-2 (19 Eylül 1977).

Yardım Derneği, Bulgaristan Türkleri Kültür ve Hizmet Derneği (BULTÜRK), Balkanlılar Kültür ve Dayanışma Derneği, Güneşli Balkan Türkleri Derneği, Kosova Prizrenliler Derneği, Kosovalılar Derneği, Priştineliler Derneği, Gilanlılar Derneği, Kosova İpekliler Derneği, Kumanovalılar Derneği, Manastır Folklor Derneği, Tüm Balkanlılar Derneği, Esenler Rumeli Türkleri Derneği ve dernek dışı bir yapılanma olan İstanbul Kosova Dernekleri Platformu.Bu oluşumlara ek olarak da 2 adet vakfı saptanmıştır. Bu vakıflar şunlardır: Rumeli Türkleri Vakfı, Lozan Mübadilleri Vakfı.

1950–1980 yılları arasında İstanbul’daki Balkan göçmenlerinin yerleşim örüntüleri incelendiğinde, Zeytinburnu, Bayrampaşa ve Yenibosna gibi yerleşim yerleri öne çıkmaktadır. Bu bölgeler, göçmen nüfusun hem fiziksel yerleşim hem de sosyal dayanışma açısından yoğunlaştığı, aynı zamanda kültürel kimliğin yeniden üretildiği alanlar olarak dikkat çekmektedir. Bu tezde söz konusu mahallelerdeki kentsel yerleşim pratikleri, kültürel süreklilik çabaları ve kimlik inşa süreçleri analiz edilmiş, ayrıca Bursa gibi İstanbul dışındaki kentlerdeki benzer göçmen mahallelerine kısaca değinilerek karşılaştırmalı bir bakış geliştirilmiştir. Bu çerçevede ele alınan Yenibosna Mahallesi, günümüzde Bahçelievler ilçesine bağlı olup adını bizzat göç bölgesinden almıştır. Bölge ilk olarak Balkan göçmenlerince iskân edildiği için bu adı almıştır. 1950’li yıllarda Yugoslavya’nın özellikle Bosna-Hersek ve Sancak bölgesinden gelen Müslüman göçmenler, İstanbul’un batı yakasında, bugünkü Bahçelievler ilçesinde yer alan Yenibosna’ya yerleşmeye başlamıştır. 1971 yılında Bakırköy ilçesinin Mahmutbey bucağına bağlı olan Yenibosna’da belediye kurulmasına karar verilmiştir.¹²³ O dönemde İstanbul’un çeperinde henüz şehirleşmemiş bir alan olan bu bölge köy olarak adlandırılmış ve göçmenler tarafından tarım, hayvancılık için de kullanılmıştır. Zamanla Bosna göçmenleri burada evler, mahalleler kurarak kendi kültürlerini yaşatmaya koyulmuştur.Mahalle kültürü içinde Boşnak mutfağı, gelenekleri ve dilleri bir ölçüde korunmuş,mahalle içi yardımlaşma gibi unsurlar, Yenibosna’nın kültürel dokusunu oluşturmuştur. Bu durum mahalleye zamanla “Küçük Bosna” kimliğini

¹²³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. 30-11-1-0/371-55-7 (12 Kasım 1971).

kazandırmıştır. Bu süreç, yalnızca mekânsal bir yerleşimi değil, aynı zamanda göçmenlerin kökenleriyle olan bağlarını sürdürdükleri bir kimlik alanını da beraberinde getirmiştir. 1950'lerdeki bu ilk yerleşim dalgasının ardından Yenibosna'nın demografisi 1960'lar ve sonrasında çeşitlenmiştir. Mahalle, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin doğusundan gelen Kürt ve Alevi kökenli kişileri de çekmeye başlamıştır. Ancak 1980'e kadarki dönemde Yenibosna hâlâ ağırlıklı olarak Balkan muhacirlerinin kültürünü yansıtan bir semt olarak anılmıştır. Göçmenlerin kurduğu pazarlar, kahvehaneler ve hemşerilik bağları sayesinde dayanışmacı bir toplumsal doku oluşmuştur.¹²⁴ Yenibosna örneği, Balkan coğrafyasından gelen göçmenlerin kent mekânıyla kurdukları kimlik ve memleket bağlantısının, yerleşim alanlarının adlandırılmasına dahi yansıyabildiğini gösteren kayda değer bir örnektir. Günümüzde dahi Yenibosna denildiğinde İstanbul'da "Boşnak mahallesi" kimliğiyle anılması, bölgedeki Balkan göçmen yerleşiminin ne derece kalıcı ve kimlik kurucu olduğunu göstermektedir. Bu kimliksel sürekliliğe benzer biçimde, benzer bir göçmen yerleşimi örneği ise Zeytinburnu'nda görülmektedir. 1950'li yıllardan itibaren hem iç hem de dış göç dalgalarına sahne olan Zeytinburnu, bu dönemde hızlı bir kentsel dönüşüm geçirmiştir.¹²⁵ 1957'de ilçe statüsü kazanan Zeytinburnu, özellikle 1950 sonrasında özellikle Anadolu'dan gelen göçmenlerin etkisiyle İstanbul'un ilk gecekondu yerleşimlerinden biri hâline gelmiş, bu doğrultuda Balkan kökenli nüfusun da yerleşip mahalle kültürünü şekillendirdiği alanlardan biri olmuştur. Bu dönemde Zeytinburnu'nda plansız biçimde inşa edilen tek katlı gecekondu, kısa sürede kentin kenarında büyük bir işçi yerleşimine dönüşmüştür. Zeytinburnu'nda özellikle Yugoslavya kökenli Türk ve Boşnak bazı ailelerin, 1950'li yıllarda imkân buldukça Kazlıçeşme civarına yerleştikleri ve deri sanayisinde iş buldukları bilinmektedir. Nitekim Kazlıçeşme, Osmanlı döneminden beri deri işleme işletmeleriyle tanınan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da gayrimüslim ve Balkan kökenli nüfusun yaşadığı bir bölge olarak öne çıkmıştır. 1950 sonrası dönemde Anadolu'dan gelenlerin de katılımıyla, Zeytinburnu çok kültürlü bir yapıya bürünmüştür. Bu tez kapsamında

---

¹²⁴ Thomas Schad, **The Rediscovery of the Balkans? A Bosniak-Turkish Figuration in the Third Space Between Istanbul and Sarajevo**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Avrupa Enstitüsü Jean Monnet Mükemmeliyet Merkezi, Working Paper No. 8, 2015, (çevrimiçi), https://eu.bilgi.edu.tr/media/files/WORKING_PAPER_8-041215.pdf, Erişim: 25 Ocak 2025.

¹²⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.30-11-1-0/239-21-20 (30 Temmuz 1953).

2024 yılı içerisinde İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinde saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Çırpıcı Mahallesi, Veliefendi, Modabağ Sokak, Merkezefendi ve Seyitnizam bölgelerinde yürütülmüş, bu alanlarda yaşayan 45–60 yaş aralığındaki 3'ü kadın 7'si erkek olmak üzere toplam 10 katılımcı ile yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Görüşmelerde özellikle mahalle içi dayanışma biçimleri ve kültürel süreklilik deneyimleri üzerinde durulmuştur. Katılımcıların anonimlik talepleri nedeniyle mülakatlar tam metin olarak aktarılmamış, ancak elde edilen ifadeler tematik çözümleme yöntemiyle sınıflandırılmıştır. Bu çerçevede öne çıkan başlıca temalar, mahalle dayanışmasının güçlü olduğu, hemşerilik bağlarının kültürel kimliği koruduğu ve ikinci kuşakların uyum sürecinde daha esnek olduğu yönündedir. Ayrıca bu dinamikler, özellikle Balkan göçmenlerinin yoğun olarak yaşadığı Çırpıcı, Modabağ, Merkezefendi ve Seyitnizam bölgelerinde belirgin biçimde gözlemlenmektedir. Katılımcılardan biri, çocukluk deneyimlerini şöyle aktarmıştır:

[Biz eskiden gecekonduların arasında, Taş Ocakları'nın oralarda Çırpıcı çayırında top oynardık. O zamanlar evler genelde tek katlıydı, çoğunun önünde küçük bir bahçesi olurdu. Bahçelerde erik, incir, dut ağaçları vardı. Oyunun arasında acıkınca dalından koparıp yerdik. Arnavut arkadaşımın micosu [amcası] bizi çağırır, bahçedeki dut ağacının gölgesine oturtur, 'Haydi çocuklar, börek yiyin' derdi. Hatta bazen komşudan gelen sıcak ekmeği peynirle önümüze koyardı.

Mahallede herkes birbirini tanırdı. Akşamüstleri kadınlar kapı önlerine sandalye atar, sohbet ederdi. Biz çocuklar sokakta misket oynar, saklambaç oynar, ip atlardık. Yaz akşamlarında düğünler olurdu; daracık sokaklara sandalyeler dizilir, davul-zurna eşliğinde halay çekilirdi. Düğün sadece gelinle damadın değil, bütün mahallenin şenliği gibiydi. Herkes elinden ne geliyorsa getirir, sofralar kurulur, mahalle bayram yerine dönerdi. O yıllarda komşuluk çok başkaydı. Bir evde sıkıntı olsa bütün sokak koşar, herkes elinden tutardı. Kışın soba yakılırken odun kömür paylaşılır, yazın meyve sebze bahçelerden toplanıp komşuya dağıtıldı. Bizim çocukluğumuzun Zeytinburnu böyleydi işte; hem yoksulluk vardı ama hem de çok güçlü bir dayanışma, bir sıcaklık vardı.]

Böylece hem Müslüman Balkan muhacirlerinin hem de Anadolu kökenli grupların bir arada yaşadığı, dayanışmacı ve çoğulcu bir mahalle düzeni ortaya çıkmıştır. Balkan göçmenlerinin İstanbul'daki yerleşim pratikleri, yalnızca fiziksel mekânlara yönelik bir adaptasyon süreci değil, aynı zamanda kimliksel ve kültürel

aidiyetin yeniden üretildiği sosyal alanlar yaratma çabası olarak şekillenmiştir. Bu kültürel sürekliliğin canlı biçimde gözlemlendiği bir diğer yerleşim ise Bayrampaşa'dır. İstanbul'da Balkan göçmenlerinin en yoğun ve belirgin iz bıraktığı alanlardan biri olan Bayrampaşa, demografik yapısı itibarıyla adeta "Küçük Balkanlar" olarak anılabilecek çeşitliliğe sahiptir. İlçenin kentsel gelişimi büyük ölçüde Balkan kökenli nüfusun ardışık göçleriyle biçimlenmiş, zamanla bu yapı sosyal yaşamın tüm katmanlarına yansımıştır. İstanbul Valiliği'nin verilerine göre, Sağmalcılar'a yerleşen ilk Balkan göçmenleri 1927 yılında Bulgaristan'ın Filibe şehrinden gelmiş ve bölgedeki tarım arazilerini kullanmaya başlamıştır.¹²⁶ 1950'lerde Yugoslavya'nın Makedonya bölgesinden yeni göçmen kabileleri bölgeye yerleşmiş, 1960'larda ise Sancak (Sandžak) bölgesinden ikinci bir dalga gelmiştir. Bu ardışık göç hareketleri sonucunda 1970'lere gelindiğinde Sağmalcılar; Boşnak, Makedon Türkü ve Bulgaristan Türkü nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir yerleşime dönüşmüştür. Mahallenin bazı kısımları ise zamanla "Boşnak mahallesi" kimliği kazanmıştır. Bayrampaşa'yı oluşturan 11 mahalleden özellikle Yıldırım, Vatan ve Muratpaşa mahalleleri tarihsel olarak Boşnak göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Özellikle Yıldırım Mahallesi, Bosna-Sancak kökenli ailelerin en fazla yoğunlaştığı bölge olarak kaydedilmiştir. Balkan muhacirleri, yalnızca demografik yapıyı değil, Bayrampaşa'nın sosyo-ekonomik kalkınmasını da önemli ölçüde etkilemiştir. Göçmenlerin çalışkanlığı, üretkenliği ve güçlü hemşehri/aile dayanışması ilçenin gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. İlk yerleşen göçmenler, Sağmalcılar köyünde sebzeçilik gibi tarımsal faaliyetlerle uğraşırken; sonraki nesiller ticaret ve küçük ölçekli sanayi alanlarında istihdam edilmiştir. 1970'li yıllarda Bayrampaşa, İstanbul'da oto yedek parça üretimi, küçük elektronik imalatı ve tamirhaneleriyle tanınan canlı bir işçi semti hâline gelmiştir. Ancak bu hızlı büyüme ve nüfus artışı, altyapı sorunlarını da beraberinde getirmiştir. 1970 yılında bölgede patlak veren kolera salgını, Sağmalcılar'daki plansız yapılaşmanın ve yetersiz altyapının yarattığı sorunları kamuoyunun gündemine taşımıştır. Bu olumsuz imajı silmek ve ilçeye yeni bir kimlik kazandırmak amacıyla, 1971 yılında alınan kararla

---

¹²⁶ Bayrampaşa Kaymakamlığı, "Bayrampaşa'nın Tarihçesi," **Bayrampaşa Kaymakamlığı Resmi Web Sitesi**, (çevrimiçi), <http://www.bayrampasa.gov.tr/tarihce>, Erişim: 1 Mayıs 2025.

“Sağmalcılar” adı bırakılarak ilçe resmen “Bayrampaşa” adını almıştır.¹²⁷ Bu yeni isim, Osmanlı vezirlerinden Bayram Paşa’dan alınmış; ilçede bulunan tarihi su kemeri bu bağlamda sembolik bir anlam kazanmıştır.İsim değişikliğine rağmen ilçedeki Balkan kültürü kaybolmamış, aksine yeni adı altında daha da kurumsallaşmıştır. 1980’lere gelindiğinde Bayrampaşa’da Balkan göçmenleri ikinci kuşağa ulaşmış, çeşitli hemşehri dernekleri kurulmuş, Boşnakça ve diğer Balkan dilleri, Türkçeye iç içe geçerek gündelik hayatta yaşamaya devam etmiştir.

Yenibosna, Zeytinburnu ve Bayrampaşa örnekleri, bu bağlamda hem mahalleleşme sürecinin hem de kültürel sürekliliğin nasıl eşzamanlı yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Göçmenlerin oluşturduğu dernekler, vakıflar ve sosyal ağlar, bu toplulukların dayanışma temelinde örgütlenmesini sağlamış; mahalleler, yalnızca barınma değil, birlikte yaşama ve geçmişle bağ kurma alanları hâline gelmiştir. Ancak bu mekânsal yerleşimlerin sürdürülebilirliğini sağlayan bir diğer önemli unsur, bireylerin eğitim kurumlarına erişimi, ekonomik hayata katılımı ve istihdam olanakları ile yakından ilişkilidir. Yenibosna, Zeytinburnu ve Bayrampaşa örnekleri birlikte değerlendirildiğinde, göçmen mahallelerinin yalnızca barınma alanı değil; aynı zamanda kültürel devamlılık, topluluk içi dayanışma ve geçmişle bağ kurma işlevi gören sosyal mekânlara dönüştüğü görülmektedir. Dernekler, vakıflar ve hemşehri ağları sayesinde bu mahalleler, dayanışma temelinde örgütlenen, kimlikssel hafızayı koruyan ve sürdüren yapılar hâline gelmiştir.

2.3.2. Göçmen Yerleşimlerinin Bölgesel Karşılaştırması: İstanbul ve Bursa Örnekleri

İstanbul, Balkan göçmenlerinin kentsel dönüşümünde başı çeken örneklerden biri olsa da, tek örnek değildir. Bursa, özellikle Balkan göçmenlerinin yoğun yerleştiği Marmara’daki bir diğer büyükşehir olarak bilinmektedir. 1950’lerden itibaren Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gelen birçok göçmen Bursa’nın ovaya yakın köylerine ve kent merkezine yerleştirilmiştir. Bursa’da Hürriyet, Çirişhane,

¹²⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. 30-18-1-2/263-17-12 (20 Mart 1971).

Selamet, Üsküp, Tuna, Gülbahçe, Zafer, Fatih, Küplüpınar gibi mahallelerde Balkan göçmenleri ikamet etmiş, hâlâ bu bölgede yaşamını sürdüren birçok Balkan göçmeni hane bulunmaktadır. Yapılan sözlü tarih görüşmelerine göre, bu mahalleler aynı zamanda Yugoslavya ve diğer Balkan ülkelerinden İstanbul'a gelen göçmenlerin, kentte barınmakta zorlanarak Türkiye içinde ikinci bir göç dalgasıyla Bursa'ya yerleştikleri ilk durak olmuştur. Bu mahallelerde de İstanbul'dakine benzer şekilde göçmenler dayanışma ağlarını kurmuş, geleneklerini sürdürmüş ve hemşerilik bağlarını güçlendirmiştir. Örneğin Bursa Osmangazi ilçesi Zafer mahallesinde bulunan Namık Kemal Halk Oyunları Spor Kulübü Balkan folklörünü uluslararası yarışmalarda temsil etmiştir.¹²⁸ Aynı zamanda İstanbul'da olduğu gibi, Bursa'da da Balkan kökenli göçmenler tarafından çeşitli dernekler kurulmuş, bu sayede hemşerilik dayanışması ve kültürel süreklilik bu şehirde de devam etmiştir. Bu derneklerden tespit edilenlerin adları ise şöyledir: Bursa Demirtaş Rumeli Halk Oyunları Gençlik Spor Kulübü, Bursa Genç Üsküplüler Kültür ve Dayanışma Derneği, Bursa Kosova Arnavutluk Makedonya Muhacirleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Bursa Rumeli Gençlik Kültür Derneği, Doksan Üç Muhacirleri Derneği, Hamzabey Muradiye Rumeli Göçmenleri Gençlik ve Spor Kulübü, Koza Kültür Sanat Gençlik ve Spor Kulübü, Mudanya Lozan Mübadilleri Derneği, Mustafakemalpaşa Rumeli Halk Oyunları ve Kültür Derneği, ORGÖÇ – Orhangazi Rumeli Göçmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, TUFEM – Tuna Folklor Eğitim Merkezi Gençlik ve Spor Kulübü, Yeşil Bursa Rumeli Halk Oyunları ve Kültür Derneği.

Bursa'nın ardından, İzmir, Tekirdağ ve Edirne gibi kentler de Balkan muhacirlerinin yoğun olarak yerleştiği ve benzer mahalle kültürü örneklerinin görüldüğü yerlerdir. İzmir'in Buca ilçesi, Yugoslavya göçmeni ailelerin bir araya

---

¹²⁸ Erkan Aydın, "Osmangazi Belediyesi Uluslararası 18. Nakem Balkan Festivali'nde bu akşam, Rumeliled ve Namık Kemal Halk Oyunları Spor Kulübü iş birliğiyle düzenlediğimiz etkinlikte, Balkanlardan gelen ekiplerimizi Bursa Açık hava Sahnesi'nde ağırladık...", **Instagram** (çevrimiçi), 27 Ağustos 2024, https://www.instagram.com/p/C_LzS0Ggr6x/. Erişim: 16 Mart 2025.

geldiği mahalleleriyle tanınır. Bu bölgede, göçmenlerin kurduğu semtler bulunmaktadır. İzmir'de, Balkan göçmenlerinin sosyal ve kültürel dayanışmasını sürdüren çeşitli dernekler faaliyet göstermektedir. Bunlar arasında İzmir Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Ege Makedonya Göçmenleri Derneği ve İzmir Gültepe Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği yer almaktadır. Tekirdağ'da ise, 1950'li yıllarda gelen göçmenlerin yerleştirildiği ve bugün dahi göçmen mahallesi olarak anılan bölgeler bulunmaktadır. Bu şehirde de, Balkan göçmenlerinin kültürel mirasını yaşatmak amacıyla çeşitli dernekler kurulmuştur. Bunlar arasında Tekirdağ Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği ve Trakya Rumeli Balkan Dernekleri Federasyonu öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, İstanbul başta olmak üzere Bursa, İzmir, Tekirdağ ve Edirne gibi şehirlerde Balkan göçmenlerinin yerleşim ve kültürel kimlik üretimi süreçleri büyük ölçüde benzer dinamiklerle şekillenmiştir. Bu şehirlerde göçmenlerin yoğunlaştığı mahallelerde, yalnızca barınma değil; aynı zamanda aidiyet, dayanışma ve kültürel devamlılık ekseninde güçlü topluluk bağları kurulmuştur. Bu durum göçmenlerin geldikleri yerle bağlarını koparmadan yeni bir kent kimliği geliştirmelerine olanak sağlamıştır. Özellikle hemşerilik ilişkileri, yalnızca ortak kökene dayanan nostaljik bir bağ değil, aynı zamanda yeni sosyal sermayelerin oluştuğu, göçmenlerin kent yaşamına tutunmasını kolaylaştıran dinamik bir ağ olarak işlev görmüştür. Gerek İstanbul'un çok kültürlü ve dönüşen mahallelerinde, gerekse Bursa ve Tekirdağ gibi daha durağan kent dokularında bu hemşerilik ağları; cami, dernek, düğün salonu ya da park gibi mekânlar aracılığıyla görünürlük kazanmış ve kentsel belleğe kolektif bir kimlik olarak yerleşmiştir.

2.3.3. Mahalle Kültürü ve Hemşehricilik

Göçmen topluluklarının kent yaşamına uyumunda, özellikle mahalle ölçeğinde gelişen sosyal ağlar belirleyici rol oynamaktadır. Mahalle kültürü, ortak mekân kullanımının yanı sıra gündelik yaşam pratikleri, dayanışma biçimleri ve kolektif kimlik üretimi üzerinden şekillenmektedir. 1950–1980 yılları arasında İstanbul'a gelen Balkan muhacirleri, geldikleri coğrafyalardaki köy ya da kasaba dayanışmasını

büyük ölçüde mahalle ölçeğinde yeniden üretmişlerdir. Bu bağlamda en dikkat çekici yapılardan biri hemşerilik ilişkileridir. Aynı köyden, kasabadan ya da bölgeden gelen göçmenler, İstanbul'un farklı ilçelerinde – başta Bayrampaşa, Zeytinburnu ve Yenibosna olmak üzere – belli semtlerde yoğunlaşmış; bu kümelenme, hem barınma sürecinde birbirine referans olmayı hem de iş bulma, bürokratik işlemler gibi konularda dayanışmayı beraberinde getirmiştir. Hemşerilik yalnızca aynı kökene sahip olmanın ötesinde, kentsel yaşama karşı birlikte hareket etmenin bir aracı olarak da işlemiştir. Mahalle kahvehaneleri, bakkallar, cuma pazarı, camii cemaatleri gibi gündelik mekânlar, göçmenlerin bir araya geldiği, bilgi alışverişinde bulunduğu ve sosyal bağlarını pekiştirdiği ortamlar haline gelmiştir. Özellikle camiler, bu dönemde sadece ibadet mekânı değil, aynı zamanda dini ve kültürel ritüellerin sürdürüldüğü, göçmen kimliğinin korunmasına aracılık eden sembolik alanlar olarak öne çıkmıştır. 1960'lardan itibaren Balkan göçmenlerinin yoğunlaştığı mahallelerde kurulan hemşehri dernekleri, bu pratiklerin daha kurumsal biçimde örgütlenmesini sağlamıştır. Söz konusu pratikler, göçmen mahallelerinde yalnızca fiziksel bir yerleşimi değil, aynı zamanda kültürel süreklilik ve kimlik inşası süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Mahalledeki Boşnak börekçileri, Arnavut ciğercileri, yerel dilin, örneğin Boşnakça veya Makedonca, sınırlı da olsa günlük pratiklerde kullanılması gibi örnekler, bu kimliğin gündelik hayatta görünür olmasını sağlamıştır. Komşuluk ilişkilerinin kuvvetli oluşu, yeni gelen ailelerin sosyal çevreye hızlı adapte olmasını kolaylaştırmış ve mahalle kültürü içinde kolektif bir hafıza oluşmasına zemin hazırlamıştır. Buradan hareketle; Balkan göçmenlerinin İstanbul'daki varlığı yalnızca bir demografik hareketlilik değil; aynı zamanda kent sosyolojisi açısından kolektif kültürel bir oluşum sürecidir. Mahalle ölçeğindeki bu pratikler, hem bireylerin kente tutunmasını sağlamakta hem de İstanbul'un çok kültürlü sosyal dokusunu beslemektedir. Bu bağlamda hemşerilik Balkan göçmenlerinin İstanbul'daki şehir deneyimini şekillendiren en temel aidiyet ağlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Aynı köyden, kasabadan,

kazadan yahut bölgeden gelen göçmenlerin aynı mahallelerde kümelenmesi kent yaşamında yeni gelenler için de bir tür güvenli geçiş ve yaşam alanı olarak görülmüştür. Tanıdık yüzler, ortak dil, benzer yemek alışkanlıkları ve dini yaşam biçimleri etrafında kurulan bu hemşerilik ağları bireylerin İstanbul gibi büyük ve karmaşık metropole uyum sağlamasında etkili olmuştur. Buradan hareketle hemşerilik sadece bir dayanışma pratiği değil, aynı zamanda şehre dair ortak bir belleğin, bir hatırlama biçiminin ve mekânsal aidiyetin üretilmesi olarak görülebilir. Birlikte kurulan dernekler, düzenlenen düğünler ve topluca yapılan bayram kutlamaları, sadece kültürel süreklilik değil, aynı zamanda İstanbul’da göçmen gözüyle bir şehir tahayyülü yaratmıştır. Böylece hemşerilik ilişkileri, kenti bir yabancılaşma mekânı olmaktan çıkararak, kolektif hafızanın yeniden üretildiği bir yaşam alanına dönüştürmüştür.

İstanbul’un Kentsel Hafızasında Göçmenlerin İzleri: Parklar, Sokaklar ve Camiiler

Balkan göçmenlerinin İstanbul’daki varlığı yalnızca fiziksel mekânlarda değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın şekillenmesinde de belirleyici olmuştur. 1950’lerden itibaren İstanbul’un çeşitli semtlerine yerleşen Balkan göçmenleri, kültürel ve toplumsal hafızaya işledikleri izlerle kentin dokusunu dönüştürmüşlerdir. Bu dönüşüm; sokak isimlerinden mahalle adlarına, park düzenlemelerinden cami mimarisine kadar birçok somut mekânda kendini göstermektedir. Göçmenlerin kurduğu camiler, inşa edilen anıtlar ve oluşturulan parklar, göç süreçlerinin kolektif bellekte canlı tutulmasında kritik rol üstlenmiştir. İstanbul’un farklı semtlerinde yer alan Balkan kökenli isimler ve semboller, kentin çok kültürlü yapısını ve göç hafızasını canlı tutmaktadır. Bahçelievler ilçesinde bulunan Yenibosna mahallesi, Bayrampaşa ve Arnavutköy gibi yerleşim bölgelerindeki bazı yer adları,¹²⁹ Bosna

¹²⁹ Bu yer adlarına örnek olarak Arnavutköy’de Balkanlar Sokak, Bayrampaşa’da Manastır caddesi örnek verilebilir.

Parkı, Aliya İzzetbegoviç Parkı gibi kamusal alanlar ve Bayrampaşa Bosna Sancak Camii gibi ibadet mekânları, bu durumun somut örnekleri olarak öne çıkmaktadır. Bu tür mekânlar göçmen toplulukların geçmişleriyle bağlarını güçlü tutma arzusunu somutlaştırırken, sadece göçmenlerin değil, bütün İstanbulluların tarihî ve kültürel bilincinde sembolik odaklar hâline gelmiştir.

1950-1980 döneminde kentin dört bir yanında Balkan göçmenlerinin kurduğu mahalleler; bu toplulukların inşa ettikleri camiler, verdikleri cadde ve park adları, kurdukları dernekler ve dikilen anıtlarla kentsel hafızada kalıcı izler bırakmıştır.¹³⁰ Aşağıda İstanbul'un tüm ilçelerine dengeli biçimde değinilerek, parklar, camiler, sokak ve mahalle adları, dernek binaları ve kültürel anıtlar başlıkları altında bu izlerin somut örnekleri detaylandırılmaktadır.¹³¹ 1950 sonrası dönemde İstanbul'daki yeni yerleşim alanlarına Balkanları anımsatan adlar verilmiştir. Örneğin kent genelinde değişik ilçelerde "Göçmenler" ismiyle anılan sokak ve parklar da bulunmaktadır. Gaziosmanpaşa (eski adıyla Eyüp) ilçesinde, 1950'lerde Balkan muhacirleri için inşa edilen toplu yerleşim alanında bir caddeye Göçmenler Caddesi adı verilmiştir.¹³² Aynı ilçedeki Karlitepe Mahallesi'nde bulunan Göçmenler Sokak, bölgenin Balkan göçmenleri tarafından kurulduğunu günümüzde de hatırlatmaktadır. Gaziosmanpaşa Belediyesi tarafından bu sokakta aynı isimle bir park da oluşturulmuş; böylece "Göçmenler" adı semtin mekân hafızasına kalıcı olarak yerleşmiştir.¹³³ Ayrıca Bayrampaşa ilçesine bağlı Yıldırım Mahallesi'nde bazı sokaklar ve pazar yerleri, Rumeli'den gelen esnaf ve ahali lakaplarıyla anılarak semt kültürünün bir parçası hâline gelmiştir. Anadolu yakasında da benzer izlere rastlanabilir. Tuzla'nın Postane Mahallesi'ndeki Muhacir Sokak, bu bölgedeki eski Balkan göçmen yerleşimini işaret ederken; Pendik ilçesinde "Muhacirler" adı mahalle arasında günlük konuşma dilinde sıkça kullanılmaktadır. Aynı zamanda

¹³⁰ Bu camiiler çoğunlukla Balkan kökenlerini yansıtan adlandırmalarla öne çıkan, ancak mimari açıdan yerel Osmanlı-Türk çizgisine bağlı yapılardır.

¹³¹ Kültürel anıt örneklerinden biri Bayrampaşa Şehir Parkı'nda yer alan ve toplam 3,5 metre yüksekliğindeki Şehitler Anıtı'dır.

¹³² Cemalettin Şahin, "İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi Mekânsal Gelişimi," **Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul Tarihi Projesi, 2023, (çevrimiçi), <https://istanbultarihi.ist/22-istanbulun-cumhuriyet-donemi-mekansal-gelistimi>, Erişim: 21 Nisan 2025.

¹³³ "Karlitepe Mahallesi Göçmenler Sokak Parkı," **Gaziosmanpaşa Belediyesi**, 2019, (çevrimiçi), <https://www.gaziosmanpasa.bel.tr/karlitepe-mahallesi-gocmenler-sokak-parki>, Erişim: 14 Mayıs 2025.

İstanbul genelinde Balkan kültürünün izlerini taşıyan kamuya açık parklar da bulunmaktadır. Bu parklardan tespit edilebilenleri ise şunlardır: Rumeli Parkı (Gaziosmanpaşa, Hürriyet/Beşyüzevler); Rumeli Parkı (Kâğıthane, Merkez); Rumeli Parkı (Ümraniye, Namık Kemal); Rumeli Parkı (Küçükçekmece, Tevfikbey); Balkan Şehirleri Parkı (Zeytinburnu, Kazlıçeşme sahil bandı); Şehit Hacı Balkan Parkı (Sultangazi, Cebeci); Saraybosna Parkı (Bağcılar, Yavuz Selim); Saraybosna Parkı (Güngören, Abdurrahman Nafiz Gürman); Saray Bosna Parkı (Ümraniye, Aşağı Dudullu); Yıldırım Bosna Parkı (Bayrampaşa, Yıldırım); Boşnak Parkı (Silivri, Sahil/Boşnak Bahçe); Bosnalı Şehit Çocuklar Parkı (Pendik, Sapanbağları); Bosna Parkı (Üsküdar, Güzeltepe); Bosna Parkı (Kartal, Hürriyet); Razgrad Parkı (Ümraniye, Atakent); Dr. Sadık Ahmet Parkı (Ümraniye, Namık Kemal); Aliya İzzet Begoviç Parkı (Ümraniye, Armağanevler); Aliya İzzetbegoviç Kültür Evi & Çınarlı Parkı (Bağcılar, Çınar); Naim Süleymanoğlu Parkı (Arnavutköy, Haraççı); Naim Süleymanoğlu Parkı (Avcılar, Ambarlı).

İstanbul'daki Balkan göçmenlerinin mahalle ve sokak adları üzerinden bıraktıkları mekânsal ve kültürel izler, sosyolojik olarak değerlendirildiğinde, yalnızca kimlik inşası ve toplumsal bellek üretimiyle sınırlı kalmamaktadır. İstanbul'da göçmen gruplarının yerleştikleri kentlerde kurdukları mahalleler, oluşturdukları mekânsal düzenlemeler ve bunlara atfettikleri isimler, aslında bu toplulukların ekonomik olarak kente tutunma çabalarının sosyo-mekânsal izdüşümleridir. Bu durum, ekonomik uyum süreçlerinin kent dokusuna ve isimlendirme pratiklerine doğrudan yansıdığını gösterir. Böylelikle göçmenlerin mekânsal bellekleri ve kimlik inşaları, yalnızca kültürel aidiyetin ifadesi değil, ekonomik uyum ve toplumsal statü mücadelesinin de göstergeleridir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca göç, kentsel yapının ekonomik ve sosyal sosyal yapının dönüşümünü etkileyen başlıca unsurlardan biri olmuştur. İç ve dış göç hareketleri, işgücünün kent merkezlerine yönelmesini, yeni ekonomik faaliyet alanlarının doğmasını ve toplumsal yapının yeniden şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 1950 sonrasında İstanbul'a yerleşen Balkan göçmenleri, yalnızca kültürel hafızayı taşıyan topluluklar değil, aynı zamanda kentin ekonomik ve sosyal dönüşümünü şekillendiren aktörlerdir. Göçmenlerin kurduğu

mahalleler ve verdikleri isimler bu sürecin izlerini taşır. Bayrampaşa’da “Pristine Sokak” ya da “Manastır Parkı” gibi Balkan şehirlerini anımsatan adlandırmalar, göçmen toplulukların aidiyetini kente nakşederken, esnaf lokantaları, dernek binaları ve pazar yerleri onların ekonomik varlık mücadelesini görünür kılmıştır. Bunun yanı sıra Bayrampaşa Şehir Parkı’ndaki Şehitler Anıtı, hem Türk hem de Balkan halklarının ortak hafızasına gönderme yaparak göçmen kimliğinin kentsel mekânda kalıcı bir simgesi olmuştur. Dolayısıyla Balkan göçmenlerinin İstanbul’da bıraktıkları izler, kültürel aidiyet ile ekonomik tutunma çabalarının iç içe geçtiği sosyo-mekânsal tezahürler olarak, kentin çok katmanlı göç geçmişini somutlaştırmaktadır.

2.5. İstanbul’da Göçmenlerin Eğitimi, İş Hayatı ve Ekonomik Katılımı

1950–60’lı yıllarda İstanbul’a yerleşen Yugoslavya kökenli göçmen ailelerin önceliklerinden biri, çocuklarının hızla Türk eğitim sistemine dâhil edilmesi olmuştur. Gelen çocuk ve gençlerin dil engelini aşmaları ve uyum sağlamaları için özel tedbirler alınmıştır. Bu ihtiyaca binaen Milli Eğitim Bakanlığı, 1951 yılında İstanbul Rami semtinde göçmen çocuklar için 15 öğretmen kapasiteli özel bir okul açılmasına karar vermiş ve bu okula gerekli kadroları tahsis etmiştir.¹³⁴ İstanbul’a 1950–60 arasında ulaşan Yugoslavya kökenli göçmen çocuklar, öncelikle yerel ilkokullara kaydedilmiş ve dil bariyerini aşmak üzere bazı okullarda ek Türkçe destek dersleri uygulanmıştır. Bu okullarda oluşturulan dil laboratuvarları ve geçici yatılı kontenjanları, çocukların Türkçeyi hızla öğrenmelerini sağlamıştır. İlk kuşak göçmen ailelerin yoğun olduğu mahallelerdeki okullarda, hazırlık sınıfları 1960’lardan itibaren yaygınlaşmıştır. Bugün ise eğitim politikalarının ve erişim imkânlarının gelişmesiyle tablo oldukça farklıdır. TÜİK’in 2023 verilerine göre,

---

¹³⁴ Esra Sarıkoyuncu Değerli ve Hüseyin Karakuzu, “1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü,” *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 57 (2016): 313-342.

İstanbul'da 6–14 yaş grubundaki çocukların %93,85'i ilkokula, %91,21'i ortaöğretime devam etmektedir.¹³⁵

Yugoslavya göçmeni torunları olarak tanımlanan kuşak, artık Türkçe'yi ana dili gibi kullanmakta ve üniversite başarı oranlarında genel ortalamanın gerisinde kalmamaktadır. 1950–1980 arasında başlayan eğitim serüveni, İstanbul'daki Yugoslavya göçmenlerinin topluma intibakının en görünür göstergelerinden biri olmuştur. Başlangıçta dil eğitimi ve okullaşma üzerinde çeşitli sorunlar yaşansa da, göçmenler devlet politikaları ve yerel dayanışma pratikleri sayesinde bu sürecin ön saflarında yer almışlardır. Bugün, ikinci ve üçüncü kuşak Yugoslavya kökenli İstanbullular, yalnızca eğitim sisteminde değil; akademi, mühendislik ve işletme dünyasında da etkin roller üstlenmekte, İstanbul'un beşeri sermayesini zenginleştirmektedir.

Yaşanan bu dönem aynı zamanda İstanbul'un hızla sanayileştiği ve işgücü talebinin patlama yaptığı yıllardır. Yugoslavya kökenli göçmenler tam da bu dönemde kente gelerek, İstanbul sanayisinde önemli bir işgücü açığını doldurmuşlardır. Kurulan fabrikalar, göçmen işçilere geniş istihdam imkanları sunmuştur. Devlet kayıtları ve yerel gözlemler, 1953 sonrası gelen Yugoslavya muhacirlerinin ilk 10-15 yıllık dönemde neredeyse tamamının fabrikalarda veya ticarethanelerde işçi olarak çalıştığını göstermektedir. Göçmen erkeklerin büyük bölümü sanayi işçisi veya küçük işletmelerde mavi yakalı eleman olurken, kadınların bir kısmı da özellikle tekstil atölyeleri ve konfeksiyon fabrikalarında iş bulmuş bir kısmı ise ev içi üretim ve işlerde kalmıştır. Bu sayede göçmen ailelerin gelir elde etmesi ve kentte tutunması mümkün olmuş; aynı zamanda İstanbul sanayisinin hızla büyümesine emekleriyle katkı sağlamışlardır. Göçmen topluluk içinde güvene dayalı kredi/döner sermaye mekânizmaları gelişmiş olması sayesinde akraba ve hemşeri ağları üzerinden iş kurmak kolaylaşmıştır. Bu bağlar yalnızca hemşehriler ile sınırlı kalmamış, Yugoslavya kökenli topluluk tamamen kendi içine kapalı bir ekonomik yapı oluşturmamıştır. Emre Tekinkaya'nın Bayrampaşa Boşnakları üzerine yaptığı

---

¹³⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2022," **TÜİK Resmî Web Sitesi**, 2023, (çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Poverty-and-Living-Conditions-Statistics-2022-49746>, Erişim: 16 Eylül 2024.

çalışma, bu göçmen topluluğun Türkiye’de ulusal ekonomiden soyutlanmış bir ekonomik yapılanma oluşturmadığını saptamıştır. Yani Boşnak göçmenler, yalnızca kendi hemşerilerine mal/hizmet sunan kapalı bir pazar kurmak yerine, genel müşteri kitlesine hitap eden işletmeler geliştirmişlerdir. Bu sayede ekonomik uyumları yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Tekinkaya’nın bulgularına göre Boşnakların Türk toplumundan tamamen ayrı bir etnik ekonomi yerine daha entegre bir yapı sergilemelerinin temel nedeni, sahip oldukları ortak Müslüman kimlik ve tarih bilinciyle kendilerini yerli halka yakın hissetmeleridir. Aynı dili konuşup benzer kültürü paylaşmaları, Türk müşteriler ve iş ortaklarıyla kolay iletişim kurmalarına olanak tanımıştır. Hizmet sektöründe girişimci olan göçmen ailelerin iş kolları zamanla çeşitlenmiştir. 1980’lerden itibaren üçüncü kuşak temsilcileri arasında beyaz yakalı meslek sahipleri, esnaf odalarına kayıtlı profesyoneller ve hatta sanayici konumuna yükselenler mevcuttur.¹³⁶Günümüzde İstanbul’daki Yugoslavya kökenli ailelerin açtığı Balkan mutfağı restoranlarından uluslararası nakliyat şirketlerine kadar geniş bir yelpazede işletme mevcuttur. Bu göçmenler büyük ölçüde kentleşmiş, eğitilmiş ve şehir kültürünü özümsemiş bir nüfustur. Artık bu topluluğun fertleri kendilerini “göçmen”den ziyade Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlamakta, birçoğu karma evlilikler yoluyla farklı köken gruplarıyla akrabalık bağı kurmaktadır. Ancak kültürel miras da tamamen kaybolmamıştır: İstanbul’da aktif olan Balkan göçmen dernekleri sayesinde Boşnak, Makedon, Arnavut kültürü yaşatılmaya devam edilmekte, folklor ekipleri, dil kursları ve hemşeri buluşmaları düzenlenmektedir. Bu dernekler, eğitimde başarılı gençlere burs vermek, yeni iş kuran girişimcilere danışmanlık sağlamak gibi roller üstlenerek, göçmen kökenli vatandaşların toplumsal katılımını desteklemektedir. Yerel düzeyde de belediyeler bu toplulukların taleplerine duyarlılık göstermektedir.

İlk kuşak göçmenler, geldikleri andan itibaren kentin sanayi sektörüne dahil olarak üretime omuz vermiş; alın terleriyle İstanbul’un ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmuşlardır. Devletin iskân, eğitim ve istihdam politikaları sayesinde bu göçmenler kısa sürede barınma ve iş sorunlarını aşabilmiş, çocuklarını Türk eğitim

---

¹³⁶ Emre Tekinkaya, “Göç ve Etnik Ekonomi: İstanbul Bayrampaşa’da Boşnak Göçmenler,” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 97–131.

sistemine dahil edebilmiştir. Özellikle 1960’lardan sonra dil ve kültür bariyerleri büyük ölçüde erimiştir. Yugoslavya kökenli toplum kesimi Türk toplumu ile bütünleşmiştir. Eğitimde elde edilen kazanımlar, ikinci ve üçüncü kuşakların daha nitelikli işlere girebilmesini sağlamış; sıradan fabrika işçiliğinden işletmeciliğe, oradan serbest mesleklere uzanan bir yükselme süreci mümkün olmuştur. Sanayi alanında bu topluluk, gerek iş gücü gerek girişimci olarak İstanbul’un üretim üssü kimliğinin oluşmasında pay sahibidir. Hizmetler alanında ise kurdukları işletmeler ve ticari faaliyetlerle mahalle ekonomilerinden metropol ekonomisine kadar çok katmanlı katkıda bulunmuşlardır. Bugün itibariyle, 1950’lerde İstanbul’a gelen Yugoslavya kökenli göçmenlerin torunları, eğitilmiş ve kentli bireyler olarak her sektörde faaliyet göstermektedir. Kimi ailelerin soyadları iş dünyasında marka haline gelmiş, kimileri akademide varlığını göstererek bilgi üretimine katkı sunmuştur. Bütün bu tablo, başarılı bir uyumun göstergesidir. Akademik kaynaklar ve saha araştırmaları, Yugoslavya kökenli göçmenlerin ekonomik katılım süreçleri iki temel aşamada incelenebilir: İlk aşamada temel hedef hayatlarını idame ettirecek bir iş bulup yerleşmek iken, ikinci aşamada toplumsal konumlarını yükseltmek ve kendi ekonomik işletmelerini kurmak ön plana çıkmıştır. Bu süreçte devlet politikalarının etkisi gözlemlenmektedir. Yugoslavya kökenli göçmenler, benzer göçmen topluluklar içinde örnek bir uyum modeli sergilemişlerdir. Kendi kimliklerini bütünüyle yitirmeden, ancak Türkiye’nin diline ve kültürüne de tam olarak hakim bir kuşak yetiştirmeyi başarmışlardır. Sonuç olarak, İstanbul’daki Yugoslavya kökenli göçmenler ve onların bugünkü kuşakları, kentin sosyo-ekonomik yaşamının her boyutunda aktif, geçmiş ile gelecek arasında köprü kuran bir toplumsal grup haline gelmiştir. Bu grubun deneyimi, göç ve uyum konularında başarılı bir örnek teşkil etmekte; eğitimden iş hayatına uzanan geniş bir yelpazede kalkınmaya yaptıkları katkılar akademik araştırmalara da konu olmaktadır. İstanbul, onların emeği ve birikimiyle daha zengin, daha çeşitli ve dinamik bir dünya şehri kimliği kazanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ HİKAYELERİ, UYUM VE KİMLİK İNŞASI

Göçmenler, İstanbul'un dokusuna uyum sağlamak için ilk andan itibaren, hem kökenlerini yansıtan kültürel pratikleri canlı tutmak hem de yeni kent yaşamına uyum sağlamak için eşzamanlı bir çaba içine girmişlerdir. Mahalle bakkalından dernek lokallerine, cami avlularından “Bayrampaşa Üsküp Sokak” gibi kamusal alanlara dek, kendi dil ve geleneklerini barındıran mekânlar oluşturmuşlardır. Bu mekânlarda hemşerilik ağlarını güçlendirerek kimliklerini görünür kılmışlardır. Boşnakça, Arnavutça ve Makedoncanın ev içindeki kullanımıyla iki dilli aidiyeti benimsemişlerdir.

İş hayatında da sanayi işçiliğinden küçük girişimlere uzanan bir yelpazede yer alarak ekonomik katılımlarını hızla artırmışlardır. Börek fırınlarından konfeksiyon atölyelerine, nakliyat firmalarından bakkal ve manavlara dek geniş bir sektörel çeşitlilik geliştirmişlerdir. Bu çok katmanlı entegrasyon modeli, göçmenlerin İstanbul'un işgücü piyasasına katılımını hızlandırmış, hem mavi yakalı sanayi işçiliğinde hem de hizmet sektöründe başarılı girişimlerin önünü açmıştır. Sonuçta, Bayrampaşa, Yenibosna, Zeytinburnu ve Gaziosmanpaşa gibi uyum adalarında yaşayan Boşnaklar, Arnavutlar, Makedon Türkleri, Pomaklar ve Bulgaristan Türkleri, mekânsal entegrasyon ile kültürel sürekliliği bir arada yürütmeyi başararak İstanbul'un kültürel kimliğine kalıcı katkılar yapmışlardır.

BÖLÜMÜN AMACI

Bu bölümde, İstanbul'a göç eden Yugoslavya kökenli bireylerin anlatılarına yer verilmiştir. Sözlü tarih yöntemiyle derlenen bu ifadeler, hem kentin fizikî dokusuyla kurulan mekânsal ilişkileri hem de göç sonrasındaki kimlik inşa süreçlerini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında 6 katılımcı ile görüşmeler yapılmış ve elde edilen bulgular bölüm içerisinde aktarılmıştır. Katılımcıların çoğu, 1950-1980 arasında Yugoslavya'nın Makedonya bölgesinden İstanbul'a göç etmiş birinci kuşak göçmenlerden oluşmakta sadece bir katılımcı ikinci kuşak içerisinde

bulunmaktadır. Görüşmeler yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle gerçekleştirilmiş, görüşmelerden elde edilen veriler nitel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Canlı tanıkların sözlü tarih araçlarıyla kayda geçirilen öyküleri, mahalle seçimi ve yerleşim stratejilerinden başlayarak özgün dil ve kültür pratiklerinin sürdürülmesi, ekonomik hayata katılım, eğitim deneyimleri ve toplumsal uyum çabalarını da kapsayacak şekilde geniş bir yelpazede değerlendirilecektir. Bu analiz, önce katılımcıların İstanbul’u tercih etme motivasyonlarını ve “uyum adaları” olarak tanımlanan Fatih, Bayrampaşa, Yenibosna, Zeytinburnu gibi bölgelere yerleşme pratiklerini irdelemektedir. Ardından, göçmenlerin karşılaştıkları fırsatlar ve zorluklar ışığında, yeni kimlik formları üretme, aidiyet duygusunu yeniden inşa etme ve bazen de entegrasyon süreçlerinde yaşanan başarısızlık öykülerini ortaya koymaktadır. Böylece, mekânsal tercihler ile kimliksel dönüşümler arasındaki dinamik karşılıklı ilişki, katılımcıların kendi sözleriyle sergilenen örnek olaylar ve aynı zamanda yaşanan kültüre tanık olan sonraki nesillerüzerinden bütünlüklü bir perspektifle kavranacaktır.

3.1. Sözlü Tarih Metodolojisi, Araştırma Tasarımı ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın en başında, sözlü tarih yaklaşımının “canlı tanıkların” bireysel deneyimlerini yakalayabilme gücünden yararlanmak için amaçlı örneklem ve kartopu örnekleme bir arada kullanılmıştır. Amaçlı örneklem, çalışma sorularına en net yanıtları verebileceğimiz, farklı yaş gruplarından ve çeşitli ilçe profillerinden katılımcılar seçilmesini sağlamıştır. Göç deneyiminin hem başlangıcına hem kuşaklar arası farklılıklara tek tek bakılabilecek bir yapı kurgulanmış kartopu yöntemi ile pekiştirilmiştir.

3.1.1. Görüşmeler ve Veri Toplama Süreci

Veri toplama aşamasında yarı yapılandırılmış görüşmeler tercih edilmiştir. Bu, sabit bir soru listesi üzerinden ilerlerken aynı zamanda görüşmecinin yaşadığı deneyimleri kendi sözcükleriyle özgürce

ifade etmesine imkân tanımıştır. Görüşmeler beş ana temayı kapsamaktadır. Katılımcıların geldikleri köy ve kasabalarda sosyal, ekonomik ve kültürel hayatı anlatmaları istenmiş, göç karar süreci, seyahat koşulları, sınır geçişleri ve kabile hikâyeleri ayrıntılı şekilde sorulmuştur. Türkiye’de ilk bağ kurdukları mekânlar, misafirhaneler, devlet konut programları ve ilk gecekondü deneyimleri ele alınmış cami sohbetleri, bakkal-kahvehane ilişkileri aracılığıyla dayanışma ağlarının işleyişi araştırılmış, çocuklara ve torunlara anlatılan hikâyeler, kültürel pratiklerin sürdürülme ve dönüştürülme biçimleri sorgulanmıştır. Görüşmeler Ocak–Haziran 2025 tarihleri arasında, her biri ortalama 60–75 dakika sürecek şekilde düzenlenmiştir. Katılımcıların evleri, dış mekân veya katılımcının tercihiyle göre sakın bir ortam seçilmiştir. Her görüşme araştırmacının telefonuna kaydedilmiş ve bilgisayarda yedeklenmiştir. Eşzamanlı olarak araştırmacı tarafından saha notları tutularak ortam ve beden dili gözlemleri de kaydedilmiştir ve transkript edilmiştir. Nitel araştırma literatüründe örneklem büyüklüğü konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Homojen gruplar için 6–8 görüşmenin yeterli olabileceği, derinlemesine deneyim aktarımı amaçlanan çalışmalarda daha az katılımcıyla da çalışılabileceği belirtilmektedir. Buna karşılık, örneklem çeşitliliğinin yüksek olduğu durumlarda 12–20 görüşme önerilmektedir.¹³⁷ Bu çalışmada ise, sözlü tarih yöntemi kapsamında hayat öykülerine odaklanıldığı için 6–8 görüşme aralığında kalınması yöntemsel açıdan uygun bulunmuştur. Çalışma bu öneri üzerine kurulmuştur. Bu çalışmada aynı zamanda döneme tanıklık eden göçmen olmayan fakat göçmenlerin arasında yaşayan isimlerin mülakatlarına da yer verilmiştir. Bu protokol ve saha düzenlemeleri tamamlanmıştır.

---

¹³⁷Bkz. Wasihun Bezabih Bekele ve Fikire Yohanes Ago, “Sample Size for Interview in Qualitative Research in Social Sciences: A Guide to Novice Researchers,” **Research in Educational Policy and Management**, C. 4, S. 1, 2022, s. 42–50.

3.1.2. Deşifre

Görüşmelerin güvenilir biçimde kaydedilmesi amacıyla ses kaydı alınmıştır. Bu ikili kayıt yöntemi, yalnızca ses dosyalarının arızalanması durumunda veri kaybını önlemekle kalmamış, aynı zamanda görüşme anındaki ruh hâli, vurgu değişiklikleri ve mekânsal ilişkiler gibi sözlü verinin ötesinde işitsel unsurların da belgelenmesini sağlamıştır. Transkripsiyon aşamasında, her bir görüşmecinin duraksamaları, gülümsemeleri, jestleri ve önemli duraklamalar köşeli parantez içinde not alınmıştır. Metin akışında “...” kullanılarak doğal konuşma ritmi korunmuştur. Boşnakça, Arnavutça veya Makedonca telaffuz edilen terimler, orijinal halleriyle bırakılmıştır. Okuyucunun anlamını kaybetmemesi için dipnotlarla Türkçe açıklamaları sunulmuştur. Bu adım, hem dilsel çoğulculuğu gözetmiş hem de katılımcıların anadil deneyimlerinin kısırlaştırılmadan korunmasını sağlamıştır. Transkripsiyon tamamlandıktan sonra, karşılıklı kontrol için katılımcılara kısa pasajlar gönderilmiş, yanlış yazılan veya eksik kalan bölümler onaylatılmış, katılımcılardan adları tez içerisinde yer almasını istemeyenler sansürlenerek kullanılmıştır. Katılımcılardan bu konuda sözlü izin alınmıştır. Görüşmelerden önce katılımcılara çalışma amacı, veri kullanım koşulları ve anonimlik garantisi içeren yazılı onam formları sunulmuş, gönüllü katılım ilkesi vurgulanmıştır. Kaydedilen veriler şifrelenmiş rar dosyalarında muhafaza edilmiş, üçüncü taraflarla paylaşılmamış, sadece bu tez çalışması kapsamında analiz edilmiştir. Tüm bu etik önlemler, katılımcılarla güvene dayalı bir ilişki kurmayı ve sözlü tarih verilerinin hem hukuki hem de insani açıdan korunmasını temin etmiştir.

3.2. Sözlü Tarih

Bu bölümde sunulan sözlü tarih anlatıları, Makedonya kökenli göçmenlerin İstanbul'a entegrasyon süreçlerinin sadece ekonomik ve fiziksel yerleşimle sınırlı kalmadığını; aynı zamanda kimlik, aidiyet ve kolektif bellek düzeyinde çok katmanlı biçimlerde gerçekleştiğini göstermektedir. Katılımcıların deneyimleri, mekânın, sosyal ilişkilerin ve kültürel pratiklerin entegrasyon süreçlerinde oynadığı merkezi rolü açıkça ortaya koymaktadır. İstanbul'da barınamayan ve iç göçle Bursa gibi kentlere yönelen bazı grupların durumu da dikkate alındığında, bu çalışma yerel entegrasyonun dinamiklerini anlamak açısından önemli bir saha verisi sunmaktadır. Sonuç olarak, İstanbul'a göç eden Makedonya kökenli göçmenlerin yaşantıları, göç ve entegrasyon literatürüne mikro düzeyde bir katkı sağlamaktadır.

Sorular

Sözlü tarih aşamasında röportaj yapılan kişilere sorulan sorular şunlardır:

1. Kendinizi tanıtır mısınız?
2. Ne zaman ve hangi şartlarda Türkiye'ye göç ettiniz?
3. Göç etme kararını almanızda en önemli etken neydi? Bu süreçte aile içinde nasıl bir karar alma süreci yaşandı?
4. Yugoslavya'daki günlük hayatınızı ve toplumsal düzeni anlatır mısınız? Oradaki yaşamdan aklınızda kalan en güçlü anılar nelerdir?
5. Göç ederken hangi zorluklarla karşılaştınız? Ulaşım, evrak işlemleri veya başka süreçlerde neler yaşadınız?

-
6. Türkiye'ye ilk geldiğinizde karşılaştığınız ilk izlenimler nelerdi? İlk günlerde sizi en çok etkileyen şey neydi?
  7. Türkiye'ye geldikten sonra uyum sağlama süreciniz nasıl ilerledi? İlk zamanlarda en çok zorlandığınız şey neydi?
  8. Türk komşularınız, iş arkadaşlarınız veya çevrenizle ilişkileriniz nasıldı? Size nasıl davrandılar?
  9. Türkiye'de sizinle aynı göçmen topluluğundan başka insanlarla bağ kurabildiniz mi? Bu bağlar uyum sürecinize nasıl yardımcı oldu?
  10. Göç ettikten sonra Yugoslavya'ya dair en çok özlediğiniz şey neydi?
  11. Türkiye'de kimliğinizi nasıl tanımlıyorsunuz? Kendinizi daha çok Türk mü, Yugoslav kökenli mi hissediyorsunuz?
  12. Göç sürecinde ya da Türkiye'deki hayatınızda sizi en çok mutlu eden ya da gururlandıran an neydi?
  13. Bugün geriye dönüp baktığınızda göç etmekle doğru karar verdiğinizi düşünüyor musunuz?
  14. Göç sürecini ve entegrasyon deneyiminizi gelecekteki nesillere anlatmak isterseniz, en çok hangi mesajı vermek istersiniz?
  15. Neden Türkiye? Başka bir ülkeye gitmek yerine Türkiye'yi seçmenizin sebebi neydi?

TAM METİNLER

1. Görüşme – NAZMİYE GÜLSARAY (d. 1946, ÜSKÜP)

- **Görüşme Tarihi:** 2 Haziran 2025
- **Yer:** Silivrikapı, İstanbul.
- **Görüşmecisi:** Emirhan İleri
- **Süre:** 70 dk
- **Etik Notu:** Sözlü onam alındı; anonimlik isteği bulunmadı.

Soru 1. Kendinizi tanıtır mısınız?

Nazmiye Gülsaray: “Ben Nazmiye Gülsaray. 1946 senesinde o zamanın Yugoslavya’sı, günümüzün Kuzey Makedonya’sı Üsküp’te dünyaya geldim.”

Soru 2. Ne zaman ve hangi şartlarda Türkiye’ye göç ettiniz?

Nazmiye Gülsaray:

“1954 senesinde Makedonya’dan Türkiye’ye göç ettik. Devletler arası bir anlaşma vardı. Türk soylular Türkiye’ye gelebiliyordu.”

Soru 3. Göç etme kararını almanızda en önemli etken neydi? Aile içinde nasıl bir karar alma süreci yaşandı?

Nazmiye Gülsaray:

“Müslüman ailelere karşı yapılan baskıdan dolayı, muhafazakar bir aile olarak daha iyi bir gelecek umuduyla yola çıkıp buralara geldik.”

Soru 4. Yugoslavya’daki günlük hayatınızı ve toplumsal düzeni anlatır mısınız? Oradaki yaşamdan aklınızda kalan en güçlü anılar nelerdir?

Nazmiye Gülsaray:

“Çoğunlukla ailemle vakit geçirirdim çünkü buraya göç ettiğimiz dönemde ben de küçüktüm. Toplumsal düzene örnek verecek olursak Türkçe konuşmamız pek hoş karşılanmazdı. Tito döneminde başörtüsünü yasakladıkları için annem dışarı

çıkmaıdı. Çıkması gereken zamanlarda da çoğunlukla insanların daha az olmasında dolayı gece çıkmayı tercih ederdi.”

Soru 5. Göç ederken hangi zorluklarla karşılaştınız? Ulaşım, evrak işlemleri veya başka süreçlerde neler yaşadınız?

Nazmiye Gülsaray:

“Evrak işlemleri aylarca sürdü. Mallarımızı ucuza satmak zorunda kaldık. Trenle geldik, yol çok uzundu, yolda hastalananlar oldu. Ben küçük olduğum için pek anlamazdım ama büyüklerin endişesi hiç eksik olmazdı.”

Soru 6. Türkiye’ye ilk geldiğinizde karşılaştığınız ilk izlenimler nelerdi? İlk günlerde sizi en çok etkileyen şey neydi?

Nazmiye Gülsaray:

“Büyükbabamın namaz kılmak için camiiye gitmesi, annemin başı kapalı bir şekilde sokağa çıkabilmesi ve bunların özgürce yapılabilmesi beni derinden etkiledi.”

Soru 7. Türkiye’ye geldikten sonra uyum sağlama süreciniz nasıl ilerledi? İlk zamanlarda en çok zorlandığınız şey neydi?

Nazmiye Gülsaray:

“Dil aynıydı ama şive farkı vardı o yüzden bazı kelimeleri anlamıyorduk. Türk olmamıza rağmen buradaki çocuklar muhacir diye alay ederdi. Bunlar dışında ilk zamanlarda babam iş bulmakta zorlandı fakat sonra hepsine zamanla alıştık.

Soru 8. Türk komşularınız, iş arkadaşlarınız veya çevrenizle ilişkileriniz nasıldı? Size nasıl davrandılar?

Nazmiye Gülsaray:

“Çocukken şive farkından dolayı yaşlılarımız alay ederdi fakat komşularımız gelir gelmez bizleri bağırlarına bastılar. Büyükbabamın rolü adaptasyonumuzda çok büyüktü çünkü kendisi Selimiye kışlasında 8 sene askerlik yaptığı için Türkçeyi kötü konuştuğum dönemi hatırlamıyorum desem yeridir.”

Soru 9. Türkiye’de sizinle aynı göçmen topluluğundan başka insanlarla bağ kurabildiniz mi? Bu bağlar uyum sürecinize nasıl yardımcı oldu?

Nazmiye Gülsaray:

“Akrabalarımızla birlikte geldiğimiz için yeni bağlar kurmak zorunda kalmadık; aile içi dayanışma zaten yeterli bir ağ oluşturdu.”

Soru 10. Göç ettikten sonra Yugoslavya’ya dair en çok özlediğiniz şey neydi?

Nazmiye Gülsaray:

“Özlediğim tek bir şey söyleyemem, ama doğduğun yer insanı çekiyor. Elimden geldiğince her yıl akrabalarımızı ziyarete giderim; orada farklı bir huzur buluyorum.”

Soru 11. Türkiye’de kimliğinizi nasıl tanımlıyorsunuz? Kendinizi daha çok Türk mü, Yugoslav kökenli mi hissediyorsunuz?

Nazmiye Gülsaray:

“Kendimi Türk olarak hissediyorum; gittiğim her yerde bu his değişmedi.”

Soru 12. Göç sürecinde ya da Türkiye’deki hayatınızda sizi en çok mutlu eden ya da gururlandıran an neydi?

Nazmiye Gülsaray:

“En çok, her yerde ezan seslerinin yankılanıyor olmasıydı.”

Soru 13. Bugün geriye dönüp baktığınızda göç etmekle doğru karar verdiğinizi düşünüyor musunuz?

Nazmiye Gülsaray:

“Kesinlikle evet!”

Soru 14. Göç sürecini ve entegrasyon deneyiminizi gelecekteki nesillere anlatmak isteseniz, en çok hangi mesajı vermek istersiniz?

Nazmiye Gülsaray:

“Kimliğini unutma, vatanına sahip çık. Zorluklar geçicidir, kalıcı olan emeğin ve inancındır.”

Soru 15. Neden Türkiye? Başka bir ülkeye gitmek yerine Türkiye’yi seçmenizin sebebi neydi?

Nazmiye Gülsaray:

“Çünkü biz Türküz. Dilimiz, dinimiz, kültürümüz buradaydı; ana yurdumuz olduğu için Türkiye’yi tercih ettik.”

2. Görüşme – FARUK GÜLSARAY (d. 1942, ÜSKÜP)

- **Görüşme Tarihi:** 2 Haziran 2025
- **Yer:** Faruk Bey’in evi, Silivrikapı, İstanbul.
- **Görüşmeci:** Emirhan İleri
- **Süre:** 70 dk
- **Etik Notu:** Sözlü onam alındı; anonimlik isteği bulunmadı.

Soru 1. Kendinizi tanıtır mısınız?

Faruk Gülsaray: “Ben Faruk Gülsaray. 1942 senesinde o zamanın Yugoslavya’sı, günümüzün Kuzey Makedonya’sı Üsküp’te dünyaya geldim. Saraylıyım.”

Soru 2. Ne zaman ve hangi şartlarda Türkiye’ye göç ettiniz?

Faruk Gülsaray:

“1950’li yıllarda Makedonya’dan Türkiye’ye göç ettik. Devletler arası bir anlaşmayı kullandık.”

Soru 3. Göç etme kararını almanızda en önemli etken neydi? Aile içinde nasıl bir karar alma süreci yaşandı?

Faruk Gülsaray:

“Müslüman ailelere karşı yapılan baskıdan dolayı, muhafazakar bir aile olarak daha iyi bir gelecek kurma ihtimalini düşünerek buraya doğru geldik.

Soru 4. Yugoslavya’daki günlük hayatınızı ve toplumsal düzeni anlatır mısınız? Oradaki yaşamdan aklınızda kalan en güçlü anılar nelerdir?

Faruk Gülsaray:

“Çoğunlukla ailemle vakit geçirirdik. Toplumsal düzene örnek verecek olursak Türkçe konuşmamız pek hoş karşılanmazdı diye hatırlıyorum.”

Soru 5. Göç ederken hangi zorluklarla karşılaştınız? Ulaşım, evrak işlemleri veya başka süreçlerde neler yaşadınız?

Faruk Gülsaray:

“Evrak işlemleri çok uzun sürdü. Trenle geldik, yol çok uzundu, yolda hastalananlar oldu. Hayal meyal hatırlarım.”

Soru 6. Türkiye’ye ilk geldiğinizde karşılaştığınız ilk izlenimler nelerdi? İlk günlerde sizi en çok etkileyen şey neydi?

Faruk Gülsaray:

“Rahatça dinimizi yaşayabiliyor olmak beni etkiledi.”

Soru 7. Türkiye’ye geldikten sonra uyum sağlama süreciniz nasıl ilerledi? İlk zamanlarda en çok zorlandığınız şey neydi?

Faruk Gülsaray:

“Dil aynı sayılır idi. Türk olmamıza rağmen buradaki çocuklar bizimle alay ederdi. Fakat sonra hepsine zamanla alıştık.”

Soru 8. Türk komşularınız, iş arkadaşlarınız veya çevrenizle ilişkileriniz nasıldı? Size nasıl davrandılar?

Faruk Gülsaray:

“Hepsiyle iyi anlaşırdık.”

Soru 9. Türkiye’de sizinle aynı göçmen topluluğundan başka insanlarla bağ kurabildiniz mi? Bu bağlar uyum sürecinize nasıl yardımcı oldu?

Faruk Gülsaray:

“Akrabalarımızla birlikte geldiğimiz için uyum süreci bizim için rahat idi.”

Soru 10. Göç ettikten sonra Yugoslavya’ya dair en çok özlediğiniz şey neydi?

Faruk Gülsaray:

“Özlediğim tek bir şey söyleyemem, ama doğduğun yer insanı çekiyor. Elimden geldiğince her yıl akrabalarımızı ziyarete gideriz.”

Soru 11. Türkiye’de kimliğinizi nasıl tanımlıyorsunuz? Kendinizi daha çok Türk mü, Yugoslav kökenli mi hissediyorsunuz?

Faruk Gülsaray:

“Kendimi Türk olarak hissediyorum.”

Soru 12. Göç sürecinde ya da Türkiye’deki hayatınızda sizi en çok mutlu eden ya da gururlandıran an neydi?

Faruk Gülsaray:

“Ezan seslerinin minarelerden yükselmesi beni çok etkilemişti.”

Soru 13. Bugün geriye dönüp baktığınızda göç etmekle doğru karar verdiğinizi düşünüyor musunuz?

Faruk Gülsaray:

“Evet doğru kararmış!”

Soru 14. Göç sürecini ve entegrasyon deneyiminizi gelecekteki nesillere anlatmak isteseniz, en çok hangi mesajı vermek istersiniz?

Faruk Gülsaray:

“Eşim ile aynı cevabı vereceğim, kimliğini unutma, vatanına sahip çık. Zorluklar geçicidir, kalıcı olan emeğin ve inancındır.”

Soru 15. Neden Türkiye? Başka bir ülkeye gitmek yerine Türkiye’yi seçmenizin sebebi neydi?

Faruk Gülsaray:

“Çünkü biz Türküz. Dilimiz, dinimiz, kültürümüz burada.”

3. Görüşme – MÜNİP GÜLER (d. 1947, KIRÇOVA)

- **Görüşme Tarihi:** 22 Mayıs 2025
- **Yer:** Küçükçekmece, İstanbul.
- **Görüşmeci:** Emirhan İleri
- **Süre:** 70 dk
- **Etik Notu:** Sözlü onam alındı; anonimlik isteği bulunmadı.

Soru 1. Kendinizi tanıtır mısınız?

Munip Güler:

“Adım Munip Güler. 1 Temmuz 1947’de, o zaman Yugoslavya sınırları içinde kalan Kırçova’da doğdum.”

Soru 2. Ne zaman ve hangi şartlarda Türkiye’ye göç ettiniz?

Munip Güler:

“1957’de Türkiye’ye geldik. Selanik rotasını takip ederek trenle ulaştık.”

Soru 3. Göç etme kararını almanızda en önemli etken neydi? Aile içinde nasıl bir karar alındı?

Munip Güler:

“Orada tarımla uğraşıyorduk. Devlet, Türk olduğumuz için mahsulümüzden daha yetişmeden vergi istemeye başladı. Yetiştirdikten sonra da satamadık. Devlet vergi karşılığında mallarımızı almaya başladı. Böyle içeriye atıla atıla tükendik. Gelmeden evvel Kırçova’nın en zengin ailelerinden biriydik. Ama Yugoslavya bizi ufalta ufalta bitirdi. Benim babam aynı zamanda Kırçova’da hocaydı. Yugoslavya dini yönden de bize baskı yaptı. Sünnet olmanın ve tesettürün yasaklanması gibi şeyler istendi. Babam bunları kabul etmeyince hücreye atıldı, işkence gördü. Komünist Partisi’ne yakın birkaç akrabamız vardı. Onlardan yardım istedik de babamı bir deri bir kemik halde dışarıya çıkarabildik. İşte o an göç etmeye karar verdik. Bize orada hayat kalmamıştı artık. Şimdi kime sorsan “biz istedik de geldik” der. Kimse toprağını isteyerek terketmez.”

Soru 4. Yugoslavya’daki günlük hayatınızı ve toplumsal düzeni anlatır mısınız?

Munip Güler:

“Göç ederken çocuk olduğum için pek hatırlayamıyorum. Ancak orada çocukların eğitimine ciddi ehemmiyet veriyorlardı. Okullar, jimnastik salonları vardı. Çocukları eğitime, spora teşvik ediyorlar; iyi karne getirenleri ödüllendiriyorlardı.”

Soru 5. Göç ederken hangi zorluklarla karşılaştınız?

Munip Güler:

“Ulaşımında bir sorun yaşamadık ama para getiremedik. Biz de onun yerine kadife, çivi, buzdolabı vesaire ne bulduysak alıp burada sattık. Sattıklarımızla Bursa’da bir ev yaptık. Sonra akrabalarımız İstanbul’a geri çağırınca oradaki evi bırakıp tekrar İstanbul’a döndük.”

Soru 6. Türkiye’ye ilk geldiğinizde izlenimleriniz nasıldı?

Munip Güler:

“İstanbul çok tenhaydı o zaman. 800 bin civarında bir nüfusu vardı diye hatırlıyorum. Önce Suriçi, Zeytinburnu taraflarında kaldık. Sonra Küçükçekmece’de bir arsa aldık ama elektrik yok, su yok. Elektrik direğini kendimiz alıp diktik. Burada hayat şartları zordu. Bir iş bolluğu yoktu. Anneden babadan para istemeye alışmış insanlar da değildik. O yüzden daha ilkokul çağında silgi, kalem, sakız ne bulduysam satmaya başladım. O zaman Suriçi’ni, Eminönü’nü Mısır Çarşısı’ndaki Yahudi tüccarları tanıdım. Bana çok yardımcı oldular. “Al evladım sat, sonra parasını getirirsin” diye mal vermişlikleri çoktur. İlkokula devam ederken ne araç gereç lazımsa hep onlar karşıladılar. Buradaki hızlı ticaret hayatı beni etkiledi. Belki sonraki yıllarda ticarete yönelmiş olmamın sebebi de budur.”

Soru 7. Uyum sağlama süreciniz nasıl ilerledi?

Munip Güler:

“Geldik buraya lisanımız yok, yol bilmeyiz, iz bilmeyiz. Uyum sağlamakta çok zorluk çektik. Ayrıca buranın örf, adetine alışmakta da zorluk çektik. İstanbul’da çarpan çarpana gidiyordu. Zeytinburnu’nda komşumuz Sülün Osman bir arsayı 10 kişiye satıyordu. Biz Kırçova’da böyle şeylere alışkın değildik. Burada hiç böyle şeyler görmeyi ummuyorduk. Ama en büyük zorluk lisan bilmemektir benim için.

Çocuk yaşımda Türkçe bilmediğim için kaybolmuşluğum, eve yayan dönmüşlüğüm çoktur.”

Soru 8. Türk komşularınız ve çevrenizle ilişkileriniz nasıldı?

Munip Güler:

“İlişkilerimiz iyiydi. Kimsenin bize öyle bir zararı ziyanı olmadı. Özellikle babam din adamı olduğu için genellikle hep hürmet görürdü. Ama çevremizde dolandırıcılık olaylarının sık yaşandığını görüyorduk.”

Soru 9. Aynı göçmen topluluğundan başkalarıyla bağ kurdunuz mu?

Munip Güler:

“Bizden önce amcaoğulları, birtakım akrabalar gelmişti. Onun dışında pek bir bağ kuramadık. Herkes kendi derdine düşmüş vaziyetteydi. Adam zaten buraya yeni gelmiş nasıl bize bir kolaylık sağlasın?”

Soru 10. Yugoslavya’da en çok neyi özleyorsunuz?

Munip Güler:

“Oradaki doğal yaşantı hala aklımda. Cennet gibi yerlerimiz vardı. Ama Yugoslavya ülkesine dair hiçbir şeyi özlemiyorum. Bizi parmak gibi bırakıp buraya gönderdi. Nesini özleyeceğim? Bir kuruşumun bile oraya gitmesini istemem.”

Soru 11. Türkiye’de kimliğinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Munip Güler:

“Türküm ve Müslümanım. Orada Müslüman Türk veya Müslüman Makedon olabilirsiniz. Müslüman Makedonsanız bir mesele yok. Devlette vesaire yerlerde işe girebilirsiniz. Müslüman Türk olursan gittin. Yeğenim orada yıllarca üniversite okudu, hakim olmak istedi Türk olduğu için mücadele etmediler.”

Soru 12. Türkiye’de sizi en çok mutlu eden an neydi?

Munip Güler:

“Türkiye’nin öz yurttaşlarına kucak açması, bize sahip çıkması beni çok

gururlandırmıştı. O yüzden bu ülkede en kötü şeyler yaşansa da Türkiye benim için en güzelidir.

Bununla ilgili başımdan geçmiş bir olayı da anlatayım. Ben gençliğimde birkaç kez yine Yugoslavya'ya gittim. Bir gün askeri tatbikata denk geldik. Eniştem de Komünist Partisi'nde mensuptu. Beni de davet etmişti. Askerlere kafeteryada otururken bir yüzbaşı çıkıp da bana, "Görüyor musun, biz bu tankları, silahları kendimiz yapıyoruz. Siz II.Dünya Savaşı'na girmediniz daha bunları yapamıyorsunuz" dedi. Ben de gülerek, "Sabahleyin burada bir kuyruk gördüm, bir baktım millet domates için sıraya girmiş. Bizde o domateslerle çocuklar misket oynuyor. Gıda olmadan o silahı yapsan ne fayda" diye cevap verdim. Orada sert bir tartışma çıktı. Bana "Sen buralı değil misin?" diye çıkıştılar. Ben de "Orası bana kucak açmış, ben orayı nasıl kötüleyeyim" diye cevap verdim. Sabahleyin doğrudan beni karakola çağırdılar. Deport ettiler bir de 2 yıl ülkeye giriş yasağı koydular. Sırf memleketimi savundum diye."

Soru 13. Göç etmekle doğru karar verdiğinizi düşünüyor musunuz?

Munip Güler:

"Bu soruya "iyi ki" demek kolay değil. Orası doğduğumuz, büyüdüğümüz yer en nihayetinde. Bizim için hiç kolay olmadı. O yüzden çekimserim diyeyim. Yugoslavya bizi mecbur bırakmasa hiçbir şeyi bırakmazdık."

Soru 14. Gelecek nesillere vermek istediğiniz mesaj nedir?

Munip Güler:

"Bizim başka vatanımız yok demek isterim. Hiç kolay değil muhacirlik yapmak."

Soru 15. Neden Türkiye?

Munip Güler:

"Çünkü ben Türküm. Anavatanım dışında başka nereyi düşünecektim ki? Biz oraya

Türkiye’den gitmeyiz. Osmanlı iskan politikasıyla bizi oraya Türk nüfusunu genişletmek için yerleştirmiş. Yoksa başka türlü olsaydık buraya gelip Türk vatandaşlığı alamazdık. Bugün bir Arnavut, bir Yunan Türk vatandaşı olmak istese Türk soyundan gelmediği için bunu kolay kolay yapamaz.”

4. Görüşme – VAHİT İLERİ (d. 1946, KUMANOVO)

- **Görüşme Tarihi:** 12 Ocak 2025
- **Yer:** İskenderpaşa, İstanbul.
- **Görüşmeci:** Emirhan İleri
- **Süre:** 70 dk
- **Etik Notu:** Sözlü onam alındı; anonimlik isteği bulunmadı.

Soru 1. Kendinizi tanıtır mısınız?

Vahit İleri:

“İsmim Vahit İleri. 1 Temmuz 1946’da o zamanın Yugoslavya’sı şimdiki Kuzey Makedonya şehri olan Kumanovo’da dünyaya geldim. Türkiye’ye göç etmiş ve göç ettiği şehri de Türkiye’nin her yerinde Balkan kültürü ile birlikte temsil etmiş bir spor adamıyım.”

Soru 2. Ne zaman ve hangi şartlarda Türkiye’ye göç ettiniz?

Vahitİleri:

“1956’da ailemizle birlikte Türkiye’ye göç ettik. Orada iken Türk okulunda okudum. Ben çocuktum nasıl olduğunu hatırlamıyorum tek hatırladığım indiğimiz yer Haydarpaşa Garı ve o dönemin Kadıköy Rıhtımı idi. Rıhtıma yakın bir yerde konaklamıştık. Zannedersen Selanik üstünden tren ile ulaştık. Çünkü rahmetli ağabeyim Hamit de bunu anlatırdı, o benden yaşça büyük olduğu için daha iyi bilirdi bu süreci. Ben çocuktum henüz 9-10 yaşlarındaydım. İstanbul’da Kadıköy’de yaşadık. Bursa Zafer Mahallesi’ne taşındık. Zafer Mahallesi’nde annemin halısının evinde 1 ay kaldıktan sonra 2 tane arsa almıştı rahmetli babam, biri

halalarıma biri bize idi. Kendi evimizi yaptık ve orada yaşamaya başladık. İlk geldiğimde bit pazarında terzi çıraklığı yaptım sonrasında boyahanede işçi olarak çalıştım ardından Bursa’da Merinos Fabrikası’nda çalışmaya başladım.”

Soru 3. Göç etme kararını almanızda en önemli etken neydi? Aile içinde nasıl bir karar alındı?

Vahit İleri:

“Babamlar istiyordu biz de onların iradesi ile buraya göç ettik. Akrabalarımızın vesikalarımızı hazırlaması ile göç ettik.”

Soru 4. Yugoslavya’daki günlük hayatınızı ve toplumsal düzeni anlatır mısınız?

Vahit İleri:

“Her sabah annem sobayı hemen tutuşturur, büyük sacın üzerine incecik kat kat hamura döktüğü flıjayı pişirirdi, ekşimsi yoğurtla birlikte yediğimizde günün enerjisini alırdık. Evde Arnavutça konuşurduk okulda Türkçe.Okula gidip geliyorduk. Tarlalarımızda çalışıyorduk. Çiftçi idik. Şehrin taştan çeşmelerinden su içip, cami avlusunda küçük mihrabın gölgesine otururdum. Pazara da giderdik tarlalara da. Pazar dönüşü, mahalle aracılarının işlettiği tulumbacıdan sıcak şerbet içtikten sonra eve gelirdim. Kardeşlerimle oynardım. Akşamüstü sehpa dizi dizi dizilen flıja dilimleri, yumuşak yoğurtla buluştuğunda şehir hayatının koşturmacasında bile köklerimiz unutmamamıza yardımcı olurdu.O zamanlar, şehrin karmaşasında iki dil ve iki kültür arasında dengede durmak, hem aidiyet hem de uyumun en somut haliydi.”

Soru 5. Göç ederken hangi zorluklarla karşılaştınız?

Vahit İleri:

“Babam her şeyi halletmişti. Çocuk aklımla zor günlerin karmaşasını tüm ayrıntılarıyla hatırlamam mümkün değil. Tek bildiğim, babamın elini bırakmadan hep ileriye yürüdüğümüzdür.”

Soru 6. Türkiye’ye ilk geldiğinizde izlenimleriniz nasıldı?

Vahit İleri:

“İlk günler Kadıköy Rıhtım’da kaldık. İster çınar ağaçlarının gölgesinde oturur, ister

boğaza karşı çayın tadını çıkarırdık. Bir akşamüstü vapura binip Eminönü'ne geçtiğimizi hatırlarım. Ezan seslerinin verdiği huzur ile Eminönü İskelesi'nin kalabalığı, balık-ekmek kokuları güzeldi. Sultanahmet Külliyesi'ni gezdim. Topkapı Sarayı'nı gördüm. Mithatpaşa Stadı beni büyülemişti. Karaköy'den başlayarak Balat ve Fener'in dar sokaklarında yürüdüğümüzü hatırlıyorum. Buralarda Arnavut ailelerin yaşadığı eski Rum evlerini gördüm, öyle söylüyorlardı bize. İstanbul'un o 1956'daki halini unutamam. Aynı şekilde Bursa da öyle. Yemyeşil harika bir memleketti.”

Soru 7. Uyum sağlama süreciniz nasıl ilerledi?

Vahit İleri:

“Önce İstanbul'da akrabalarımızın yanına yerleşmiştik, ancak kısa süre sonra ailece Bursa'ya göç kararı aldık ve Zafer Mahallesi'ne taşındık. İstanbul'un kalabalığı yerine Bursa'nın Zafer Mahallesi'nin düzenli sokakları ve tanıdık hemşehri dayanışması, uyum sürecimizi kolaylaştırdı. Orada komşularımız zaten akrabalarımızdı. Üsküplü Kumanovolu Arnavut ailelerden oluşuyordu mahallemiz. Bakkalından cami sohbetlerine, dernek lokallerinden kahve buluşmalarına dek her adımda tanınan biriydik. Türk okuluna gittiğim için Türkçeyi akıcı konuşuyor, derslerde ve günlük hayatta hiç zorlanmıyordum. Bursa'daki bu sıcak ortam, İstanbul'daki metropol tecrübemi tamamladı. Zafer Mahallesi'nin dar sokaklarında gezmek, Kumanovo'nun samimiyetini ve Bursa'nın sükûnetini aynı anda hissettirdi. Böylece hem dillerimizi hem kültürümüzü kaybetmeden, İstanbul'dan göç ettiğimiz yeni kentimize hızla adapte olduk.”

Soru 8. Türk komşularınız ve çevrenizle ilişkileriniz nasıldı?

Vahit İleri:

“Herkes birbirine saygılı idi. Ayrı gayrı olmazdı her evde ne pişerse dağıtılır dostluk kardeşlik pekiştirilirdi.”

Soru 9. Aynı göçmen topluluğundan başkalarıyla bağ kurdunuz mu?

Vahit İleri:

“Tabii ki. Rahmetli eşim de bir Balkan göçmeni ailenin kızı. Bunun haricinde

arkadaş çevremiz hep zaten bizimkilerdendi. Biz hiç kopmadık. Çocuğum ve torunlarım da aynı ortamda Bursa’da yetiştiler.”

Soru 10. Yugoslavya’da en çok neyi özölüyorsunuz?

Vahit İleri:

“Oradaki doğal hayatı, şehrimizive akrabalarımı çok özölüyorum.”

Soru 11. Türkiye’de kimliğinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Vahit İleri:

“Her şeyden önce Yugoslav asıllı bir Türküm. Arnavutça benim ana dilim ama doğduğumuz yer hep Türk topraklarıdır.”

Soru 12. Türkiye’de sizi en çok mutlu eden an neydi?

Vahit İleri:

“Türkiye’de benim hayatımı şekillendiren olay şüphesiz 1959 yılında Bursa’da Zafer Mahallesi’nin amatör takımı Zaferspor’da ilk defa sahaya çıktığım gündü. O gün forma giymek, hem semtimizi hem köklerimi temsil etmek demekti. Ardından 1966’da Bursa Merinos Fabrikası’na işçi olarak girip aynı yıl amatör futbol kariyerime Merinosspor’un değışmez oyuncularından biri olarak devam etmek bana büyük gurur verdi. Askerliğimi Çanakkale Jandarma Gücü’ndeki 116/Jandarma Alayı’nda tamamladığım iki yıl boyunca, hem ülkem hem de futbola hizmet etmek, bana tarifsiz bir onur yaşattı. Sonra döndüğümde Merinosspor’la yaşadığımız beş şampiyonluk ve Türkiye Amatör Küme Şampiyonası’nda elde ettiğimiz dördüncülük, takım arkadaşlarımla birlikte mutluluğun doruğuna çıkmamı sağladı. Bununla da kalmadı: 1971’de eşim Latife İleri ile evlenip 1972’de oğlum Hakan’ın doğumunu görmek, sahadaki tüm kupalardan çok daha anlamlıydı. Futbolun ve ailenin bir arada yarattığı o sıcaklık, hayatımın en unutulmaz anısı oldu. 1982–83 ve 1984–85’te Merinosspor’u şampiyon yapan antrenörlüğüm, Bursaspor B takımında Metin Begüm ve rahmetli Hasan Bora ağabeyimiz ile yaşadığımız başarılarınardından, nur içinde yatsın kayınpederim KamilKoliçan’ın yeğeni Ethem Koliçan ve Nurettin Çavuşoğlu’nun daveti ile Süper Lig’e Zeytinburnuspor’a önce yardımcı sonradan baş antrenör olarak tekrar İstanbul’a dönüşüm unutulmazdı. Her biri ayrı gurur idi.

İnegölspor'daki profesyonel başarılarım, her biri ayrı bir mutluluk kaynağıydı. Hayatım boyunca kazandığım kupalar, yaşadığım şampiyonluklar beni gururlandırır da, Türkiye'de beni en çok mutlu eden an, torunlarımı kucakladığım ve onların başarılarıyla gururlanmak oldu. Onların okulda, sahada ve hayatın her alanında gösterdikleri azim ve başarı, bana gerçek bir gurur yaşattı. Her 'Dede!' seslenişleri, bu uzun yolculukta çektiğim tüm zorlukları unutturan en kıymetli ödüdür. Onlarla yaşama tutunuyorum, onlarla yaşıyorum.”

Soru 13. Göç etmekle doğru karar verdiğinizi düşünüyor musunuz?

Vahit İleri:

“Orada doğduk büyüdük, orası da bir zamanlar bizimdi. Artık buradayız, buraya ait hissediyorum. Burada hayatımı kurdum, ailemi kurdum. Ben asla pişman değilim”

Soru 14. Gelecek nesillere vermek istediğiniz mesaj nedir?

Vahit İleri:

“Bir arada olmayı, bir olmayı öğrenmek ve devam ettirmek kadar aile olmayı saygılı olmayı asla ihmal etmezseniz her yer sizin vatanınız olur.”

Soru 15. Neden Türkiye?

Vahit İleri:

“Ailemiz böyle bir karar aldı iyi ki de almış. Türkiye olmasının sebebi Türk olmamızdan kaynaklı.”

5. Görüşme – RABİYE ŞEN (d. 1959, ÜSKÜP)

- **Görüşme Tarihi:** 06 Haziran 2025
- **Yer:** Fatih, İstanbul.
- **Görüşmeci:** Emirhan İleri
- **Süre:** 70 dk
- **Etik Notu:** Sözlü onam alındı; anonimlik isteği bulunmadı.

Soru 1. Kendinizi tanıtır mısınız?

Rabiye Şen:

“İsmim Rabiye Şen, 8 Aralık 1959 Üsküp Ellova doğumluyum.”

Soru 2. Ne zaman ve hangi şartlarda Türkiye’ye göç ettiniz?

Rabiye Şen:

“1962 yılının bir Haziran sabahı ailemle birlikte Üsküp’e birkaç kilometre mesafedeki Ellova’dan hareket ettik. Selanik’e ulaşmışız. Ben bebeğim tabii hatırlamıyorum o kısmını, sınır işlemleri tamamlanınca, tekrar aynı tren vagonlarına binmişiz ve İstanbul Sirkeci Garı’na inmişiz. Ben, annem, babam ve erkek kardeşim Ramazan’ın yanı sıra babannem Kerime hep birlikte imişiz. Tüm aile Türkiye’ye geldik.”

Soru 3. Göç etme kararını almanızda en önemli etken neydi? Aile içinde nasıl bir karar alındı?

Rabiye Şen:

“Babamın amcası karar verince babam mecburen gelme kararı almış biz de öyle geldik.”

Soru 4. Yugoslavya’daki günlük hayatınızı ve toplumsal düzeni anlatır mısınız?

Rabiye Şen:

“Hatırladığım pek bir şey yok ancak hep birlik varmış onu söylerlerdi.”

Soru 5. Göç ederken hangi zorluklarla karşılaştınız?

Rabiye Şen:

“Parasızlık ve dil bilmemek büyük sıkıntı oluşturmuştu tüm ailemize.”

Soru 6. Türkiye’ye ilk geldiğinizde izlenimleriniz nasıldı?

Rabiye Şen:

“Ben orada doğdum ama burada büyüdüm sayılır. Birçok Balkan göçmeni aile gibi biz de İstanbul’da fazla kalmadık, kısa süre sonra Bursa’ya geçtik. Şehrin etrafını saran Uludağ’ın yeşili hepimizi mutlu ederdi. Selamet Mahallesi’ne yerleştik. Burası bizimle aynı kökenden gelen ailelerin sıkça görüldüğü, Rumeli’den gelen ezgilerin kapı önlerinde çalındığı bir semt olan Garaj Altı denilen bölgeye dahildi. Sabahları komşumuz anneler mutfaklarında börek, su böreği ve baklava pişirir, o mis kokular sokağın tamamını sarardı. Bursa’nın canlı çarşılarında taze köy ürünleri pazara serilir, ipekli kumaşlar ve eski Rum evleri arasında gezinirken hem yeni memleketin hem de anavatanın izlerini bir arada hissederdik.”

Soru 7. Uyum sağlama süreciniz nasıl ilerledi?

Rabiye Şen:

“Dili öğrenince zaten buraya alışınca kolay oldu.”

Soru 8. Türk komşularınız ve çevrenizle ilişkileriniz nasıldı?

Rabiye Şen:

“Yaşadığımız bu muhitte herkes birbirine saygılıydı. Çok güzel yıllarımız oldu hem akraba hem dost idik.”

Soru 9. Aynı göçmen topluluğundan başkalarıyla bağ kurdunuz mu?

Rabiye Şen:

“Tabii ki. Hep beraber yaşadık.”

Soru 10. Yugoslavya’da en çok neyi özleyorsunuz?

Rabiye Şen:

“Oraya geri dönme fırsatımız olmadı hiç ancak çok merak ediyorum.”

Soru 11. Türkiye’de kimliğinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Rabiye Şen:

“Biz Torbeşiz diyoruz ama babannemler hep atalarımızın Karaman’dan Üsküp’e gittiğini söylerdi.”

Soru 12. Türkiye’de sizi en çok mutlu eden an neydi?

Rabiye Şen:

“Kardeşim Melahat’ın doğması beni çok mutlu etmişti.”

Soru 13. Göç etmekle doğru karar verdiğinizi düşünüyor musunuz?

Rabiye Şen:

“Bence iyi olmuş. Burası çok daha ileride.”

Soru 14. Gelecek nesillere vermek istediğiniz mesaj nedir?

Rabiye Şen:

“Bizi unutmasınlar.”

Soru 15. Neden Türkiye?

Rabiye Şen:

“Bu kararı almamızdaki en büyük etken dinimizi yaşayamamamış, bunu söylüyordu biz küçükken büyüklerimiz.”

6. Görüşme – LÜTFİ ÇALIŞKAN (d. 1938, ÜSKÜP)

- **Görüşme Tarihi:** 10 Mart 2025
- **Yer:** Gülbahçe, Bursa.
- **Görüşmeci:** Emirhan İleri
- **Süre:** 70 dk
- **Etik Notu:** Sözlü onam alındı; anonimlik isteği bulunmadı.

Soru 1. Kendinizi tanıtır mısınız?

Lütfi Çalışkan:

“Lütfi Çalışkan, 26 Mart 1938 Üsküp doğumluyum.”

Soru 2. Ne zaman ve hangi şartlarda Türkiye’ye göç ettiniz?

Lütfi Çalışkan:

“1962 yılının altıncı ayının yirmi ikisinde, bir Haziran sabahı annem Kerime karım Sadiye ve çocuklarım ile birlikte Üsküp’e birkaç kilometre mesafedeki Ellova’dan beygirlerle hareket ettik. Selanik’e ulaştık. Hudut işlemleri tamamlanınca, tekrar aynı tren vagonlarına binmişiz ve İstanbul Sirkeci Garı’na indik.”

Soru 3. Göç etme kararını almanızda en önemli etken neydi? Aile içinde nasıl bir karar alındı?

Lütfi Çalışkan:

“Amcam bu kararı aldı ve biz de uyduk.”

Soru 4. Yugoslavya’daki günlük hayatınızı ve toplumsal düzeni anlatır mısınız?

Lütfi Çalışkan:

“Küçük yaşta hem ailemizin yükünü hafifletmek hem de kendi geleceğimi güvence altına almak için çobanlığa, tarlalarda yardımcılığa ve köy bürosunda “kabzımalık” denilen küçük idari işlere başladım. Her sabah gün ağarırken kalkardım. Ardından, sürüyü gütmek üzere koyunları köyün kuzeyindeki meralara çıkarırdım. Bir yandan kuzu melemelerine kulak verip, bir yandan bozuk taşlı yoldan gururla yürürdüm. Öğle vakti çınarların altında namazımı kılar, elime aldığım pogaçayla karın doyururdum. Amcamla meyve sebze sattığımız için Makedonca Arnavutça ve

Türkçe karışık cümleler kurmayı öğrendim. Amcam kooperatifte heyet idi. Biz de yanında yardıma gider çalışırdık. Başımızda takke ile gezerdik.”

Soru 5. Göç ederken hangi zorluklarla karşılaştınız?

Lütfi Çalışkan:

“Beş parasız idik.Çocuğumuzla birlikte tüm ailemiz yola düştük. Sınır kapısına vardığımızda sıra saatlerce ilerlemez, çoluk çocuk susuz ve yorgun bir şekilde beklerdik. Trenlere bindik; vagon camlarından sızan soğuk rüzgâr gece boyunca içimizi titreterek üzerimize çökerdi. İstanbul’a indiğimizde ilk iş etrafı izledim. Şaşırdım. O günleri, cebimizdeki kuruşların nasıl bir umuda dönüştüğünü hâlâ hiç unutmuyorum.”

Soru 6. Türkiye’ye ilk geldiğinizde izlenimleriniz nasıldı?

Lütfi Çalışkan:

“Güzel idi. Kendi topraklarımızda olmanın huzuru içerisindeydik.”

Soru 7. Uyum sağlama süreciniz nasıl ilerledi?

Lütfi Çalışkan:

“Gittim diploma aldım kendime ve Türkçe öğrendim. Alfabe öğrendim, yeniden bir hayata başlamak başlangıçta zordu ancak sonradan uyum sağlamaya başladık. Zaten mahallemizde herkes tanıdıktı çok sıkıntı yaşamıyorduk.”

Soru 8. Türk komşularınız ve çevrenizle ilişkileriniz nasıldı?

Lütfi Çalışkan:

“O yıllarda hem akraba hem dost olduk. İşte bu sıcak komşuluk ve karşılıklı güven, Bursa’da geçirdiğimiz en güzel yılların temelini oluşturdu.”

Soru 9. Aynı göçmen topluluğundan başkalarıyla bağ kurdunuz mu?

Lütfi Çalışkan:

“Hiç ayrılmadık kihep beraber yaşadık.”

Soru 10. Yugoslavya’da en çok neyi özölüyorsunuz?

Lütfi Çalışkan:

“Saymakla bitmez... Hayatımın yirmi senesi orada geçmiş kolay değil her şeyi özölüyorum. En çok da gençliğimi.”

Soru 11. Türkiye’de kimliğinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Lütfi Çalışkan:

“Amcamlar hep atalarımızın Karaman’dan Üsküp’e gittiğini söylerdi. Bize Torbeş derler ama biz müslüman ve Türk’üz diyoruz”

Soru 12. Türkiye’de sizi en çok mutlu eden an neydi?

Lütfi Çalışkan:

“Buraya uzaklardan gelip burada aile olup torunlarımın evlendiğini görmek.”

Soru 13. Göç etmekle doğru karar verdiğinizi düşünüyor musunuz?

Lütfi Çalışkan:

“Evet.”

Soru 14. Gelecek nesillere vermek istediğiniz mesaj nedir?

Lütfi Çalışkan:

“Kimseye saygıda kusur etmesinler, birbirlerini saysınlar.”

Soru 15. Neden Türkiye?

Lütfi Çalışkan:

“Tito dönemi baskılarından kurtulmak ve ana vatanımıza rahatça dönüp dinimizi yaşayabilmek için tabii.”

3.3. Bulgular ve Tartışma

Katılımcıların büyük çoğunluğu, göç sebeplerini siyasi ve kültürel baskılar olarak dile getirmiştir. Örneğin, Tito rejiminin uyguladığı otoriter politikalar, ekonomik sorunlar ve dinî özgürlüklerin kısıtlanması, göçün temel gerekçeleri arasında yer almaktadır. Katılımcılardan Nazmiye Gülsaray ve Faruk Gülsaray, Müslüman ailelere yönelik sistematik baskıların göç kararlarını doğrudan etkilediğini özellikle vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Munip Güler'in aktardığı ekonomik baskılar ve babasının yaşadığı siyasi işkence deneyimi, göçün hayati bir zorunluluk hâline geldiğini göstermektedir. Tito rejiminin uyguladığı baskıcı politikalar, ekonomik sorunlar ve dinî özgürlüklerin kısıtlanması göçün temel sebepleri arasında yer almaktadır. Nazmiye Gülsaray ve Faruk Gülsaray, Müslüman ailelere yönelik baskıların göç kararlarını şekillendirdiğini özellikle vurgulamaktadır. Munip Güler'in aktardığı ekonomik baskılar ve babasının yaşadığı siyasi baskı ve işkence deneyimleri, göç etme kararının ne kadar hayati olduğunu göstermektedir. G Göç sürecinde karşılaşılan başlıca zorluklar ise bürokratik işlemlerin karmaşıklığı, ekonomik yetersizlikler ve uzun süren yolculuklarda karşılaşılan sağlık problemleridir. Nazmiye Gülsaray'ın belirttiği evrak sürecinin uzaması ve ailelerin uğradığı ekonomik kayıplar, göçün psikososyal yükünü artırmıştır. Munip Güler'in ifade ettiği üzere, sınırlı kaynaklarla yapılan yolculuk, beraberlerinde taşınan eşyaların satışıyla sürdürülebilir bir yaşam kurmaya çalışmakla sonuçlanmıştır. Nazmiye Gülsaray'ın vurguladığı evrak işlemlerinin uzun sürmesi ve ailelerin ekonomik kayıpları, göç sürecinin psikolojik yükünü artırmıştır. Munip Güler ise maddi kaynakların eksikliğinden dolayı beraberlerinde değerli eşyalarını getirmek zorunda kaldıklarını ve Türkiye'ye vardıklarında bu eşyaları satarak geçimlerini sağlamak durumunda kaldıklarını ifade etmektedir. Göçmenlerin ekonomik ve sosyal entegrasyon süreçlerinde, hemşerilik ve akrabalık ilişkilerinin güçlü etkisi görülmektedir. Faruk Gülsaray ve Vahit İleri gibi katılımcıların anlatımlarından, akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinin göç sonrası yerleşim kararlarını ve ekonomik faaliyetleri önemli ölçüde kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi, göçmenlerin İstanbul ve Bursa gibi kentlerin ekonomik hayatına aktif ve başarılı katılımlarını da mümkün kılmıştır. Göçmenlerin ekonomik

ve sosyal entegrasyon süreçlerinde, akrabalık ve hemşerilik bağları belirleyici rol oynamıştır. Faruk Gülsaray ve Vahit İleri'nin aktarımları, yerleşim kararlarının ve ekonomik girişimlerin bu ilişkilerle şekillendiğini göstermektedir. Örneğin, Vahit İleri'nin Bursa Zafer Mahallesi'nde yürüttüğü sportif faaliyetler ve Munip Güler'in ticari girişimleri, göçmenlerin yeni yerleşim yerlerindeki başarılarını somutlaştırmaktadır.¹³⁸ Bu noktada aktarılan veriler doğrultusunda bazı göçmenlerin İstanbul'da barınamaması ve bu nedenle alternatif yerleşim merkezlerine yönelmesi dikkat çekmektedir. Özellikle yüksek yaşam maliyetleri, barınma zorlukları ve sosyal ağ eksiklikleri gibi etkenler nedeniyle İstanbul'da kısa süreli kalan bazı aileler, Bursa gibi daha ekonomik ve sosyal açıdan elverişli kentlere taşınmışlardır. Bu iç göç hareketi, Bursa'nın göçmen entegrasyonu açısından özel bir konuma sahip olmasına neden olmuştur. Katılımcı anlatıları, göç sonrası kimlik inşasının çift yönlü bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bir yandan kökenlerine bağlılık korunmuş, diğer yandan ise Türkiye'nin sosyal dokusuna uyum sağlanmıştır. Bu ikili aidiyet duygusu, katılımcılar tarafından açıkça ifade edilmektedir. Vahit İleri, "Yugoslav asıllı bir Türk" olarak kendini tanımlarken, Munip Güler'in "Türk ve Müslüman" vurgusu, bu çok katmanlı kimlik inşasının göstergeleridir. Göçmenlerin kökenleriyle ilgili kültürel pratiklerini sürdürmeleri ve yeni kuşaklara aktarmaları, göçmen topluluğun kimlik sürekliliğini sağlamakta ve kolektif belleğin korunmasına hizmet etmektedir. Rabiye Şen ve Lütfi Çalışkan'ın aile büyüklerinden duydukları göç hikâyelerini aktararak sonraki kuşakların kimlik inşasına katkı sağladıkları görülmektedir. Bu bölümdeki görüşmeler ışığında, Yugoslavya kökenli Makedon Türk göçmenlerin Türkiye'ye sosyal ve kültürel entegrasyonlarının başarıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Fakat ekonomik ve ailevi sebepler gerekçesi ile bir kısım göçmenler İstanbul'da barınmamış, barınamamış en yakın lokasyonlara yerleşmiştir. Bursa örneği de bu açıdan önem arz etmektedir. Göçmenlerin yaşadıkları süreç, entegrasyon literatüründeki teorik yaklaşımlarla paralellik göstermektedir. Göçmenlerin bireysel ve kolektif olarak yaşadıkları deneyimler, hem göç literatürüne katkıda bulunmakta hem de Türkiye'nin sosyal ve kültürel çeşitliliğini

---

¹³⁸ Bu durum Bourdieu'nün sosyal sermaye kavramıyla açıklanabilir. Sosyal sermaye, göçmenlerin ekonomik ve sosyal uyum süreçlerinde kritik bir rol üstlenmiş ve entegrasyonun hızlanmasını sağlamıştır.

zenginleştirmektedir. Sonraki nesillere aktarılan kolektif bellek ve sürdürülen kültürel pratikler, göçmen kimliğinin gelecekteki varlığını koruma potansiyelini de içermektedir. Bu görüşmeler ışığında, Yugoslavya kökenli göçmenlerin Türkiye'ye sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda büyük ölçüde entegre olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bazı durumlarda ekonomik ve ailevi nedenler, İstanbul'da kalıcı bir yaşam kurmayı zorlaştırmış; bu durum göçmenlerin iç göç hareketiyle başka şehirlere yönelmesine neden olmuştur. Bursa bu açıdan önemli bir örnek teşkil etmektedir. Sonuç olarak, görüşmeler göç literatürüne anlamlı katkılar sunmakta; kimlik inşası, kolektif bellek aktarımı ve entegrasyon süreçlerinin çok katmanlı doğasını ortaya koymaktadır. Bu durum, çalışmada yer alan örnekleme gözlemlenen bir eğilim olup, genelleyici bir yargıdan ziyade, bağlama özgü bir tespittir.

SONUÇ

1950-1980 yılları arasında Yugoslavya'dan İstanbul'a gerçekleşen göçler, yalnızca bir nüfus hareketi olarak değerlendirilmemelidir. Bu göçler, İstanbul'un sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında köklü değişimlere yol açmış, kentin demografik yapısında ve toplumsal ilişkilerinde kalıcı izler bırakmıştır. Bu durumun arka planında, Balkanlar ile İstanbul arasındaki ilişkilerin Osmanlı döneminden itibaren süregelen tarihsel ve toplumsal bağları bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde de çeşitli anlaşmalar, ikili diplomatik temaslar ve uluslararası gelişmeler aracılığıyla bu ilişkiler farklı biçimlerde devam etmiştir. 1950 ve sonrası yaşanan süreçte ise Yugoslavya'dan gerçekleşen göçler, gerek Yugoslavya'nın kendi iç politikaları gerekse Türkiye'nin göçmen kabul anlayışı doğrultusunda şekillenmiş ve İstanbul'un Cumhuriyet dönemindeki oluşumu ve göç tarihi hususunda önem arz ettiği düşünülebilmektedir. Yaşanan bu göçün temel sebepleri incelendiğinde, mülakatlar doğrultusunda, Yugoslavya'nın Tito döneminde uyguladığı siyasi ve ekonomik politikaların belirleyici olduğu görülmektedir. Yugoslavya yönetimi, özellikle Türk ve Müslüman toplulukların göç etmesini kimi zaman teşvik edici, kimi zaman ise kısıtlayıcı bir tutum sergilemiştir. Türkiye açısından bakıldığında ise, göçmen kabulünde "soydaşlık" politikası etkili olmuş ve Balkan kökenli topluluklar, kültürel uyum sağlayabilecek gruplar olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede göç, yalnızca bireysel ya da ailevi bir karar değil; aynı zamanda iki devlet arasındaki siyasi ilişkiler ve dönemin uluslararası dengeleriyle doğrudan bağlantılı bir süreç olmuştur. İstanbul'a yönelen göçmenler, genellikle kentin sanayileşmekte olan bölgelerine ve iş olanaklarının daha fazla bulunduğu semtlere yerleşmişlerdir. Bu bağlamda Bayrampaşa, Zeytinburnu, Yeni Bosna ve çevresindeki mahalleler göçmenlerin yoğun olarak tercih ettiği alanlar olmuştur. Bu yerleşim alanlarında göçmenler, kendi hemşehri ağları sayesinde dayanışma mekânizmaları geliştirmiş; akrabalık ve komşuluk ilişkileri üzerinden yeni sosyal çevreler oluşturmuşlardır. Mahalle ölçeğinde gelişen bu dayanışma ağları, entegrasyon sürecini kolaylaştıran en önemli unsurlardan biri olmuştur. Göçmenler bir yandan İstanbul'un mevcut yapısına uyum sağlamaya çalışırken, diğer

yandan da kendi kültürel pratiklerini koruyarak kente yeni bir kimlik kazandırmışlardır. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, Yugoslavya göçmenleri İstanbul'un iş gücü piyasasında önemli bir rol üstlenmiştir. Çoğunlukla sanayi ve zanaatkârlık alanında istihdam edilen göçmenler, üretim süreçlerine katkı sunmuş; aynı zamanda küçük esnafılık ve girişimcilik faaliyetleriyle de kentin ekonomik çeşitliliğine katkıda bulunmuşlardır. Göçmenlerin çalışkanlıkları ve örgütlü yapıları, kısa sürede bulundukları bölgelerde ekonomik olarak tutunmalarını sağlamıştır. Eğitim alanında ise göçmen ailelerin çocukları, Cumhuriyet'in eğitim politikaları doğrultusunda hızla sistemin içine dahil olmuş, bu sayede sosyo-ekonomik açıdan yukarı doğru hareketlilik göstermiştir. Eğitim yoluyla ikinci kuşak göçmenler hem İstanbul'un toplumsal yapısına daha kolay uyum sağlamış hem de kendi kimliklerini koruma imkânı bulmuştur. Kültürel açıdan bakıldığında, Yugoslavya göçmenlerinin İstanbul'a kazandırdığı unsurlar dikkat çekicidir. Mutfak kültüründen geleneksel müziklere, inançlarını yaşam biçimlerinden gündelik yaşam alışkanlıklarına kadar birçok unsur, göçmen mahallelerinde canlı bir şekilde yaşatılmış ve zamanla İstanbul'un kültürel mozağının bir parçası haline gelmiştir. Bayram kutlamaları, düğün gelenekleri ve dini ritüeller, göçmen toplulukların kimliklerini korumalarına olanak sağlamış, aynı zamanda yerel halkla kültürel alışverişin kapısını aralamıştır. Bu durum, entegrasyonu yalnızca bir uyum süreci değil; karşılıklı bir etkileşim ve dönüşüm süreci olarak değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Ancak entegrasyon süreci her zaman sorunsuz ilerlememiştir. Göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği bölgelerde kentsel altyapı eksiklikleri, nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte belirginleşmiş; işsizlik ve ekonomik sıkıntılar zaman zaman toplumsal gerilimlere yol açmıştır. Yerel halk ile göçmenler arasında kültürel farklılıklardan kaynaklanan anlaşmazlıklar da yaşanmıştır. Buna rağmen göçmenler, sahip oldukları güçlü topluluk bilinci sayesinde bu sorunların üstesinden gelmeye çalışmış; hem bireysel hem de kolektif çabalarla İstanbul'un toplumsal yapısına kalıcı olarak entegre olmuşlardır. Bu çalışmada ulaşılan en önemli sonuçlardan biri, entegrasyonun yalnızca devlet politikalarıyla açıklanamayacağıdır. Devletin göçmen kabulündeki rolü belirleyici olsa da, asıl entegrasyon süreci mahalle düzeyinde gelişen sosyal ilişkiler, dayanışma ağları ve karşılıklı etkileşimler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Göçmenler, kendi içlerinde oluşturdukları sosyal sermaye sayesinde hem kimliklerini

koruyabilmiş hem de İstanbul'un toplumsal yapısına uyum sağlayabilmişlerdir. Bu durum, göçmenlerin İstanbul'un kentsel ve toplumsal dönüşümünde aktif bir rol üstlendiklerini göstermektedir. 1950-1980 yılları arasındaki Yugoslavya göçleri, İstanbul'un kentleşme sürecinde de önemli etkiler bırakmıştır. Göçmenlerin yoğun yerleşimi, yeni mahallelerin oluşmasına ve kentin sınırlarının genişlemesine zemin hazırlamıştır. Bugün İstanbul'un birçok semtinde Yugoslavya göçmenlerinin varlığı, sokak isimlerinden cami ve dernek yapılarında, hatta gündelik dilde kullanılan kelimelerde dahi izlenebilmektedir. Bu kalıcı izler, göçmenlerin yalnızca geçici bir topluluk olmadığını; İstanbul'un kimliğini dönüştüren ve zenginleştiren kalıcı bir unsur haline geldiklerini göstermektedir.

Literatüre katkı bakımından bu çalışma, 1950-1980 yılları arasındaki Yugoslavya göçlerini yalnızca sayısal verilerle değil sosyal, kültürel ve mekânsal boyutlarıyla da ele alarak İstanbul araştırmalarına yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Göçün yalnızca bireylerin yer değiştirmesi olmadığını, toplumsal hafıza, kimlik inşası ve kültürel etkileşim bağlamında çok katmanlı sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışma, göçün İstanbul'un modernleşme süreciyle doğrudan bağlantılı olduğunu ve kentin bugünkü yapısının anlaşılmasında göç olgusunun göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir. Sonuç olarak, 1950-1980 yılları arasında Yugoslavya'dan İstanbul'a gerçekleşen göçler, bireylerin yeni bir yaşam kurma çabasının ötesinde; İstanbul'un toplumsal dokusunu dönüştüren, kentin hafızasında kalıcı izler bırakan bir süreç olmuştur. Göçmenlerin hikâyeleri, yalnızca geçmişin bir parçası değil; İstanbul'un bugünkü kimliğini anlamak ve geleceğini kurgulamak açısından da vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu nedenle göç ve entegrasyon süreçlerinin tarihsel süreklilikler ve farklılaşmalar üzerinden incelenmesi, hem akademik literatür hem de toplumsal hafıza açısından kritik bir değere sahiptir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi:	İrade. Dahiliye. 896-71261 (9 Zilkade 1300).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi:	İrade. Dahiliye. 896-71267 (23 Zilkade 1300).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü. 272-0-0-12/45-753 (6 Temmuz 1925).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Kararlar Daire Başkanlığı (1928–). 30-18-1-2. 3-29-10 (8 Mayıs 1928).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Kararlar Daire Başkanlığı (1928–). 30-18-1-2 (23 Mart 1930).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü. 272-0-0-11/24-131-2 (7 Ocak 1930).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Muamelat Genel Müdürlüğü. 123-872-9 (30 Ocak 1923).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-11-1-0/239-21-20 (30 Temmuz 1953).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü. 272-0-0-11/25-137-25 (18 Nisan 1955).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü. 272-0-0-11/25-137-26 (5 Temmuz 1955).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	272-0-0-12. 63-192-4 (29 Nisan 1955).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü. 272-0-0-12/63-192-5 (15 Haziran 1955).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü. 272-0-0-12/63-192-6 (21 Kasım 1955).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/146-39-14 (27 Temmuz 1957).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/162-51-15 (29 Eylül 1961).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/165-35-19 (6 Ağustos 1962).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-11-1-0/304-13-19 (11 Mayıs 1964).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-11-1-0/350-49-4 (28 Kasım 1969).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/241-71-3 (21 Ekim 1969).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/242-80-7 (29 Kasım 1969).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/246-10-16 (5 Şubat 1970).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/259-85-6 (4 Aralık 1970).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/260-90-8 (30 Aralık 1970).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/262-15-9 (10 Mart 1971).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/263-17-12 (20 Mart 1971).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/264-26-8 (21 Nisan 1971).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/265-29-9 (2 Mayıs 1971).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/265-30-9 (3 Mayıs 1971).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-11-1-0/371-55-7 (12 Kasım 1971).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/367-57-2 (19 Eylül 1977).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi:	30-18-1-2/402-139-9 (21 Temmuz 1980).

SÜRELİ YAYINLAR

Resmî Gazete:	25 Mart 1950.
Resmî Gazete:	21 Temmuz 1953.
Akşam:	16 Nisan 1954
Vatan:	18 Nisan 1954.
Resmî Gazete:	21 Haziran 1934.
The Guardian:	27 Aralık 1990.
The Guardian:	23 Temmuz 1992.
The Guardian:	12 Ağustos 1995.

KİTAPLAR, MAKALELER VE TEZLER

- Ağanoğlu, Halim Yıldırım: **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2013.
- Akçabozan Taşkiran,
Aylin ve Binan, Can Şakir: "Transnational Serial Architectural Heritage in Turkey: Traces of the Roman Empire via Egnatia," **Athens Journal of Architecture**, C. 7, 2021, s. 117–130.
- Aliu, Murat Müfit: "Zorunlu Göç Perspektifinden '1938'de Türkiye–Yugoslavya Nüfus Mübadelesi' Üzerine Bir İnceleme," **Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 2, 2015, s. 29–44.
- Andonyan, Aram: **Balkan Harbi Tarihi**, İstanbul, Sander Yayınları, 1975.
- Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914–1995**, 29. bs., İstanbul, Kronik Kitap, 2021.
- Aydın, Salim: **Balkanların Acı Yüzü**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Bora, Tanıl: **Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul, Birikim Yayıncılık, 1995.
- Brunnbauer, Ulf: "Emigration, Policies and Nation-Building in Interwar Yugoslavia," **European History Quarterly**, C. 42, S. 4, 2012, s. 602–627.
- Buxbaum, Jürgen: "The War in Yugoslavia and Its Consequences for Bosnia and Herzegovina and the Balkans," **SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe**, C. 2, S. 2, 1999, s. 9–14.

- Calic, Marie-Janine: **History of Yugoslavia**, çev. Dona Geyer, West Lafayette, Purdue University Press, 2019.
- Çaçan, Berna: “Osmanlı Gazeteleri ve Dergileri Işığında Balkan Göçleri,” **Geçmişten Günümüze Göç: 7. Canik Uluslararası Sempozyumu**, ed. Osman Köse, Samsun, Canik Belediyesi Yayınları, 2017, s. 111–121.
- Çavuşoğlu, Halim: “Yugoslavya–Makedonya Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri,” **Bilig**, S. 41, 2007, s. 123–154.
- Çavuşoğlu, Halim: “Yugoslavya-Makedonya’dan Türkiye’ye 1952–67 ‘Kitleli’ Göçü ve Bursa’daki Göçmen Kesimi,” **Mülkiye Dergisi**, C. 30, S. 251, 2014.
- Çimenli, Şakire: “Balkan Paktı ve Balkan İttifakı Evresinde Balkanlarda Zirve Diplomasisi (1952–1954),” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 40, S. 110, 2024, s. 650–682.
- Danişmend, İsmail Hami: **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. 4, İstanbul, 1972.
- Demir, Hakan: “Yugoslavya’da Komünist Rejimin Politik, Ekonomik ve Toplumsal Hayattaki Uygulamaları (1945–1948),” **Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, C. 5, S. 2, 2023, s. 151–163.
- Demir, Hakan: “Yugoslavya–Sovyetler Birliği ya da Tito–Stalin Çatışması (1948),” **Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 8, S. 2, 2023, s. 1365–1370.
- Ezer, Feyzullah: “Müttefik Devletlerin Türkiye’yi II. Dünya Savaşına Dâhil Etme Girişimleri ve İnönü–Churchill Görüşmesi,” **Belgi Dergisi**, C. 20, S. 2, 2020, s. 2595–2611.

- Gökburun, İbrahim: **1950–2015 Yılları Arasında İstanbul’da Nüfus Hareketleri**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Görgülü, İsmet: **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912–1922**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Haldon, John: **Byzantium at War AD 600–1453**, Oxford, Osprey Publishing, 2002.
- Hupchick, Dennis Paul: **The Balkans: From Constantinople to Communism**, New York, Palgrave Macmillan, 2002.
- İnalcık, Halil: “Edirne’nin Fethi,” **Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağanı**, Ankara, 1965, s. 137–159.
- İnalcık, Halil: **The Ottoman Empire: 1300–1600**, London, Weidenfeld & Nicolson, 2000.
- İnalcık, Halil: **The Ottoman Empire: The Classical Age 1300–1600**, London, Phoenix, 1995.
- İpek, Nedim: “Fetihten Cumhuriyet’e İstanbul’a Yönelik Göçler,” **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul, İSAM Yayınları, 2015, s. 520–531.
- Jasny, Naum: **The Socialized Agriculture of the USSR**, Stanford, Stanford University Press, 1949.
- Karpat, Kemal: **Etnik Yapılanma ve Göçler: Osmanlı’dan Günümüze**, Ankara, Timaş Yayıncılık, 2011.
- Karpat, Kemal: **Ottoman Population, 1830–1914: Demographic and Social Characteristics**, Madison, University of Wisconsin Press, 1985.
- Kahraman, İlyas: **Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Balkanlar ve Rumeli’den Aldığı Göçlerin Uluslaşmadaki Rolü**,

- Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019.
- Kocaoğlu, Ceyda Tuna: “Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye’nin Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri: Balkan Paktı ve İttifakı,” **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C. 17, S. 37, 2021, s. 7–34.
- Kodal, Tahir: “Makedonya’nın Bağımsızlığı’nı Kazanması ve Türkiye,” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 14, S. 29, 2014, s. 377–396.
- Le Normand, Brigitte: **Citizens Without Borders: Yugoslavia and Its Migrant Workers in Western Europe**, Toronto, University of Toronto Press, 2021.
- Malkoç, Erhan: “Balkan Savaşları’nın Ardından Osmanlı–Romanya Politik Temasları,” **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 16, S. 1, 2017, s. 163.
- Malcolm, Noel: **Bosnia: A Short History**, London, Macmillan, 1994.
- McCarthy, Justin: **Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821–1922**, Princeton, Darwin Press, 1995.
- Meier, Viktor: **Yugoslavia: A History of Its Demise**, London, Routledge, 1999.
- Metin, Ömer: “Balkan Savaşlarında Romanya’nın Askerî ve Siyasî Stratejisi,” **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C. 6, S. 3, 2020, s. 965–968.
- Mimarlar, Cihan: “Yücel Teşkilatı Hukuki Sürecinin Makedonya Türkleri Üzerindeki Travmatik Etkileri ve Göç,” **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, C. 24, S. 38, 2025, s. 66–81.
- Oruç, Zülküf: **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve**

- Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği),** Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011.
- Özbay, Ferhunde: “Göç ve İstanbul’un Kentsel Dönüşümü,” **İstanbul Araştırmaları Dergisi**, C. 7, S. 2, 2013, s. 12–25.
- Özgiray, Ahmet: “Türkiye–Yugoslavya İlişkileri (1920–1938),” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 14, S. 1, 1999, s. 22–23.
- Pezo, Edvin: “Emigration and Policy in Yugoslavia: An Analysis of the Yugoslav State Policy of Emigration and Its Effects,” Regensburg, **Leibniz Institute for East and Southeast European Studies**, 2018.
- Qasimova, Sevinç: “XIX. Yüzyılda Kuzey Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler,” **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C. 4, S. 13, 2017, s. 597–610.
- Roberts, Walter: “Wartime, by Milovan Djilas,” çev. Michael B. Petrovich, **Slavic Review**, C. 37, S. 3, 1977, s. 491–494.
- Sancaktar, Caner: **Yugoslavya’da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009.
- Sancaktar, Caner: “Sosyalist Yugoslavya’nın Yıkılışında Hırvat Milliyetçiliğinin Rolü,” **Akademik İncelemeler Dergisi**, C. 14, S. 1, 2019, s. 52.
- Sarıkoyuncu Değerli,
Esra ve Karakuzu, Hüseyin: “1950–1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü,” **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 57, 2016, s. 313–342.
- Sarınay, Yusuf: “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923–1990),” **Atatürk**

- Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXVII, 2011, s. 351–362.
- Sinan, Gizem ve Kapan, Kaan: “Makedonya’dan Türkiye’ye Yapılan Göçlerin Mekânsal Analizi,” **1st Istanbul International Geography Congress**, İstanbul, 2019.
- Shehu, Asllan: “Arnavutluk’ta Kral Ahmed Zogu Dönemi ve Din–Devlet İlişkileri,” **Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 1, 2010, s. 133–146.
- Stafford, David: “SOE and British Involvement in the Belgrade Coup d’État of March 1941,” **Slavic Review**, C. 36, S. 3, 1977, s. 399–419.
- Tarcan, Burçin Hafize: “Türk–Yunan Nüfus Mübadelesinde İstanbul’a Gelen Türk Göçmenlerin Uyum ve Entegrasyon Süreci,” **İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 5, S. 1, 2021, s. 94–99.
- Tekin, Cemile: “Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerin Nedenleri (1950–1958),” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 39, 2018, s. 250.
- Tekinkaya, Emre: **Göç ve Etnik Ekonomi: İstanbul Bayrampaşa’da Boşnak Göçmenler**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015.
- Tepealtı, Fahrettin ve Aşık, Süleyman: “Balkanlardan Dönüş: Eski Yugoslavya Bölgesinden Anadolu’ya Müslüman Göçleri,” **İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, 2022, s. 66–75.
- Uzun, Ahmet: “İstanbul’un İaşesi,” **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İSAM Yayınları, 2015.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, C. IV/1, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1978.
- Yerköy, Samet: “Kült Liderliği ve Görsel Medya: Komünist Batı Balkanlarda Josip Broz Tito ve Enver Hoca’nın Mirası,” **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 29, 2025, s. 111–133.
- Yılmaz, Efkan: **1952–1958 Yılları Arasında İştîp’ten Türkiye’ye Göçler ve Tanıkların Dilinden Göç Serüveni**, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019.
- Yılmaz, Merve: **Yugoslavya’nın Dağılması ve Sırp Milliyetçiliği**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.
- Yüksel, Sinan: “Rusya’nın Kırım’ı İlhakı (1783),” **Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 2, 2019, s. 217–226.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

- Aktepe, M. Münir: “Kosova,” **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova#1>, Erişim: 25 Nisan 2025.
- Aydın, Mahir: “Doksanüç Harbi,” **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/doksanuc-harbi>, Erişim: 20 Şubat 2025.
- Bayrampaşa Kaymakamlığı: “Bayrampaşa’nın Tarihçesi,” **Bayrampaşa Kaymakamlığı Resmî Web Sitesi**, (çevrimiçi),

<http://www.bayrampasa.gov.tr/tarihce>, Erişim: 1 Mayıs 2025.

Danforth, Loring, Allcock, John

ve Crampton, Richard:

“Balkans,” **Encyclopædia Britannica**, (çevrimiçi), <https://www.britannica.com/place/Balkans>, Erişim: 5 Ocak 2025.

Dayton Peace Agreement:

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), (çevrimiçi), <https://www.osce.org/bih/126173>, Erişim: 15 Aralık 2024.

Djokić, Dejan:

“Ten Days that Ended Yugoslavia: The Forgotten War in Slovenia, 30 Years Later,” **ZOiS Spotlight**, 35/2021, (çevrimiçi), <https://www.zois-berlin.de/en/publications/ten-days-that-ended-yugoslavia-the-forgotten-war-in-slovenia-30-years-later>, Erişim: 29 Eylül 2024.

Dizikes, Peter:

“When the Butterfly Effect Took Flight,” **MIT Technology Review**, (çevrimiçi), <https://www.technologyreview.com/2011/02/22/196987/when-the-butterfly-effect-took-flight/>, Erişim: 5 Ekim 2024.

Göç İdaresi Başkanlığı:

“Göç Tarihi,” **T.C. Göç İdaresi Başkanlığı**, (çevrimiçi), <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>, Erişim: 25 Ağustos 2024.

Güneşli Haber Gazetesi:

“Gazeteci Sayar: Bağcılar Bir Balkan Şehridir,” **Güneşli Haber**, (çevrimiçi), <https://guneslihaber.com.tr/gazeteci-sayar-bagcilar-bir-balkan-sehridir/>, Erişim: 24 Kasım 2025.

- History.com: “Bernard Baruch Popularizes the Term ‘Cold War’,” **History**, (çevrimiçi), <https://www.history.com/this-day-in-history/april-16/bernard-baruch-coins-the-term-cold-war>, Erişim: 24 Mayıs 2025.
- Human Rights Watch: **Human Rights Watch World Report 1994 – Former Republic of Macedonia**, (çevrimiçi), <https://www.refworld.org/reference/annualreport/hrw/1994/en/41273>, Erişim: 16 Eylül 2025.
- Karpat, Kemal H.: “Balkanlar,” **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkanlar>, Erişim: 20 Ocak 2025.
- Karpat, Kemal H.: “İstanbul Nüfusu XVIII. Yüzyılın Sonundan XX. Yüzyılın Başına,” **İstanbul Tarihi**, (çevrimiçi), <https://istanbultarihi.ist/95-istanbul-nufusu-xviii-yuzyilin-sonundan-xx-yuzyilin-basina>, Erişim: 2 Eylül 2025.
- Kelly, Mills: “GDP in Yugoslavia: 1980–1989,” **Making the History of 1989**, (çevrimiçi), <https://chnm.gmu.edu/1989/items/show/671>, Erişim: 4 Eylül 2024.
- Küçük, Cevdet: “Balkan Savaşı,” **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkan-savasi>, Erişim: 3 Haziran 2024.
- Kumanovo Military Technical Agreement, **United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK)**, (çevrimiçi), <https://unmik.unmissions.org/kumanovo-military-technical-agreement>, Erişim: 13 Ekim 2024.

- Minkov, Stefan Marinov: “Neuilly-sur-Seine Antlaşması,” **1914–1918 Online: International Encyclopedia of the First World War**, (çevrimiçi), <https://encyclopedia.1914-1918-online.net>, Erişim: 9 Ocak 2025.
- Pekesen, Berna: “Expulsion and Emigration of the Muslims from the Balkans,” **EGO – Europäische Geschichte Online**, (çevrimiçi), <https://www.ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/forced-ethnic-migration/berna-pekesen-expulsion-and-emigration-of-the-muslims-from-the-balkans>, Erişim: 22 Temmuz 2024.
- Schad, Thomas: **The Rediscovery of the Balkans?**, Working Paper No. 8, İstanbul Bilgi Üniversitesi, (çevrimiçi), https://eu.bilgi.edu.tr/media/files/WORKING_PAPER_8-041215.pdf, Erişim: 25 Ocak 2025.
- Şahin, Cemalettin: “İstanbul’un Cumhuriyet Dönemi Mekânsal Gelişimi,” **İstanbul Tarihi**, (çevrimiçi), [https://istanbultarihi.ist/22-istanbulun-cumhuriyet-donemi-mekânsal-gelisimi](https://istanbultarihi.ist/22-istanbulun-cumhuriyet-donemi-mekansal-gelisimi), Erişim: 21 Nisan 2025.
- Şerbetçi, Büşra: “Bir İstanbul Masalı: Bekar Odaları,” **GZT**, (çevrimiçi), <https://www.gzt.com/jurnalist/bir-istanbul-masali-bekar-odalari-2569079>, Erişim: 3 Ocak 2025.
- T.C. Ticaret Bakanlığı: “Ticaret Bakanı Bolat Edirne’de Balkan İş ve Yatırım Forumu’nda Konuştu,” **T.C. Ticaret Bakanlığı**, (çevrimiçi), <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakani-bolat-edirne-de-balkan-is-ve-yatirim-forumunda-konustu>, Erişim: 11 Ocak 2025.
- Tekeli, İlhan: “İstanbul’un Modernleşme Öyküsü,” **İstanbul Tarihi**, (çevrimiçi), <https://istanbultarihi.ist/7-istanbulun-modernlesme-oykusu>, Erişim: 30 Nisan 2025.

The Constitution of the

Kingdom of Yugoslavia,

Royal Family of Serbia (çevrimiçi),

<https://royalfamily.org/the-constitution-of-the-kingdom-of-yugoslavia/>,

Erişim: 19

Şubat 2025.

Tomic, Yves:

“Massacres in Dismembered Yugoslavia, 1941–1945,”

Mass Violence & Résistance, (çevrimiçi),

<https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/massacres-dismembered-yugoslavia-1941-1945.html>,

Erişim: 30

Ocak 2025.

Türk Dil Kurumu:

“Sözlük: Göç,” **Türk Dil Kurumu**, (çevrimiçi),

<https://sozluk.gov.tr/?ara=Göç>, Erişim: 5 Ocak 2025.

Türk Tarih Kurumu:

“Antlaşmalar (Tam Metin),” **Türk Tarih Kurumu**,

(çevrimiçi), <https://ttk.gov.tr/antlasmalar-tam-metin/>,

Erişim: 4 Ocak 2025.

Türkiye İstatistik Kurumu:

“Poverty and Living Conditions Statistics, 2022,”

Türkiye İstatistik Kurumu, (çevrimiçi),

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Poverty-and-Living-Conditions-Statistics-2022-49746>,

Erişim: 16

Eylül 2024